

**REHABILITACIJA ČETNIŠTVA U
REPUBLICI HRVATSKOJ
novcima hrvatskih poreznih obveznika
u 2009/2010. godini**

**ČETNIČKA POBUNA I ZLOČIN
u
istočnoj Lici i jugozapadnoj Bosni
27. srpnja 1941. godine
i**

**HRVATSKE ŽRTVE
povodom 69. godišnjice zločina ubojstva hodočasnika
Sv. Ani na njihovu povratku kućama iz Kosova kod
Knina i Oštrelja kod Bosanskog Petrovca**

**HRVATSKO ŽRTVOSLOVNO DRUŠTVO
srpanj, 2010.**

SADRŽAJ

I.	<u>Hrvatske žrtve</u>	
	Slavlje nad zločinom	3
	Blagdan sv Ane 1941. - ubojstva svećenika i hodočasnika (Drvar)	4
	Sudbina župe Bosansko Grahovo	10
	Sudbina župe Krnjeuša	14
	Sudina župe Boričevac	15
	Ubojstvo cijelog roda Ivezića u Brotnju	21
	Iskaz Nikole Vidakovića - Nikca	23
II.	<u>Četničko poratno viđenje pobune</u>	
	Mile Pešut - historijska uloga Srba iz Like, Korduna i Banije	30
	Hrvat Marko Ivezić - svjedok četničke pobune (Gračac)	31
	Početak međučetničkog rata	34
	Prvi oružani napad partizana na četnike	36
	Velika bitka	37
III.	<u>Partizansko poratno viđenje pobune</u>	39
	<i>Savka Dapčević Kučar - Miting u Srbu</i>	40
	Kontakti Talijana i pročetničkih elemenata	42
	Rušenje željezničke pruge i ubojstvo hodočasnika	44
	<i>Iz Vjesnika JNOF - br. 9 od XII. 1941.</i>	46
	Milan Šijan - Sjećanja na ustanak u Srbu i okolici	47
	Zapisnik izjave oružnika Frane Kolaka	49
	Otrički sporazum	54
	Simo Dubaić sudionik otričkog sastanka	56
IV.	<u>Četničke kokarde i petotrake u Izvješću OZNE za Liku 1945.</u>	60
V.	<u>Obnova spomenika u Srbu rehabilitira četništvo</u>	64
	Amnesije četnika i hrvatske smrti	66
VI.	<u>DODATAK</u>	67
	Stanko Vasilj: Monstrum ili mučenik (don Ilija Tomas)	68
	Laž, mržnja i zločin	71
	Važne Rezolucije i deklaracije	72
	Ministarstvo kulture RH i obnova spomenika u Srbu	78
VII.	<u>Rehabilitacija četništva i u samostalnoj Hrvatskoj</u>	79

I. HRVATSKE ŽRTVE

SLAVLJE NAD ZLOČINOM

Što se to slavilo od 1945. do 1990., kao Dan ustanka naroda Hrvatske i Dan ustanka naroda BiH, a „slavlje” se obnavlja i posljednjih nekoliko godina uz pokroviteljstvo i sudioništvo osoba iz javnog i političkog života današnje RH? Što se zapravo tada dogodilo na području Like i jugozapadne Bosne?

Ova tema kao i mnoge druge iz novije hrvatske povijesti imala je u bivšoj državi svoje lažno lice i naličje prekriveno tabuom; strogo zabranjenom temom i teško kažnjivim verbalnim deliktom. Za sve one koji bi pokušali dovesti u pitanje vjerodostojnosti „službene” jugokomunističke verzije tih zbivanja. Danas se ti događaji u Republici Hrvatskoj od pojedinih struktura žele proglasiti činom antifašističke borbe po uzoru na Srbiju u kojoj su četnici i Draža Mihailović rehabilitirani, a njihova zlodjela stavljena pod plašt „prvog antifašističkog ustanka u okupiranoj Europi”.

Ako je politička amnezija u Hrvatskoj danas došla u stanje u kojem se komunistički zločini mogu proglasiti antifašističkom borbom, a sada već i četnički zločini, iako se između njih u mnogim slučajevima može povući znak jednakosti, ipak su se u komunističkoj Jugoslaviji između komunističke i četničke borbe nastojale povući (bar u teoriji) stroge crte razdvajanja po ideološkoj platformi iako im je jugoslavenski okvir bio zajednički. Kako bi u naše vrijeme „region zapadnog Balkana” ili “jugosfere” trebao imati čim više zajedničkog za sve njegove sastane dijelove pa bi sukladno tome Hrvatska i BiH po uzoru na Srbiju trebale rehabilitirati Dražu i četnike „jer bi to uvelike pomoglo poboljšanju dobrosusjedskim odnosa” za koje bi se svi u „regionu” trebali svesrdno zalagati. Politička vodstva u regionu u dobroj mjeri to već i čine. Na samom početku korisno je navesti nekoliko bitnih činjenica o četničkoj pobuni od 27. srpnja 1941. godine:

- Pobuna u Srbu, Donjem Lapcu, Drvaru i Bos. Grahovu od 27. srpnja 1941. bila je organizirana od pripadnika četnika Draže Mihailovića, u čijim su redovima u to vrijeme bili i vodeći srpski komunisti iz tog područja, a u svrhu stvaranja velike Srbije prema projektu „Homogene Srbije” četničkog ideologa Stevana Moljevića (odvjetnika iz Banja Luke) od 30. lipnja 1941. prema kojem je prva i osnovna dužnost svih Srba „da stvore i organizuju homogenu Srbiju koja ima da obuhvati celo etničko područje na kome Srbi žive... sa slobodnim izlazima na more za sve Srpske oblasti koje su na domak moru.” To je trebalo izvršiti odmah vojnim uzimanjem planiranih područja velike Srbije i njegovim čišćenjem od Hrvata i Muslimana od nesrpskog življa „pre nego li se iko pribere” i tako svršenim činom... riješiti zajedničku granicu između „Srbije i Slovenačke, čišćenjem Sandaka od muslimanskog življa, a Bosne i Hercegovine od muslimanskog i katoličkog življa...” tzv. Srpske krajeve trebalo je u tu svrhu očistiti od Hrvata.

- Ovo nije bila prva četnička pobuna protiv uspostave vlasti NDH na tadašnjem njenom teritoriju i protjerivanja hrvatskog i drugog nesrpskog pučanstva. U ovome dijelu Hrvatske to se dogodilo u Gračacu 12. travnja 1941. od pripadnika bivše jugoslavenske

žandarmerijske postaje.

- U toj pobuni niti jedna jedinica nije bila pod zapovjedništvom komunista, a u pobuni nije sudjelovao nitko osim Srba pod četničkim vodstvom. Nije sudjelovao čak nitko niti od hrvatskih anacionalnih jugokomunista. Kada je s pobunjenicima pokušao suradnju dobrovoljac iz Španjolskog rata Hrvat, Marko Orešković (tada politički komesar štaba NOP-a za Liku) ubijen je od četnika 20. listopada 1941. kod sela Očijevo u Lapačkom klanu.

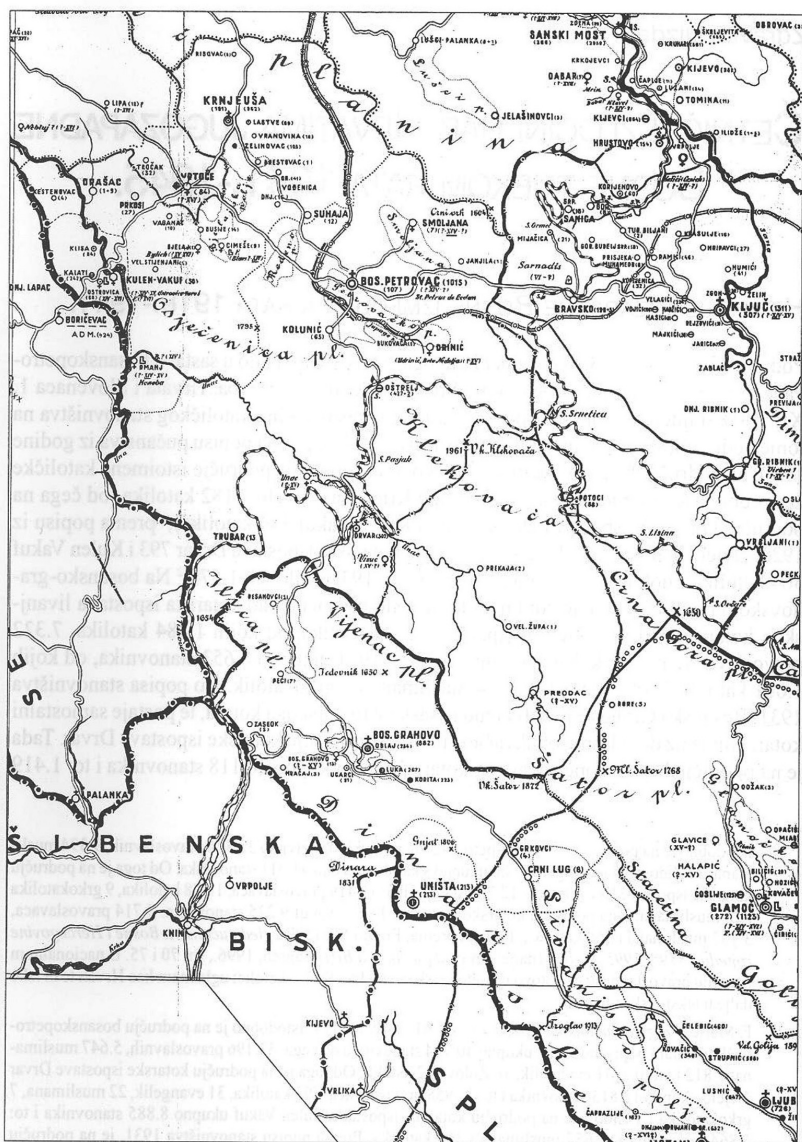
- Jugoslavenski komunisti su uzeli 27. srpnja 1941. kao dan ustanka naroda Hrvatske i BiH iz razloga što je to bila jedna od prvih većih pobuna, koja se dogodila poslije napada Hitlerove Njemačke na Sovjetski Savez, od 22. lipnja 1941. i poslije poziva Kominterne komunističkim partijama da pokrenu u svojim državama ustanak protiv okupatora. Taj datum je ujedno dao priliku srpskim komunistima da svoje tadašnje četničko naslijeđe pretvore u jugokomunističke zasluge.

- Prvi sukob, zapravo četničko čišćenje vlastitih redova od komunista, dogodio se u mjestu Počitelj kod Gospića 18. i 19. studenog 1941., dakle gotovo 2 mjeseca poslije 27. srpnja. 1941.

- Prvi oružani sukob ovdašnjih četnika i partizana, od kojih su većina bili Dalmatinci pod vodstvom Vicka Krstulovića i Vice Buljana, dogodio se 1. travnja 1942. (na pravoslavni Veliki četvrtak) u mjestu Marinkovci udaljenom 10 km od Bosanskog Grahova prema Livnu. Dakle 8 mjeseci poslije 27. srpnja 1941.

BLAGDAN SV. ANE I ČETNIČ KA POBUNA 27. SRPNJA 1941.

Uništene su župe Bosanski Petrovac - Drvar, Bosansko Grahovo, Krnjeuša kod Bosanskog Petrovca i Borićevac u Lici - ubijani i protjerivani Hrvati i ostalo nesrpsko pučanstvo. U navedenim župama okrutno su ubijena sva trojica župnika: vlč. Waldemar Maximilian Nestor u Drvaru, vlč. Juraj Gospodnetić u Bosanskom Grahovu i vlč. Krešimir Barišić u Krnjeuši. S Barišićem su ubijena i tri pripravnika na svećenstvo. Broj ubijenih vjernika u tim župama do danas nije utvrđen. Uništenjem tih četiriju župa praktički je uništena katolička crkva na čitavom području istočnog dijela Like i jugozapadnog dijela Bosne. Tek u novije vrijeme pojavilo se je nekoliko knjiga o tim stradanjima: Pogrom u Krnjeuši od od prof. Josipa Jurjevića, Zbornik o Bosanskom Grahovu Hrvati Dinare od Slavka Galiota i Ante Orlovca Procvat, propast i obnova te knjiga Ane Došen: Krnjeuša u srcu i sjećanju. Uz ove knjige objavljen je i veliki broj radova na tu temu u mnogim znanstvenim zbornicima (zbornici Hrvatskog žrtvoslovnog društva, Hrvatski institut za povijest, Institut društvenih znanosti 'Ivo Pilar', u katoličkom tisku, itd.).

Jugozapadna Bosna na Preglednoj karti katoličke crkve u BiH nekad i danas (1931.)..., koju je objavilo HKD "Napredak" iz Sarajeva godine 1935.

ŠTO SE ZAPRAVO DOGAĐALO 27. SRPNJA 1941.?

Ubojstvo svećenika i hodočasnika

U **DRVARU** i okolici izbili su prvi neredi i oružana pobuna, zvana „narodni ustanak”, a prva njegova žrtva bio je župnik Waldemar Maximilian Nestor i njegovi župljani - hodočasnici. Dogodilo se to u redovitim pastoralnim aktivnostima bratske suradnje sa župnikom susjedne župe u Kninu. Evo što o tome svjedoči Nestorov prethodnik na župi vlč. Grga Blažević:

„Ja (sam) se bio sprijateljio s franjevcima u Kninu, jer su mi bili najbliži i od velike pastoralne pomoći, pa sam svake godine s više župljana hodočastio na blagdan sv. Ane njezinoj crkvi na Kosovu Polju kod Knina. Tu moju praksu nastavio je i pater Nestor, pa je godine 1941. otišao na sv. Anu k franjevcima u Knin i sutradan na 27. srpnja 1941. (nedjelja op. A. B.) sjeo s ostalim putnicima u „Šipadov” vlak uskog kolosijeka put Drvara. na tromedi Bosne, Dalmacije i Like, negdje oko Trubara, vlak bude od četnika zaustavljen i svi katolici i muslimani budu poubijani, a među njima i župnik otac Nestor”

Otac Nestor je pao kao žrtva vjernosti svome zvanju i poslanju, jer nije želio ostaviti svoje vjernike bez nedjelje mise iako je predosjećao i bio upozoren na to da se nešto loše sprema. U izvješću Ordinarijata Banjalučke biskupije iz tog vremena stoji:

„Pozvan od župnika u Kninu, 25.VII.1941. pošao je (Nestor) onamo da na svetkovinu sv. Ane - 26.VII. drži svečanu misu. Tih dana planuo je ustanak u Drvaru. Stoga su župnik iz Knina i drugi prijatelji savetovali da ostane ondje, dok se situacija ne razčisti. Međutim, kako je 27.VII. bila nedjelja da ne bi njegovi župljani ostali bez sv. mise, on je krenuo iz Knina jutarnjim vlakom prema Drvaru. Na stanici Trubar, pobunjenici su napali vlak, njega su izvukli iz vlaka, odveli i nedaleko od stanice umorili... Kao svećenik bio je vrlo revan, a kao čovjek u svemu i prema svakome bez razlike vjere ispravan. Zato je bio kod svih objubljen, visoko cijenjen i poštovan.”

U to vrijeme su u Drvaru kao centru drvne industrije osnovanom u vrijeme austrijske uprave u BiH uz Hrvate katolike živjeli i radili mnogi Slovenci, Česi, Poljaci, Nijemci i Austrijanci.

Najčešće se kao mjesto njegova mučeništva i ubojstva župnika Nestora spominje željeznička postaja Trubar, odnosno Vaganj. Trubar je širi pojam i obuhvaća šire područje sela, dok se sama postaja uskotračne željeznice zvala Vaganj a nalazila se na području Trubara, između postaja Lička Kaldra i Hrnjadi, na tadašnjoj uskotračnoj pruzi između Ličke Kaldre i Drvara.

Evo što je o mjesto i načinu stradanja župnika Nestora napisao partizan Stevo Babić u knjizi Drvar 1941-1945, „Sjećanje učesnika”, Drvar 1972, II svez., str. 207-208.:

„Bilo je svanulo, (27. srpnja 1941., nedjelja, op. A.B.) sunce je već obasjalo cijelu okolinu... Četa se već spremala za pokret prema žandarmerijskoj stanici Trubar. Kada je četa stigla u reon Ži(v)kovca, pojavio se putnički voz, jer pruga na tom dijelu nije bila pokidana. U vozu nije primijećena vojska pa su ustanici propustili voz prema Vagnju. Na željezničkoj stanici Vaganj, Damjan Zeljković sa grupom starijim ljudima i omladinaca pokupio je sve putnike iz voza. Među njima su se nalazili ustaša Marko Špiranović,

katolički sveštenik Petar Maks(sic!) i neki trgovci. Ova grupa je izvela iz voza strojovođu Lokšmita, čiji je sin tada bio član KPJ i nalazio se kod ustanika. Grupa Damjana Zeljkovića je na svoju ruku povelala sve putnike ka Golubnjači i sve ih, bez ičijeg odobrenja, postrijeljala.”

Nedvojbeno je da je „Petar Maks” zapravo župnik Weldmar Maximilian Nestor. Njegov suborac Pero Boltić u istoj knjizi na strani 222 piše:

„Kada je voz došao na stanicu Vaganj, Damjan Zeljković je sa starcima i ženama (!?) pokupio sve putnike iz voza. Među njima je našao vozovođu ustašu Marka Špiranovića, katoličkog sveštenika Petar Maksa i neke trgovce. Prvu dvojicu i strojovođu Lokšmita su streljali”

Drvarski, odnosno bosanskopetrovački župnik W. M. Nestor, osoblje vlaka i hodočasnici odvedeni su iz vlaka na stanici Vaganj i strijeljani u Trubaru te bačeni u jamu Golubnjaču. Koliko je bio ukupan broj osoba teško je reći. Jama Golubnjača do danas nije još istražena. Zsigurno bi njeno istraživanje dalo odgovore na mnoga od navedenih pitanja.

Zbog nepristupačnosti područjima uništenih župa iz tog razdoblja vijest o smrti vlč.

Nestora stigla je u Banja Luku tek 10. listopada 1941., dakle dva i pol mjeseca nakon njegova mučeništva. Tada je banjalučki biskup obavijestio sve biskupijske svećenike o smrti župnika Nestora i Gospodnetića i odredio da za njih odsluže sv. mise i da ih se sjetu u svojim molitvama, kako je to običaj čim se dozna za smrt nekog svećenika. Međutim, ni tada se ne spominje vlč. Barišića, zbog činjenice da nisu imali tada još pouzdane vijesti o njegovoj pogibiji!

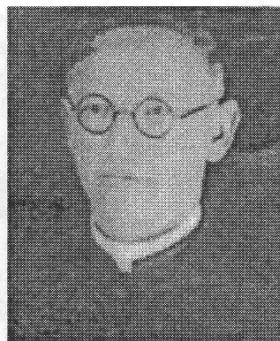
Svjedočenje vlč. Župančića

Na isti blagdan Sv. Ane 26. srpnja 1941. druga skupina drvarskih hodočasnika hodočastila je kod kapelice Sv. Ane na Oštrelju, mjestu na pola puta između Drvara i Bosanskog Petrovca, do koga je također vodila uskotračna željeznička pruga iz Drvara koja je bila građena zbog prijevoza drveta do tvornice u Drvaru.

Hodočasnike je vodio velečasni Branimir Župančić (rođen 12.01.1912. u Srebrenici - umro u Banja Luci 1990.), koji se tih dana našao u posjetu velečasnom Nestoru u Drvaru. On je bio u to vrijeme od 1939. do 8. svibnja 1945. župnik u Bosanskoj Gradišci, kada je bio zatvoren od jugoslavenskih komunističkih vlasti i izdržavao kaznu u zloglasnoj kaznionici u Zenici do 28.11.1957. U istoj kaznionici i u isto vrijeme kaznu je izdržavao i don Anto Baković.

Navodimo svjedočenje velečasnog Župančića izrečeno don Anti Bakoviću u kaznionici Zenica, a objavljeno u knjizi A. Baković „Dječak s Drine”, Zagreb, 1996. na str. 403 - 405.

„Bio je 27. srpnja 1957. Tada sam - kao bogoslov bio robijaš u KPD Zenici. Već sam bio pri kraju četverogodišnje robije pa sam radio vani, na građevini, i dolazio u kontakt s našim osuđenim svećenicima: bilo ih je tada u KPD-u šezdesetak, a ja jedini bogoslov. Taj dan mi robijaši nismo radili jer se i u zatvoru slavio Dan ustanka. Šetao sam u zatvorskom krugu sa svećnikom banjalučke biskupije Branimirom Župančićem. Prečasnici Branko zna

*Snimka trojice katoličkih župnika jugozapadne Bosne koje su pobunjenici okrutno ubili krajem srpnja i početkom kolovoza godine 1941. a) **Krešimir Barišić** (27. VII. 1907., Jajce – 9. VIII. 1941., Krnjeuša), župnik katoličke župe Krnjeuša; b) **Juraj Gospodnetić** (9. I. 1910., Postire na otoku Braču – 27. VII. 1941., Jelino Polje kod Bosanskog Grahova), župnik katoličke župe Bosansko Grahovo, sa sjedištem u Obljaju; c) **Waldemar Maximilian Nestor** (12. XII. 1888., Gross Strehlitz, Njemačka – 27. VII. 1941., Trubar kod Drvara), župnik katoličke župe Bosanski Petrovac sa sjedištem u Drvaru. (Anto Orlovac, Banjalučki martirologij, Banja Luka-Zagreb, 1999., str. 12., 30. i 38.).*

li što se zapravo dogodilo na današnji dan kada su „narodi BiH digli općenarodni ustanak? Rekoh da ne znam, a onda mi moj dragi stariji subrat, svećenik i robijaš reče ovo: „Anto, ja sam u tom događaju osobno sudjelovao, pa ću ti ispričati. Ti si od nas najmlađi, pa se nadam da ćeš barem ti dočekati da ovo nekome ispričaš ili da napišeš ako mi ne budemo mogli.”

Kada sam čuo priču prečasnog Branka Župančića, moram priznati da mu nisam u prvi čas povjerovao. Naime, sve škole, svi udžbenici, svi đaci, cijela BiH, cijela Jugoslavija uče kako su toga dana naši narodi digli ustanak. A priča je toliko banalna da se u nju gotovo ne može povjerovati. No, ja ću je ispričati iz poštovanja prema robijašu i svećeniku Branku Župančiću, a povjesničari neka provjeravaju.

Prvo što mi je rekao jest da to nije bio nikakav ustanak naroda Bosne i Hercegovine, nego napad (uglavnom četnika i nešto partizana) na hodočasnički vlak u kojem su katolici iz Drvara, uglavnom žene i djeca, na dan 26. srpnja krenuli u obližnju kapelicu Sv. Ane koja se nalazi u Oštrelju - selu udaljenom oko petnaest kilometara od Drvara. Krenuli su malom šumskom prugom koja je u to vrijeme išla iz Prijedora preko Sanskog Mosta i Ključa do Bosanskog Petrovca i od Bosanskog Petrovca preko Oštrelja do Drvara. Pošli oni tom prugom, bilo je desetak vagona, u njima većinom žene i djeca, a među muškarcima jedan ustaša i dvojica domobrana, ali bez oružja jer nitko nije išao u borbu nego na hodočašće u Oštrelj. (U Oštrelju je nekada bilo radničko naselje, tu su nekoć živjeli roditelji dugogodišnjeg banjalučkog biskupa Alfreda Pichlera, u Oštrelju je biskup i rođen.) Srbi su u Drvaru živjeli mirno, nova hrvatska vlast nije im ništa učinila, nikoga nije uhitila, nikoga ubila, ali su Srbi bili kivni što je proglašena hrvatska država. Vidjeli su kako

su hodočasnici krenuli prema Oštrelju, i dok su hodočasnici došli u Oštrelj, slušali misu i poslije mise u prirodi ručali, oni odlučiše da ih po povratku napadnu. Hodočasnicima se u Oštrelju priključili vjernici iz tog mjesta. Slavili su Sv. Anu, veselili se i pjevali a predvečer krenuli kućama, Drvar.

Međutim, čim su malo zašli u šumu, imali su što vidjeti: jedno stablo leži na pruzi. Strojovođa zaustavi lokomotivu i zamoli putnike da uklone to stablo. (Rekosmo da su u vlaku bili samo civili: žene i djeca, a bila su i dva domobrana i jedan mladi ustaša, ali nitko od njih nije imao oružja.) Lokomotiva je potom krenula dalje, ali nakon stotinjak metara - opet na pruzi dva-tri stabla. Ponovno se lokomotiva zaustavi, ponovno ljudi izlaze i uklanjaju balvane. Međutim, balvanima nikad kraja. Svaki se čas mali šumski vlak morao zaustavljati, a jadni hodočasnici uklanjati balvane s pruge. Svima je bilo jasno da su to Srbi učinili jer su htjeli da im se osvete što su išli slaviti Sv. Anu.

Ljudi se uznemirili, svi su predosjećali da će se dogoditi neko zlo i da Srbi ne će ostati samo na balvanima po maloj šumskoj pruzi. Tako je i bilo. Pred zoru 27. srpnja 1941, kada su se gotovo približili Drvaru i kada su naišli na jednu još veću prepreku, upravo u tome trenutku iz šume se čuje vika: „Hura! Juriš! Dolje ustaše! Majku vam ustašku! Živjela Crvena armija! Živio kralj Petar!“. Tako su pobunjeni Srbi napali hodočasnički vlak. Nisu ni svi Srbi imali oružja, imali su nešto pušaka i revolvera, a dosta ih je bilo s motikama. Odmah su na mjestu ubili onoga ustašu i dva domobrana, te još nekoliko muškaraca, činovnika. Među hodočasnicima bio je Branimir Župančić, po ocu Slovenac, i jedan od prisutnih Srba prepoznao ga je, pa njega nisu ubili. Nisu ubili ni žene i djecu nego su ih pustili kućama.

Eto, tako je počeo ustanak naroda BiH! Nije istina da se na taj dan dogodio napad na njemačke tenkove i njemačku vojsku, ni napad na hrvatsku vojsku, ustaše ili domobrane, nego napad na nenaoružane hodočasnike koji su od sveg „oružja“ imali samo krunice i molitvenike. Taj napad kod Drvara koji se dogodio u ranim jutarnjim satima 27. srpnja 1941, na povratku hodočasnika s proslave Sv. Ane, gotovo su pedeset godina stotine i tisuće djece u svim školama učile da je bio početak narodnog ustanka, a nigdje nije bilo zapisano niti se ikad reklo i da je „početak ustanka“ bio zapravo napad na hodočasnike, od kojih nitko nije imao oružje. Pedeset godina učilo se o nekoj „epopeji“, koja je zapravo bila zločin protiv mirnoga civilnog stanovništva. Kao đak sarajevske gimnazije slušao sam od starih ljudi kako je „Općenarodni ustanak“ bio obična prijevara, kao što je prijevara bila i sama „revolucija“.

Ostali drvarski mučenici

U samom Drvaru i okolnim mjestima u to vrijeme pobijen je veliki broj katolika i muslimana. Spominjani svećenik Grga Blaževića piše:

„U isto vrijeme u Drvaru je ubijeno oko 350 katolika i 200 muslimana, koji su dan prije amo došli iz Živinica kod Tuzle, da rade u pilani i celulozi u Drvaru, jer Srbi radnici nisu više dolazili na posao; inače muslimana nema u Drvaru. Tako se dogodilo i na Oštrelju, Potocima, gdje god su „četnici“ zavladaali, ubijani su katolici i slovenske, češke i poljske

narodnosti, a ne samo Hrvati. Više vjerska nego nacionalna mržnja” (Osim 200 muslimana koji su dopremljeni iz okolice Tuzle, ubijeno je također 45 Hrvata iz Hercegovine, koji su tada iz istih razloga dopremljeni u Drvar. nap. A. B.)

Uz ove poubijane i mnoge protjerane u prvom naletu bilo još jedno „oslobađanje” Drvara, kad je okrutno ubijen poduzetnik Ivo Bauer, koji je bio pokretač i glavni graditelj drvarske katoličke crkve. Ubijen je uz sarkastičnu porugu: „hajde sada napravi Papi crkvu!”

Sudbina župe Drvar u poraću

Apostolski upravitelj Banjalučke biskupije dr. Smiljan Čekada pokušao je nakon rata oživjeti župe u Drvaru i Bos. Grahovu u koje se u to vrijeme bio vratio jedan broj vjernika. Njegova teškoća je bila u tome što su u ratu mnogi svećenici Banjalučke biskupije bili ubijeni, jedan veliki broj prognan te veliki broj bio zatvoren, tako da zaista nije imao koga poslati iz svoje biskupije, pa se zato dopisom od 16. lipnja 1948. obraća upravi franjevačkog samostana u Kninu s molbom da jedan njegov svećenik preuzme brigu za navedene župe. Iz njegova dopisa doznajemo da crkve i župni stanovi u Drvaru i Bos. Grahovu u to vrijeme nisu bili srušeni. Velečasni Grga Blažević u svom zapisu „Naši mučenici” piše da su crkve u Drvaru i Bos. Petrovcu porušene 1949. godine, a inventar je razgrađen. Župni stan na Oštrelju i tamošnja kapelica spaljeni su koncem srpnja 1941. u vrijeme četničke pobune. Odgovor na navedeni zahtjev došao je iz Knina nakon dva mjeseca u kome Kninski gvardijan fra Frano Bilokapić navodi da je samostanska uprava ispitala stanje u tim župama i ustanovila da svećenik radi sigurnosnih razloga tamo ne može ići. Obećao je da će za najosnovnije vjerske potrebe vjernicima tih župa biti na usluzi U Kninu. Po odluci biskupskog vikara mons. Bože Ivanića 5. listopada 1948. fra Frano Bilokapić je imenovan za privremenog upravitelja „župe Bos. Petrovac/Drvar/Oštrelj/” i također „župe Bos. Grahovo”. Od 21. srpnja 1941. te župe nisu imale svećenika koji bi tamo boravio, a dolasci svećenika iz susjednih župa bili su rijetki. Tek godine 1995. nakon što je u Drvar pristiglo mnogo prognanika iz pedesetak župa Bosne i Hercegovine, ponovno je obnovljena Petrovačko-drvarska župa, a Drvar dobio svećenika. Naime, prema crkvenim zakonima pravne osobe (persona iuridica), a to je svaka župa, ne gase se stotinu godina.

SUDBINA ŽUPE BOSANSKO GRAHOVO

Na sam „dan ustanka”, u nedjelju 27.VII. 1941., svećenik Gospodnetić je rekao misu i obavio krštenje (krstio je Iliju Marka Vulića, sina Luke i Marte r. Kardum iz Korita. Matica krštenih župe Grahovo za godinu 1941. koja se čuva u Arhivu Franjevačkog samostana u Gorici kod Livna.

Masovni zločini četnika nad bosanskograhovskim Hrvatima počeli su odmah 27.VII.1941., Toga i sljedećih dana četnici su, predvođeni **Branom Bogunovićem i Markicom Ćućuzom**, pobili na najstrašnji način više od 100 Hrvata koje su uhvatili u Bosanskom Grahovu i okolnih pet sela u kojima su Hrvati živjeli. Ti Hrvati su likvidirani

Četnički vojvode iz BiH: Brana Bogunović, Dobrosav Jevđević i Mane Rokvić. (R. i Ž. Knežević, Sloboda ili smrt, Sijatl (Seattle), SAD, 1981., str. 699)

na nekoliko mjesta, u skupinama (vlasti NDH su utvrdile identitet za njih 62, a za većinu ostalih to je učinio Slavko Galiot u knjizi „Hrvati Dinare”) dok su drugi ubijeni u vlastitim kućama.

Dana 26. srpnja 1941. sve telefonske linije B. Grahova sa susjednim mjestima Kninom i Drvarom bile su pokidane. Te noći su pobunjenici ubili dvojicu hrvatskih vojnika od nekoliko njih koji su čuvali most u selu Borovači. Izvidnica sastavljena od desetak hrvatskih vojnika koja je pošla iz B. Grahova u Borovaču da vidi što se dogodilo bila je već na putu napadnuta i dvojica vojnika su ubijeni. Andrija Kardum iz sela Luke tadašnji tabornik u B. Grahovu organizirao je s malobrojnomo posadom oko 5 sati ujutro obranu B. Grahova, ali je istog dana u kasnim večernjim satima bio prisiljen pod navalom pobunjenika povući se s područja B. Grahovo prema Kninu. Hrvati koji su tamo ostali bili su prepušteni sistematskom istrebljenju, i to na najgrozniji način. „Pobunjenici u Grahovu bili su obučeni neki u seljačkom crnom odijelu sa šubarama i znakom četničkim, a neki u crvenom odijelu sa crvenim zastavama u ruci (komunisti). (...) Po pričanju izbjeglica iz Grahova, pobunjenici, kada su došli sve što je u Grahovu ostalo od našeg življa, sve su poklali i onesposobili (isprebijali), kuće su sve popalili, a sela Bilandžije i Vulići su potpuno razorili i zapalili, također su i sve opljačkali, stoku su ubijali i puštali iz obora u žita” (Zbornik, tom IV., knj. 1., Borbe u Bosni i Hercegovini 1941. god. Beograd, 1951., str. 527-528.) - Prema izvješću Andrije Karduma od 30. srpnja 1941. U izvješću Županijske redarstvene oblasti u Kninu o bosansko-grahovskom četničkom zapovjedniku Brani Bogunoviću upućene 13.XI.1941. Velikoj župi Bribir i Sidraga navodi se i sljedeće: „Gore navedeni Bogunović poubijao je mnogo našega Hrvatskog naroda, čija imena nije moguće u ovom izviještaju nabrojati, jer ih je veliki broj, jedino navađam imena nekolicine uglednih građana, odnosno državnih funkcionera t.j. Barbarić Petra, sudija vršioca dužnosti Kotorske oblasti, Srnić Vladu, šefa Poreske uprave i njegovu suprugu, Don Juru Gospodnetića, a tako i mnogo drugih lica, svi u Bos. Grahovu i okolici. Istodobno on je usmratio Sarića Tomislava, ustaškog logornika, zatim učiteljicu Martu N. u Bos. Grahovu. (Z. Dizdar - Mihael Sobolevski, n. dj., Građa..., dok. br. 23., str. 207.).

Vojvoda Đuić sa skupinom talijanskih časnika. (B. Latas - M. Dželebdžić, Četnički pokret Draže Mihajlovića 1941 - 1945, Beograd. 1979., str. 262)

Ubijena majka i njezino osmero djece

O ovim događajima časopis Drina je 1955. objavio je članak na temelju iskaza jednog od svjedoka. Članak je zanimljiv jer navodi način stradanja ovih grahovskih Hrvata: Hrvatsko je pučanstvo gornjih sela toga dana Šarići, Špiranovići, Čuline i Kardumi (27. srpnja - nap. A.B.) kao i inače mirno i marljivo obavljalo svoje dnevne poslove, kad iznenada upadnu u ta sela do zubiju oboružani četnici, pod vodstvom svojih vojvoda popa –ujica, Zlovođe i Bogunovića i počnu odmah sa hvatanjem hrvatskih ljudi. Tko nije uspio pobjeći, stavljen je pod nož. Među ostalim ubijene su toga dana po četnicima sljedeće osobe: Sarić Ante, Čulina Niko, Bilandžija Jozo, sva trojica dočekani na putu u mlin, zaklani i konji im odvedeni; Sarić Frano, odveden u šumu i ubijen; Sarić Stanko, zaklan; Sarić Martin, ranjen pobjegao i dvadeseti dan u šumi umro; Sarić None, strahovito mučen i na posljedku nabijen na ražanj i izpečen; Župnik, kojemu se ne sjećam imena, nabijen na ražanj i izpečen; Sarić Juko, odveden sa svoje njive i ubijen; Sarić Niko, priklan i bačen u jamu, odakle se je devet dana javljao i molio pomoć, ali se nitko nije usudio vaditi ga i tako je u jami završio svoj život; Sarić Ive, odveden i za njega se ne zna; Sarić Marko, ubijen; Sarić Jandre Markov, zaklan; Špiranović Niko, odveden u šumu i ubijen; Kardum Ive, odveden u šumu i ubijen; Sarić Tadija, ubijen, četnici mu živom izvadili srce; Sarić Periša, sin Tadije, ubijen; Sarić Ante Tadijin, otac hrvatske junakinje Anđelike, odveden u šumu i ubijen; Sarić Ive, ubijen; Sarić Janko, zaklan; Dujić Niko, odveden i za njega se ništa ne zna; Sarić Stana, probodena nožem kroz trbuh; Sarić Ive Jandrin, ubijen, Kardum Željko, odveden; Kardum Niko, zaklan; Mrđa Pero, zaklan; Mrđa Ivan, zaklan; Mrđa Marko, odveden u šumu i ubijen, Kardum Željko, odveden; Kardum Nine, bolničar, bačen kroz prozor i ubijen; Špiranović Marko i Drvarski župnik, kojemu se ne sjećam imena, skinuti s vlaka i odvedeni; Bilandžija Marko, zvani Malenica, ubijen; Kardum Ive, Bočin, pobjegao ispod noža sa narezanim vratom i šesti dan umro u šumi; Čulina Mate i žena mu, zatvoreni u kuću i zapaljeni izgorili; Sarić Nine, odveden; Barać, lugar, i ciela mu obitelj: žena i sedmero djece (s majkom Anicom Barać bilo je osmero djece koja su tada tu stradala) poklano u župnikovu stanu. Najprije je zaklan otac (otac Stjepan Barać bio je

s još četvoricom vojnika u lugarnici (bio je lugar nap. A. B.) u Borovači gdje je stradao pri napadu pobunjenika 27.VII.1941. godine), iza toga dvojici od godinu dana, a nakon toga ostali jedan po jedan. Majci su prorezali dojke i stavili u njih ruke dvojaka, a dojke poklanoj djeci u usta. Sve ovo je gledala Stana Sarić. Stana je pokušala pobjeći svojoj kući. Međutim bijeg joj nije uspio, jer su četnici bojeći se, da Stana ne izpriča čitavu stvar poslali za njom jednoga od svojih, koji ju je dostigao i udario bajunetom. Stana međutim nije odmah umrla, nego je još 8 dana živjela i izpričala slučaj Barićeve obitelji. Kad je kasnije u ova sela došla talijanska vojska, preživjele su žene i djeca izmolile talijanskog zapovjednika, da smiju tražiti svoje mrtve. Našle su ih u raznim jamama, ali tako izmrcvarene i iznakažene, da ih nisu mogle prepoznati po licu, već samo po odielima.”

(Drina o.c., V., broj 1-3., 1955., str. 51-54.)

Navedeni Hrvati većinom su ubijeni 27. srpnja 1941. ili u nekoliko sljedećih dana.

Tako se npr. kao dan ubojstva Anice Barač i njezine osmero djece navodi 31. srpnja. Uz ubijene kod njihovih kuća, u poljima ili okolici sela, većinu uhićenih Hrvata u Grahovu i okolici četnici su odveli u sela Kamenicu i u Risanovce (Srbi ga zovu Resanovci) gdje su ih poubijali i bacili u tamošnje jame. Jedan broj uhićenih Hrvata četnici su odveli u selo Tiškovac gdje su ih smjestili u željeznički tunel te okrutno mučili. Dio su ubili, a drugi dio odveli u Kamenicu kod Drvara i tamo pobili i bacili u jame. O tom zločinu Ante Mile Krvavica svjedoči:

„Genocid nad ovim nedužnim Hrvatima, fizičko istrebljenje počelo je točno dana 27.VII. 1941. (Dan ustanka). Toga dana u 10 sati ujutro četnički ustanici pod vodstvom Brane Bogunovića (1944. godine izvršio samoubojstvo) uhitili su tamošnjeg katoličkog župnika Gospodnetića, rodom s Brača. Sazvali su zbor Srba ispred katoličke crkve sv. Ilije. Nabili mu na leđa magareći samar i jašili na župniku i to ispred njegove majke. Naložili veliku vatru. Nabili ga na ražanj i pekli, te između ostaloga uz silnu krik i viku pjevali. Svi uhvaćeni Hrvati - djeca, žene i starci - koji nisu uspjeli pobjeći - morali su gledati ovaj stravični čin kako se peče njihov župnik (na obližnjoj visoravni koja se zove Jelića polje na istoj vatri - s logornikom Tomislavom Sarićem - nap. A. B.) Nakon ovih seansi pokupili su sve gledatelje (Hrvate o.p. A. B.), natovarili ih na konjske zaprege i odvezli u selo Tiškovac. Smjestili ih u željeznički tunel gdje su vršili stravična mučenja. Jedan dio odvezli su u Kamenicu kraj Drvara i također žive pobacali u jame.” (Ante Mile Krvavica, Svjedok sam četničkih zločina u Grahovu..., Nedjeljna Dalmacija, 10.8.1995. str.15).

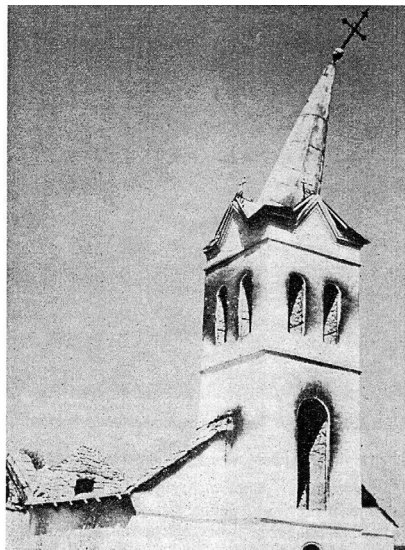
Vrhunac tragedije koncem srpnja i početkom kolovoza 1941. bio je pokolj i ubijanje Hrvata katolika diljem grahovskog područja, paljenje katoličke crkve i župnog stana u Grahovu i paljenje hrvatskih kuća po selima. Hrvati koji su uspjeli izbjeći našli su utočište u Livnu i Kninu, a kasnije su se raselili diljem Hrvatske i svijeta.

Crkva u Grahovu i župni stan su obnovljeni 1969.-70. (zapravo na ruševinama starih napravljeni su novi objekti), crkva u Grahovu i župni stan, a banjalučki biskup Alfred Pichler ih je otvorio i blagoslovio 5. kolovoza 1970.

Obnovljenu crkvu su domaći Srbi ponovno porušili u srpskoj agresiji 1992. godine da bi ponovno bila obnovljena godine. U to vrijeme na području župe B. Grahovo bio je smješten veliki broj hrvatskih prognanika iz više od 50 župa iz BiH. Od mučeničke smrti

župnika don Jurja Gospodnetića župa B. Grahovo nije imala svećenika sa stalnim boravkom. Brigu o tamošnjim malobrojnim vjernicima vodili su svećenici iz susjednih župa Livanjskog dekanata.

SUDBINA ŽUPE KRNJEUŠA

Zvonik katoličke crkve u Krnjeušu koju su zapalili srpski pobunjenici (četnici i gerilci) u kolovozu 1941. (Siva knjiga, str. 40).

Pobunjeni Srbi su 2. kolovoza 1941. godine upali u selo Vrtoče, uhitili Josu Matijevića, trgovca i krčmara i njegovu ženu Mariju i oboje ubili, a njihove odsječene glave nabili na kolce na ogradu. U Vrtoči su u to vrijeme živjele hrvatske obitelji s prezimena: Marić, Matijević, Bužonja. U zaseoku Teočak - Dugopolje bilo je pet kuća hrvatskih Bičana. Nekoćicina Vrtočana bili su pobjegli u obližnji Bjelaj.

U idućim je danima uslijedila pljačka, paljenje hrvatskih kuća i hvatanje i ubijanje Hrvata. Tako je u jednoj kući živ zapaljen slijepi starac Ivan Maričić. Ubijena je također i Anica Drobac, vlasnica kavane koja je bila udana za Srbina.

Napad na susjednu Krnjeušu dogodio se u subotu, 9. kolovoza 1941. Sav hrvatski živalj iz okolnih zaselaka: Zelinovca, Lastava, Vranovine, Selišta, Rustine,

Risovca, Brda, Zapoljka, Cerovače, te određeni broj iz vođeničkog kraja i ponetko iz već od četnika osvojene Vrtoče, valjda zbog lakše obrane, a što se prilikom četničkog napada pokazalo kobnim. U krnjeuškom kraju bilo je u to vrijeme 18 zaselaka u kojima su živjeli Hrvati - katolici.

Župa Krnjeuša je 1938. godine imala 1268 vjernika, uglavnom Hrvata.

U subotu u ranim dopodnevrim satima nakon oštrog puškaranje oglasila se i oteta haubica koju su pobunjenici oteli domobranima kada su domobrani prolazili kroz zaseok Teočak - Dugopolje 4. kolovoza. Jedna je granata pala kraj škole, a druga je udarila na uski prostor između Matijevićeve i Čeranićeve kuće, u središnji dio mjesta.

Razarajuća moć granata stvorila je neviđenu paniku među mnoštvo Hrvata okupljenih na tako malom prostoru što je uzrokovalo brzi pad mjesta u četničke ruke.

Dio tamo smještenih Hrvata dao se u paničan bijeg. Jedna skupina je pošla u pravcu 20 kilometara udaljenog Bos. Petrovca. Među njima i nekoliko domobrana. Bježeći takozvanom donjom cestom kod vrta trgovca Ivana Dudeka, naišli su na teško ranjenog župnika

Krešimira Barišića. On se, poduprt malo, uputio s njima, ali nije mogao dalje. Bio je prilično jak čovjek a da bi ga se moglo ponijeti ili povući sobom. Pobunjenici su ga se dohvatili onako ranjenog i odvukli su ga do katoličke crkve, gdje su ga mučili, rezali mu lice, prste, iskopali oči i najzad ga ubacili živog u vatru goruće crkve. Trgovcu Dudeku su odrezali ruku, a onda ga brutalno ubili.

Katolička crkva u Krnjeuši je 9. kolovoza 1941. zapaljena i izgorjela. Tom prilikom ubijeni su i bačeni u goruću crkvu i sjemeništari koji su pomagali župniku u pripremi proslave pedesete obljetnice od osnutka župe „Uznesenja Blažene Djevice Marije” u Krnjeuši. Bio je to: Jure Tomljenović s Prkosa, Ilija Poplašen iz okolice Jajca i najmlađi od njih 12-godišnji Ivica Skender, koji je tek bio završio I. razred gimnazije u Travniku. (Don Anto Baković: „Svećenici žrtve rata i poraća”, Zagreb 1994.). Nastalo je pljačkanje i paljenje hrvatskih trgovina i kuća, a onda ubijanja, silovanja... Krnjeuška stratišta bila su: katolička crkva (zaklano i bačeno u vatru oko 250 Hrvata), kuća Tomićića i kuća trgovca Dudeka u koje su bacali ubijene, poklane, neke polužive ili žive u vatru. Slično se događalo i na drugim mjestima na kojima su žrtve zatečene. Jedna svjedokinja iz sela Zelinovac spominje kako je vidjela kola napunjena mrtvima tijelima, koja su nekuda odvožena. Bilo je ljeta pa je trebalo mrtve brzo ukloniti...Osim jame Kaluđerice na Skakavcu bacane su žrtve i u dvije jame u Risovcu. Na tom području je bila i škola u koju su, uz staru školu u Krnjeuši, bili skupljani Hrvati da bi ih se odande odvodilo u zarobljeništvo ili smrt. Žrtve su bacane u jame, ponore, paljene u kućama, u obližnjoj krečani ali nitko od njih nije bio pokopan na groblju.

U knjizi J. Jurjevića navedena su imena 232 žrtave s područja župe Krnjeuša kojima je kasnije dodan još određen broj žrtava čije podatke su pokupili drugi istraživači i svjedoci zbivanja.

Dok još nisu bili poznati puni razmjeri krnjeušskog pokolja, navođen je podatak da je od tada poznatog broja od 190 žrtava bilo 35-toro djece do 7 godina, 14 od 8 do 12, zatim 72 žene, od kojih su četiri bile pred porodom. Preživjeli stanovnici raselili su se diljem Hrvatske: oko Bjelovara, Križevaca, Virovitice, po Slavoniji do Osijeka i Županje.

Zagrebačka grupacija osnovala je početkom ovoga milenija svoju udrugu pod imenom: „Zavičajna udruga Krnjeuša, kolovoz 1941. godine”. Jedino su ostala sjećanja preživjelih i dokumenti iz tog razdoblja sabranih u mnogim knjigama i zapisima.

SUDBINA ŽUPE BORICEVAC

Župa Boričevac nalazila se prije II. svj. rata na putu Gornji Lapac - Kulen Vakuf. Župa se sastojala od 4 sela u kojima je živjelo 450 hrvatskih katoličkih obitelji s oko 2500 stanovnika. Župa je pripadala Senjsko-modruškoj biskupiji, a administrativno je pripadala Bosanskopetročakom kotaru. Stanovništvo se bavilo uglavnom stočarstvom i zemljoradnjom, a pošto se u to vrijeme gradila Unska pruga mnogi su na razne načine bili uključeni u poslove oko gradnje ali i izloženi raznim političkim i ideološkim utjecajima koji su dolazili preko osoblja na pruzi. Raspadom Jugoslavije 6. travnja Srbi, iz okolnih sela su pribavili

dosta oružja, a u te krajeve su se vratili mnogi iz jugovojske u rasulu i žandarmerije te mnogi iz tada okupiranih dijelova u Vojvodini od strane Mađara, a čije obitelji su tamo odselile kao kolonizatori poslije stvaranja Jugoslavije 1918. god. (Đoko Jovanić, Milan Šijan i dr.). Proglašenje NDH 10. travnja 1941. bio je za njih poziv na pobunu, a ubijanje i protjerivanje Hrvata dio programa kako onih koji su se opredijelili za monarhističku ili onih za komunističku Jugoslaviju. Španjolski dobrovoljci su imali za cilj da ostvare ono što nisu uspjeli u Španjolskoj u „oslobođenoj Jugoslaviji”. Stanovnici župe Boričevac su 31. srpnja 1941. u 3 sata ujutro doznajući da im se sprema pokolj kolektivno izbjegli u Kulen Vakuf, njih oko 2500. Stigli su u Kulen Vakuf oko osam sati ujutro.

Dana 2. kolovoza 1941. pobunjenici iz Lapca i okolnih sela uz poklike kralju Petru i otadžbini - zajedno oni s kokardama i oni s crvenim zastavama i petokrakama opljačkali su Boričevac poubijali preostalih 10-15 starijih Boričevljana koji nisu mogli poći do 15 km udaljena Kulen Vakufa. Razjarena rulja je na kraju zapalila sve kuće među kojima i župnu crkvu. Poslije rata na njihovoj zemlji su napravljene stočne farme, a od kamena od njihovih spaljenih kuća napravljene su staje. Njihov župnik Vladimir Stuparić izbjegao je s narodom da bi kasnije (6. studenog 1941.) bio imenovan župnikom u Sincu kod Otočca, gdje su ga partizani (vjerojatno isti oni od kojih je izbjegao smrt u zapaljenoj crkvi u Boričevcu) ubili na okrutan način tako da je najprije morao sam sebi iskopati grob pa je kraj istoga strijeljen (A. Baković, Hrv. Martirologij, str. 601).

Obnovljena crkva u Boričevcu bit će blagoslovljena u nedjelju 13. rujna 2009., a protjerani sve do poslije Oluje 1995. god. nisu smjeli doći niti u posjetu. Danas većina preživjelih i njihovih potomaka žive na području Bjelovara (Ždralovi i Nova Rača).

Put Boričevljana od Boričevca do Kulen Vakufa, a onda 24. kolovoza 1941, u tijeku borbi za Kulen Vakuf evakuirano je oko 2200 Boričevljana u Bihać, ostatak je zaostao u Kulen Vakufu do njegova pada 5. rujna 1941., kada je pri proboju za Bihać pobijeno stotinjak Hrvata i 1365 muslimana.

Titovi generali i narodni heroji svjedoče o srpskoj pobuni

Evo što o tome pišu organizatori i sudionici pobune. Gojko Polovina (Svedočenje, Prva godina ustanka u Lici, Beograd, 1988., str. 340. i 342): „Za nepun sat Boričevac je bio u plamenu... Ostaje činjenica da je u masi neboraca toga momenta u pljački i paljenju učestvovao i znatan broj boraca, od kojih su neki poslije toga bili sjajni ne samo partizanski borci nego politički i vojni rukovodioci, komandiri, komandanti. Nikad nisam niti hoću javno pomenuti njihova imena”.

Đoko Jovanić (Kotar Donji Lapac u NOR 1941 - 1945, Historijski arhiv u Karlovcu): Trideset i prvog jula i 1. augusta Boričevac je prazan, a tek 2. augusta naše jedinice su ušle u selo... Noću 1/2. augusta ustanici su krenuli u napad na Boričevac. Glavne ustaničke snage sa Brežina krenuli su oko 2 sata 2. augusta i do 7 sati stigle su na brda iznad Boričevca. Oko 10 sati u Boričevac su se sručile ustaničke snage iz raznih pravaca. Pošto je sa gerilskim odredima nastupao veliki broj golorukog naroda, a Boričevac je pun napljačkane imovine iz njihovih sela, otpočelo je razvlačenje te imovine u kojoj su

učestvovali i ustanici. Da to ne bi prešlo u pravu pljačku i izazvalo još teže posljedice, Gojko Polovina naređuje da se dio opljačkane imovine prikupi na gomilu i spali. Iza toga nesvjesni elementi i pristalice odmazde pale Boričevac. Nakon ulaska u Boričevac, održan je veliki narodni zbor u Donjem Lapcu na kome je govorio Gojko Polovina. Pozvao je na bratstvo i jedinstvo Srba i Hrvata, govorio da hrvatski narod nije kriv za zlodjela ustaša i osudio pljačku i dezorganizaciju. Neki od učesnika zbora su uzvikivali četničku parole, ali su bili u manjini. Drugog augusta 1941. godine čitav donjolapački kotar bio je slobodan (str. 123). (*Nap. A.B.: Nijednog Hrvata tamo više nije bilo*).

...Ujutro, 6. septembra glavne snage 2. bataljona „Sloboda” ušle su u Kulen Vakuf i nastavile gonjenje neprijatelja prema Prkosima. Sa dijelom vojske i ustaša i manjim dijelom stanovništva, ali sa znatnim gubicima, neprijatelj se uspio probiti za Bihać. Većina stanovništva zadržana je od ustanika i vraćena u Kulen Vakuf. Padom noći počele su se vraćati s položaja grupe boraca sa zarobljenim narodom. Iako je bilo naređeno da se u toku noći nitko ne pušta u grad, to se nije uspjelo obezbijediti. Umorni i gladni borci su silom prodrli u grad i navalili na piće i na trgovinske radnje. Došlo je do nereda. Ujutro, 7. septembra pijani borci zapalili su Kulen Vakuf. Stanovništvo Kulen Vakufa je u toku noći 6/7. septembra prebačeno za Martin-Brod. Sutradan i idućih dana ovo stanovništvo je prebačeno za Bjelaj ili Bihać, ali je jedan dio izginuo od pročetničkih elemenata. Više je razlog za masakr nad nedužnim stanovništvom. Prvi je postojanje pročetničkih elemenata i njihove pozicije u tadašnjoj vojnoj organizaciji. neki od komandira vodova i četa, kao što su bili Pero Đilas, Đuro Štikovac i dr. bili su pročetnički orijentisani. Kod većine ustanika nisu bili jasni ciljevi narodnooslobodilačke borbe i značaj bratstva i jedinstva za tu borbu. Politički rad s ustanicima bio je vrlo slab. Jedino su se širile i čitale „Vijesti”, ali i to u uskom krugu i neorganizovano. U nižim jedinicama ispod bataljona nisu postojali politički komesari, nije postojala partijska ni skojevska organizacija. Odgovornost za likvidaciju nedužnog stanovništva ne bi se mogla prebacivati samo na ličke ili samo na krajiške borce. I među jednim i drugima bilo je pojedinaca pročetnički orjentiranih koji su težili osveti i tražili priliku da se izmaknu kontroli štabova. (str. 137-138)

Glavne žrtve su pale, ipak, kasnije u toku prebacivanja za Kulen Vakuf i naročito za Martin-Brod. Sve u svemu, Kulen Vakuf spada u najnegativnije događaje prvih mjeseci ustanka, a negativnosti su posljedica niske svijesti i neorganizovanosti ustaničkih masa. Tek blagodareći upornom radu Komunističke partije u kasnijim mjesecima, ovakvi događaji su prestali i predstavljali su samo mračne stranice prošlosti. (str. 139)

Križni put Boričevljana od njihova Boričevca preko Kulen Vakufa, Bihaća do njihovih novih boravišta bio je krvav i trnovit. Sve do 1996. godine, a ni poslije u samostalnoj Hrvatskoj ništa nije poduzeto da se ta velika nepravda ispravi prema Boričevcu, ali niti prema Udbini, Zrinu, Španovici i mnogim drugim mjestima u Hrvatskoj koja su doživjela istu sudbinu. O istim slučajevima u BiH nije potrebno niti spominjati.

Evo što o stradanju Boričevca kaže ugledni hrvatski književnik i izdavač Josip Pavičić u pismu Općinskom vijeću Donjeg Lapca i gradonačelniku Milanu Đukiću prilikom preimenovanja donjolapačkih ulica, među njima i Trga Boričevac, 2001. godine: Boričevljani su se sklonili u Kulen Vakuf, iz Vakufa su pobjegli u Bihać, a iz Bihaća,

željeznicom, u Slavoniju i druge krajeve. Ne kao kolonisti, kako kaže g. Djukić, jer kolonist podrazumijeva darovanu zemlju i imanje, nego kao jedna sirotinja bez ikakve imovine kojoj nitko ništa nije dao i koja je, da bi preživjela, morala u nadnicu na najgore poslove. Moj djed Mile, ugledni boričevački domaćin, otac velike obitelji, gazda, završio u selu Posavski Podgajci u Slavoniji kao sluga... U Boričevac se prije Oluje 1995. vratila samo jedna jedina prognanička hrvatska obitelj, ali ni ta nije stigla odmah, nego desetak godina poslije onoga rata. Odmah poslije rata Boričevac ne samo da nije postojao, nego se nije smio ni spomenuti i njegovo su ime prognanici izgovarali u pola glasa. Bilo je pokušaja da se na ulazu u nekadašnje selo postavi ploča s natpisom Boričevac, ali su svi završili neuspjehom: čim bi se smračilo, ploča bi nestala. Na kraju je Boričevac izbrisan i iz službenog popisa naseljenih mjesta.

Ubojstvo Boričevljana i njihova stradanja u progonstvu

Prenosimo tekst Jose Babića Put do pakla i natrag (Vila Velebita, broj 57, 28. svibnja 1997. strana 30) u kojemu opisuje stradanje Mile Pavičića:

Sudbina Mile (Miladina) Pavičića iz Boričevca

Kako se Mile Pavičić izvukao živ iz jame, i prevario četnike. Između 31. srpnja i 2. kolovoza 1941. god. svi župljani sela i župe Rođenja Bl. Djevice Marije u Boričevcu, tj. svi Hrvati, morali su pred četnicima iz Donjeg Lapca i susjednih sela napustiti svoja ognjišta i potražiti spas u Kulen Vakufu. (...) Manji broj ljudi nije želio otići iz svojih kuća, uvjereni da im se ne može ništa dogoditi, jer nisu ništa skrivili. To su mahom stariji ljudi, nekoliko žena i jedna djevojčica od 12 godina. Ljuto su se prevarili i platili to vlastitim životom. Jedan od stradalih bio je stari Dane Pavičić zvan „Vrepčić“. On je imao veliku obitelj: ženu Jeku i tri sina: „Josu“ zvanog Josan (rođ. 1905.), Milu zvanog Miladin (rođ. 1913.) i Nikolu (rođ. 1927.). Josan je bio oženjen i imao je ženu i šestero djece, Miladin je bio neoženjen, a Nikola još momčić. Kada su ukućani krenuli u izbjeglištvo, Dane „Vrepčić“ se nije dao nagovoriti na odlazak u nepoznato, a Miladin ga nije htio ostaviti samoga. Evo kako su prošli:

Sutradan po odlasku naroda četnici su ušli u selo, redom pljačkali i palili. Do Danine kuće došla je grupa od tri četnika, a jedan od njih imao je nož na puški. Kad im je Dane pošao u susret, četnik ga je na samom kućnom pragu usmrtio nožem. Vidjevši to, Miladin je pobjegao na suprotna vrata, ali su ga u neposrednoj blizini uhvatili drugi četnici, pretukli ga i povezali mu ruke žicom. Tako vezanog potjerali su ga do jame udaljene nekoliko kilometara. Pošto je Miladin dobro poznao taj teren, znao je što ga čeka kad su došli do jame - željeli su ga u nju baciti. Naglo se odlučio, spretno se bacio na četnika koji je bio između jame i njega, tako da je četnik „otišao“ naglavce u jamu, a Miladin je skočio za njim. Pri padu, dok se odbijao od stijene do stijene, ruke su mu se razvezale. Četnici očito nisu imali municije jer nisu pucali za njim, samo su ga, dok su još hodali, lakše ranili bajunetom u nogu. Puno kasnije je pričao obitelji da je jama bila uska, vrlo duboka, nepravilnog oblika, tako da nije padao okomito. Kad je pao na dno jame, četnik je već bio

mrtav, ali su tu bila još tri leša. Jedan je bio još topao, pod prstima je osjetio krv, napipao je lugarsku uniformu, a onda zapaljenom šibicom osvijetlio lice lugara Mijata Anića iz Krasna, koji je sa službom bio u Mazinu. (Njegovu ženu i djecu su u Mazinu četnici zaklali.) Aniće je bio nizak i krupan. Sada je za Miladina nastala prava drama, jer je jama bila duboka, činilo mu se 60-70 metara, u donjem dijelu znatno šira. Bilo je teško hvatati se za njene strane, zato je morao složiti četiri leša jedan na drugi da bi dobio na visini, što mu je i uspjelo. Kad se dokopao užeg „grla” jame, bilo je puno lakše, tim više što je bilo puno uganuća (udubina) sa strane u kojima se mogao odmoriti.

Nakon tri dana mukotrpnog penjanja stigao je pod sam vrh jame. Tada je nad njom čuo govor. Pretpostavljao je da su to četnici, jer su dozivali četnika po imenu Savo, koji je pred Miladinom „otišao” naglavce. Kad se iz jame nije nitko javio, odlučili su je zatvoriti da nebi stradao netko od njihovih, jer Hrvata više nije bilo. Zatvorili su je tako da su tri-četiri deblja drveta stavili preko nje, a na to nabacali granje i poneki kamen. To drveće je dobro došlo Miladinu prilikom izvlačenja jer se imao za što uhvatiti, grane je razmakao i tako se izvukao. Kad je izašao, bila je noć, odmorio se i krenuo preko polja. Āeita još nisu bila pokošena, pa je „ruljao” pšenicu i ječam i time se hranio još tri dana.

Četnici koji su dolazili kositi boričevljanska žita, ponovo su ga uhvatili, ali na njegovu sreću bili su nepoznati, pa im se mogao predstavljati pod lažnim imenom. Ipak su ga predali u Lapac drugim četnicima, koji su ga zatvorili u neku prostoriju. I njima je rekao lažno ime. Opet srećom u Lapac je naišao neki talijanski tenk. Oko njega su se svi strčali, pa je Miladin iskoristio tu priliku i izašao kroz prozor u obližnji voćnjak. Kad je opazio dvije žene, pravio se da tobože bere šljive. Tada je uspio pobjeći. Po danu se skrivao po šumi i kamenjarima a po noći se kretao, tako da je nakon tri tjedna stigao u Kulen Vakuf pridruživši se Boričevljanima. Već sutradan su krenuli za Bihać, jer im je prijetila ista četnička opasnost. Kad je nakon toliko patnji i napora napokon stigao među svoje Boričevljane, bio je toliko iscrpljen da ga je malo tko prepoznao. Boričevljani se nisu mogli zadržati ni u Bihaću, jer im je ponovo prijetila ista opasnost, pa su raseljeni širom Hrvatske.

Miladin je sa svojom obitelji i još nekoliko obitelji iz Boričevca naseljen u Drenovce, u istočnoj Slavoniji, kamo su stigli 4. listopada 1941. god. Kako je rat već bio u punom jeku, Miladin je uskoro bio pozvan u hrvatsku vojsku - domobranstvo, u kojem se ostao do kraja rata. Pri povlačenju hrvatske vojske dospio je do Bleiburga i tu je preživio na čudan način. Ubacio se slučajno među slovenske belogardiste, a zatim dospio u kolonu civila na cesti. S njima je prošao čitav križni put podnoseći glad, žeđ, batine i druge muke, gledajući smrt brojnih suputnika. Konačno je prorijeđena kolona stigla u Srbiju, u neki rudnik, gdje su ostali do 1946. god. Tada je s manjom skupinom Nijemaca prebačen u Petrovaradin odakle se vratio u Drenovce, u onu skromnu kućicu u kojoj su smješteni 1941. god. Tamo je zatekao staru majku i brata Josu s obitelji. I Joso je bio hrvatski vojnik, ali je zbog ranjavanja preko prsa i ruke ostao trajni invalid. Najmlađi brat Nikola, jedva punoljetan, kao hrvatski vojnik poginuo je negdje kod Bleiburga.

Po povratku u Drenovce Miladin je radio (nadničio) kod bogatijih seljaka i tamo je upoznao starog komunista Luku Vitića, koji je kao partijski rukovodilac bio utjecajan

i moćan. U Drenovcima je prije II. svjetskog rata živjelo dosta Nijemaca, koji su po završetku rata bili prognani. U njihove domove naseljeni su Srbi iz Like, mahom iz Srba, susjednih sela, Donjeg Lapca i i okolice. Oni su htjeli župnu crkvu u Drenovcima pretvoriti u skladište i u nju spremati zadružnu pšenicu. Tada je Luka Vitić odigrao presudnu ulogu zaprijetivši Srbima da će ponovno dići ustanak ako budu radili gluposti. On nije dopustio da se dira crkva, pa ona i danas služi svojoj svrsi.

Ti isti Srbi su za neko vrijeme saznali za Miladina, ali sami sebi nisu mogli vjerovati da se spasio iz jame. Kad su provjerom ustanovili da je to istina, počeli su ga optuživati kao ratnog zločinca tražeći njegovu likvidaciju, zato što je četnika gurnuo u jamu. Ponovo je presudna uloga Luke Vitića, koji je zaprijetio onima koji dirnu u Miladina, jer mu se ne smije ništa dogoditi.

Kad se je sve to stižalo, Miladin se oženio mladom udovicom, koja je iz prvog braka imala žensko dijete. Sagrađili su skromnu kućicu i dobili djevojčicu, a Miladin se zaposlio u šumi kao drvosječa. Uslijed svega prepaćenog i teških šumskih poslova obolio je i umro 1952. god. u 39. godini života.

Njegova kći jedinica, kao odrasla djevojka, otišla je u Novi Zeland, tamo se udala, stekla svoju obitelj i, koliko se može saznati, tamo sretno živi.

Miladinova majka bila je prava umjetnica kada je riječ o ženskim ručnim radovima, što joj je donosilo dosta koristi, zato je nakon sinovljeve smrti zajedno sa snahom, na drenovačkom groblju gdje Mile (Miladin) vječno počiva, podigla krasan spomenik.

Milan brat Joso, iako drevni starac (rođ. 1905.), k tome i invalid, ostvario je veliku želju, da vidi radni kraj i grudu, pa je prošle godine na Malu Gospu došao u Boričevac.

Među Boričevljanima se još uvijek priča o Milanovom dramatičnom spašavanju iz jame, o tragičnoj sudbini čitave obitelji i čitavog našeg Boričevca.

Gojko Polovina je dao zapovijed za napad na Boričevac

Gojko Polovina u knjizi "Svjedočenja" na str. 42 piše o pripremama za paljenje Boričevca navodi kako je "osvetnike" zadržavao dva dana da ne krenu u napad, jer je on slao pisma ljudima u Boričevac s molbom da ga napuste, pa kad je doznao da su svi napustili selo dao je nalog za napad u kojem je Boričevac do temelja spaljen.

O pobijenim starcima, pljački koja je trajala nekoliko dana, o svađi oko plijena i sličnim divljaštvima svojih sunarodnjaka ne kaže ništa, ili to uljepšava.

Ubojstvo cijelog roda Ivezića u Brotnju

Selo Brotnja nalazi se na otprilike pola puta između Donjeg Srba i Gornjeg Lapca, (18 km od Donjeg Lapca), a na polovici puta između Boričevca i Brotnja nalazi se Dobroselo - rodno selo Gojka Polovine koji je prije Drugog svjetskog rata bio odvjetnik u Gračacu. On je jedan od organizatora pobune, četnik i naredbodavac napada na Boričevac, a poslije je tijekom rata postao visoki partizanski funkcioner i general JNA. Selo Brotnja je prije 2. svjetskog rata imalo oko 70 obitelji od kojih je bilo 6 katoličkih hrvatskih svi prezimena Ivezić. Pripadali su općini Srb. Hrvati sela Brotnja bilu su čitavo vrijeme od 1918. na udaru jugoslavenskih vlasti i mještana, tako da je njihova likvidacija bila planirana već 1918., ali ih je spasila jedna žena iz obitelji Dubajić.

Prenosimo svjedočenje jednog od troje preživljenih iz roda Ivezića, Dane Ivezića, rođenog 1921., objavljenog u Vili Velebita, br. 31, od 17. ožujka 1995., str. 10.:

Ja sam Dane Ivezić od oca Mile i majke Ike rođene Kovačević. Rođen sam 15. kolovoza 1921. god. u selu Brotnja, kotar Donji Lapac. Moju cijelu obitelj, sedam duša, i još trideset duša mojih bliskih rođaka, ubili su prvih dana ustanka u Srbu i okolici srpski „ustanici”. Imovinu su opljačkali a ognjišta ostavili pusta. Gojko Polovina, rodom iz Dobrog Sela, kotar Donji Lapac, član Komunističke partije i duhovni začetnik ustanka 1941. godine, u „Vjesniku” od 5. siječnja 1989. god. piše da su vođe ustanka u Srbu i okolici osam dana prije ustanka dali kao primarni zadatak najbližem susjedu šest obitelji Ivezić, Đoki Jovaniću, da zaštiti nedužne članove te obitelji. Zašto Đoko Jovanić taj zadatak nije izvršio, to on najbolje znade. U tim danima i u toj sredini krvi i pepela vladalo je zakon jačega jednako kao u džungli, kako na jednoj tako i na drugoj strani. Malo je bilo pojedinaca čija je svijest bila na razini da shvati kako djeca, nisu ni ustaše ni četnici. Pojedinaac ili čopor mogao je ubiti koga hoće, a da nikome odgovarao nije.

Duhovni začetnici ustanka u Srbu i okolici, sramno su šutjeli pola stoljeća o zločinu u selu Brotnja, a još i danas šute. Ako još ima živih, uživaju povlaštene mirovine u državi Hrvatskoj. Za zločine u selu Brotnja do dana današnjeg ni vlas s glave nije pala.

Zločin u selu Brotnja počinili su promišljeno i planski između 29. srpnja i 4. kolovoza 1941. godine. I kod duboke jame, grobnice žena, djece i staraca, sve su obavili planski. U jame su žrtve bacali prema starosnoj dobi. Kada su žrtve tjerali do jame, koja se nalazi iznad sela Brotnje u Dabinu vrhu, naredili su djedu Luki Iveziću, guslaru, da gusli i pjeva uz gusle u koloni na smrt osuđenih, sedam muževa - Marka, Juru, Milana, Milu, Nikolu, Josu i Marka (sina Danina) te dvije žene, tetku Iku i Ikinu kćerku Jelku, otjerali su u općinski zatvor u Srbu, zvjerski mučili i ubili na Srpskom klancu. Tu, na mjestu zločina na Srpskom klancu, poštjednili su život jedino djevojci Jelki.

Nikola (sin Dane) i Nikola (sin Nikole) pobjegli su u šumu i tako se spasili. Bježeći u pravcu Gospića, uhvaćeni su u šumi Čemernici. Glumili su da su pravoslavne vjere i da se zovu David i Jovo Dubaić, na što je komandir grupe naredio da može pravoslavni Očenaš. Oba bjegunca tečno su molila - pravoslavni Očenaš, na što ih komandir potapše po ramenu govoreći: „Ovo su srpska djeca”. Napiše im propusnicu da se slobodno kreću na području koje kontrolira srpska kraljevska vojska. Dok su bježali dalje kroz šumu, neki

ustanici pucali su prema njima i tako ih razdvojili. Istog dana Nikola (sin Dane) pobjegao je u Gračac a Nikola (sin Nikole) prema Bihaću. Na putu u Bihać glad ga je prisilio da svrati u kuću Mitra Tišme, kome se predstavio kao Srbin, ali je taj ipak sumnjao. Dvije djevojke, dvije Mande - Manda ili, kako su je od milja zvali, Manduša (kći Dane) bila je neko vrijeme skrivena u obitelji Đukiša Drče. Kako su ustanici strogo vodili brigu da od obitelji Ivezić ne smije nitko ostati živ, prijetili su smrću onome tko skriva Mandušu. Obitelj Drča otkrila je Mandušu. U selu Brotnja našao se i ustanik Simo Rađenović koji nije bio iz Brotnje. Simo je zaželio vidjeti „Šokicu” Mandušu i kada je vidio kako je Manduša lijepa, dade svima do znanja da Mandušu ne smiju ubiti. On, Simo Rađenović iz zaseoka Rađenovići, uzet će Mandušu za ženu, ženu robinju. Sutra je Simo došao u Brotnju s konjskom zapregom i odvezao svojoj kući ženu robinju Mandušu. Rodili su Simo i Manduša kćer D. koja živi i radi u Zagrebu. Drugu djevojku Mandu (kći Marka Pavičića) iz sela Mišljenovca, zatekao je ustanak u selu Brotnja u gostima, kod tetke joj Kate. Mandu Pavičić nisu odmah ubili. S njom je jedno vrijeme živio u braku ustanik Božo Pualić (sin Simin) i kada je Manda s Božom bila trudna u četvrtom mjesecu, naredio je Božo da ubiju Mandu. Božo Pualić bio je prvi sekretar mjesnog narodnog odbora sela Brtonje (kasnije odselio u Semeljce kod Đakova gdje je i umro).

Mi, živi potomci Hrvata iz sela Brotnje, koji smo se zatekli izvan sela i tako izbjegli sigurnu smrt, odlazili smo poslije drugog svjetskog rata na pusta ognjišta naših otaca. Nitko nam iz sela nije htio kazati gdje je jama, grobnica naših najmilijih. Ipak se našao dobar čovjek, a to je Milan Baškot (sin Daverov - Davidov), koji nam je pokazao mjesto zločina. Otišli smo tamo nas trojica (Ivan Ivezić, Ivan Koletić koji živi u Lekeniku i ja) u kolovozu 1965. god. To je duboka jama u Dabinu vrhu. Otvor jame je dosta uzak. Seljaci sela Poljice, bojeći se za svoju djecu koja tu čuvaju blago, zatvorili su s tri kamena otvor jame. Uspjeli smo odvaliti jedan kamen. Imali smo džepnu lampu i špage. Lampa na špagi išla je do dubine 20 metara. Nismo uspjeli vidjeti kosti naših najdražih. Napravili smo od dva drveta križ, položili ga na otvor jame, poklonili se sjenama naših baba, djedova, majki, otaca, braće i sestara i napustili s bolom u srcu i duši mjesto zločina, za naše očeve i braću koji su ubijeni na Srpskom klancu, za njihove kosti i mjesto zločina ne znamo.

Ovdje navodimo imena 37 ubijenih žrtava te kućni broj i starost: KUĆNI BROJ 45: Ika udova Dane, rođ., Tomičić iz Boričevca, stara 65. god. Marija rođe. Blažević iz Ostrovice, stara 27 godina, Jelena, dijete, stara 4 godine. KUĆNI BROJ 46: Dane (Jose) star 72 godine, Kata (starija) rođ. Pavičić iz Mišljenovca, stara 69 godina, Marko (Dane) star 37 godina, Nikola Nino (Dane) star 26 godina, Kata (mlađa), rođ. Markovinović iz Bubnja, stara 35 godina, Marija (Marka) dijete, stara 8 godina, Manda (Marka) dijete, stara 5 godina, Jure (Marka), dijete star 3 godine. KUĆNI BROJ 47: Luka guslar (Jose), star 82 godine, Josip (Luke), star 43 godine, Mara rođ. Brkić iz Boričevca, stara 42 godine. KUĆNI BROJ 49: Boja, udova Ivana, rođ. Beronjić iz Boričevca, stara 79 godina, Dane (Ivana) star 32 godine, Boja, udova Nikole, rođ. Ivezić iz Brotnja, stara 43 godi., Jelka (Nikole), stara 18 god., Jure (Nikole), dijete, star 12 god., Ana (Nikole), dijete, stara 9 god., Ika (Nikole), dijete, stara 7 god. KUĆNI BROJ 50: Mile (Mile) star 40 god., Ika, rođ. Kovačević iz Bubnja, stara 42 god., Mara (Mile), stara 18 god., Jela (Mile), dijete,

stara 14 god., Lukica (Mile) dijete, stara 12 god., Kaja (Mile), dijete, stara 9 god., Ana (Mile), dijete, stara 7 god. KUĆNI BROJ 51: Marko (Jakova), star 75 god., Ika, rođ. Blažević iz Boričevca, stara 76 god., Jure (Marka), star 43 god., Milan Crni (Marka), star 27 god., Mićo (Jure), dijete star 6 god., Jakov (Jure), dijete, star 3 god.

Svjedočenje Mile Kovačevića

Mile Kovačević piše o stradanju Boričevljana u progonstvu u Vili Velebita, broj 23, od 27. kolovoza 1994., na stranici 10, pod naslovom Zajednička grobnica kod Banje Luke:

Rođen sam 25.5.1939. god. u Boričevcu, općina D. Lapac. Dana 27.7.1941. godine slavio se u titoističkoj Jugoslaviji kao dan ustanka u Hrvatskoj, ali je tada zapravo bio oružani napad, dobro organiziran, na katoličku župu Boričevac. Taj četnički pokret vodio je i organizirao četnički vojvoda Gojko Polovina i nešto mlađi Đoko Jovanić. Zahvaljujući tom činu i drugim svojim nedjelima, oni postaju vrlo cijenjeni i nagrađeni na razne načine. Pripadao sam onoj skupini Boričevljana koji su, ostavši bez svoje djedovine i rodnog kraja, izbjegli u Bjelovar. God. 1949. kada svi već smatramo da je rat i progonstvo prošlost, susjedi Srbi, sada u ulozi udbaša, pojavljuju se u Bjelovaru i okolici, pokupili su sve muškarce Boričevljane, koji su pukim slučajem preživjeli progonstvo iz Boričevca, a zatim i križni put. Sabiralište je bilo u Banjaluci „CRNA KUĆA”. Tu su bili dovedeni i ljudi iz drugih krajeva. Suđenje je bilo vrlo kratko. Većina je likvidirana, a zajednička grobnica je šuma zvana Borik neposredno kraj Banjaluke.

U mojoj porodici ostalo je petero braće od 3 do 12 godina, sa samohranom majkom, bez kuće i ikakvog krova nad glavom. Nigdje nismo bili dobrodošli. Bili smo obilježeni. Glad i svaka duga bijeda natjerali su me da odem u općinu obratiti se socijalnoj radnici. Ona me odmah prepoznala i najurila me van riječima: „Imamo mi i svoje djece”...

Iskaz Nikole Vidakovića Nikca, jedinog Hrvata među monarhosrbima (Srbljanima) i srbokomunistima

Nikola Vidaković Nikac u svome iskazu objavljenom u Vili Velebita, br. 56, od 25. travnja 1997., str. 14, i br. 57., od 28. svibnja 1997., str. 30, navodi imena za koja Gojko Polovina kaže: „Ostaje činjenica da je u masi neboraca toga momenta u pljački i paljenju (Boričevca, nap. A.B.) učestvovao znatan broj boraca od kojih su neki poslije toga bili sjajni ne samo partizanski borci nego politički vojni rukovodioci, komandiri, komandanti. Nikad nisam niti hoću javno pomenuti njihova imena.”

Nikola Vidaković je u svom prilogu „Sjećanje na osnivanje i rad partijske organizacije do početka Ustanka 1941.” u knjizi „Kotar Donji Lapac u NOR”, str. 17-34, opisao svoje sudjelovanje u formiranju i organizaciji KPJ. i njihovu udjelu u srpskoj pobuni. Njegovo literarizirano svjedočenje o srpskoj pobuni iz prve ruke, u kojem su sva imena autentična, opisuje te događaje te je vrijedan doprinos spoznaji o događajima iz toga vremena.

Nikola Vidaković Nikac rođen je 1913. u brojnoj hrvatskoj bunjevačkoj obitelji u Donjem Lapcu. Njegova obitelj je bila starosjedilačka i graničarska (krajiška), a predak Mihajlo Vidaković dobio je 1694. plemstvo od cara Leopolda za zasluge u obrani Zrina i Novog (Bosanskog). Po Nikolinim riječima obitelj je „bila čvrsta i tvrda u njegovanju hrvatstva, tradicije, vjere, običaja i svoga ikavskog dijalekta”.

Po završetku osnovne škole u radnom mjestu i poljoprivredno-stočarske škole u Gospiću, Nikola se vraća kući. Postaje najnapredniji poljoprivrednik u svom kraju na obiteljskom posjedu od 30-tak rali zemlje. Uključen je u kulturna i športska društva (Svira u tamburaškom zboru, jedan je od osnivača športskog društva „Ozeblin” u kojem je strastven i svestran šprotaš, puno čita, piše pripovijetke (neke objavljuje u „Seljačkom kolu”, a nakon povratka Vladka Mačeka iz za-

tvora pristupa Hrvatskoj seljačkoj stranci. Izabran je za predsjednika Kotarskog odbora HSS-a. U Donji Lapac tih godina dolaze iz ruskog zarobljeništva bivši austrijski vojnici iz Prvog svjetskog rata, radnici iz zapadnih zemalja, u to vrijeme i jedni i drugi neprepoznati kao komunistički agitatori. U Njemačkoj je na vlasti Hitler, buja nacionalsocijalizam, u Italiji je Mussolini i fašizam. Mladi ljudi su impresionirani mogućnošću da budu „revolucionari” i „antifašisti”. Tamo se svrstao i Nikola. Njegova obitelj imala je deset članova: otac, maćeha, žena, sin Milan, rođen 1936., braća, sestre, stric, strina... Oni su bili jedna od pet obitelji Vidakovića u Donjem Lapcu u kojem je tada živjelo dvadesetak hrvatskih obitelji, a još toliko ih je bilo u bližoj okolici. Pet kilometara dalje je veliko hrvatsko selo Boričevac u kojemu je tada živjelo oko 2000 Hrvata, sa župnom crkvom kojoj su pripadali i Hrvati iz Donjeg Lapca. Nakon proglašenja NDH Srbi dižu oružanu pobunu istodobno u Srbu i Donjem Lapcu, ali Srbijanci (Dražini četnici, nap. A.B.) su spretniji i dobivaju ustaničko „prvenstvo”. Mnogi se smatraju partizanima, a nose četničke kokarde, srpske oznake i zastave. Nakon paleža

Boričevca iz kojega su se žitelji većinom spasili bježeći prema Kulen Vakufu, ustanici su nasrnuli na sve hrvatsko. Hrvati stradavaju ili bježe na sve strane. Nikolin „antifašistički status” pomaže mu da skloni obitelj, ali ne zadugo, pa je s obitelji bio prisiljen bježati u šumu k partizanima. Krajem 1941. godine uspijevaju se po kiši i snijegu, gladni, goli i bosi, ušljivi i prljavi izvući iz ličkog pakla i doći u Pisarovinu kod Zagreba. Ostavši bez ičega, bili su prisiljeni živjeti od rada kod seljaka. Nikola skupa s njima.

U Donji Lapac nakon Drugog svjetskog rata Hrvati se nisu smjeli vratiti, osim njegova

oca i maćehe, koji su na dijelu zgarišta vlastite velike kuće izgradili skromnu kućicu, koju je kasnije koristio Vidakovićev brat. Nikola je na komadiću zemlje napravio sebi „vikend-icu”. Obje kuće su spaljene od Srba 1991.

Iskaz je svojevrsna autorova duhovna katarza nakon svega što je proživio.

(...) U predvečerje odluči Nikac (Nikola Vidaković Nikac, nap. A. B.) odšetati do stare „Bujadnice” pogledati je li već oveća tabla raži u stupnju zriobe. Kad je izašao na ulicu nađe veću skupinu ljudi, kao u nekom transu dinamično hodaju, bez svrhe i smisla, te žučno, ali s očitom radošću, diskutiraju, gestikuliraju. Ne razabire se ni tko se kome obraća niti tko je govornik a tko slušatelj. Ugibajući se mnoštvu u prolazu, Nikac priupita što se događa, a začuđen Simo reče: „Pa da, ti kao ne znaš, pobuna je, ustanak protiv ustaša i nezavisne hrvatske države. (...)”

Odjednom na gumno (konac srpnja, vrijeme vršidbe, nap. A.B.) dotrči Marija vičući: „Bježite, došli su pitati gdje su ljudi (muškarci) pa odoše u Ivanovu kuću. Znadu, rekoše, kako je teško bolestan pa mu nose lijekove.”

Nikac i Ivan su međaši, gumno jedno do drugoga, a na rubu Ivanova gumna sjenik. U njemu leži Ivan teško bolestan, nepokretan. Supruga Milka tu ga sklonila zbog sigurnosti jer su još jučer neki smrknuti ljudi pitali za njega. Dok Nikac razmišlja kamo bi bježao od vršaja, nekoliko naoružanih muškaraca stiže pred Ivanov sjenik gurajući grubo pred sobom njegovu ženu Milku, pa uđu s njom u sjenik. Nikac se zakloni iza plasta uz rub gumna. Iz sjenika se začuje potmulu udarac, zatim duboki hroptaj popraćen užasnutim Milkinim krikom i bolnim plačem. Kad su siledžije izašli iz sjenika, njihovi sudruzi već su iz staje izveli krdo od desetak volova i krava. Odoše zajedno.

Uz nužni oprez Ivanovo tijelo zakopano je u njegovom voćnjaku iduće noći.

Osvanuo je 2. kolovoz 1941. god. Nikac je noć prespavao u obližnjoj „Japuri”. Vlažan od noćne rose, zaklonio se iza divlje jabuke pa se pokušao ogrijati na jutarnjem suncu ispod kojega lahor donese miris paljevine. Otisne pogled u smjeru istoka i opazi dim pa se popne na stablo jabuke kako bi dalje i bolje vidio. Na širokom horizontu hrvatskog sela Boričevca, kao u nekom vijencu, naredali se stupovi gustog dima kroz koje desetak metara visoko ližu crveni plamenovi. Na trenutke, kad plane spremište žita ili krme, buknu goleme erupcije dima i plamena.

Gori Boričevac!

Bio je to najveće čisto hrvatsko selo u kotoru, sjedište katoličke župe koja je obuhvaćala sva hrvatska naselja, ne samo u donjo-lapačkom kotoru, već i preko Une, hrvatska sela u Bosni, sve nadomak Bosanskog Petrovca. Boričevac je bio najnaprednije naselje u ovom kraju. Njive na vrijeme i uredno obrađene, usjevi uzorno njegovani, stoka uvijek istimarena, nastambe čiste i okrečene, gospodarska dvorišta i ratarsko oruđe uredno spremljeno, čeljad čista i lijepo odjevena. Nikcu nekom prilikom reče Srpkinja Milica: „Na njihovim njivama kukuruz i žito bolje od našega, a njiva jedna kraj druge, kako to može biti?”

Kobnog 2. kolovoza 1941. god. oko podne dođoše po Nikca Vojin i Dušan (braća Mileusnići, Vojislav i Dušan, nap. A.B.). Poslao ih je Gojko (Polovina, nap. A.B.). „Brinuo sam se za tebe”, reče mi Gojko, „ostat ćeš uz mene dok ne organiziram vlast i komandu

mjesta”. Ispričovijeda mu kako je upravo došao iz Boričevca, koji su jutros oslobodili. „I Lapac je naš, to već znaš, pa imamo u rukama prvo sresko mjesto. Ovdje će biti štab oslobodilačke vojske za cijelu Liku. A sad ćemo pričekati našu vojsku, iz Boričevca će uskoro stići”.

Došle su stotine muškaraca svih godina starosti u dugoj koloni. Miješaju se pjesme „Spremite se spremte četnici” i „Budi se istok i zapad”. Na čelu kolone Pejo Āunić i Stevo Dragičević, zamotani u crvenu tkaninu ugrabljenju iz dućana Dane Brkića, trgovca iz Boričevca. Uz njih Simo sa srpskom zastavom i kokardom na kapi, odmah do njega. Jovelja iznad kojega se vije crna četnička zastava na kojoj je mrtvačka glava, a na glavi mu šubara s istim znakovljem. Mnogi takve imaju. Svatko se zaprtio nečim: trubama tkanine, vrećama suhog mesa i slanine, ratarskim oruđem, raznovrsnom odjećom. U kolima nakrcane vreće tek ovršenog žita. Iza njih stada stoke, konja, goveda, ovaca... Pod bezbrojnim kopitama stoke tutnji zemlja kao pod stampedom. Svaka vrsta stoke buči svojim glasom, goniči ih tjeraju i motkama savijaju u živo klupko. Pijani i promukli, svojom dernjavom i zviždanjem metaka kroz zrak dopunjuju ovu potresnu sliku. Sve se doimlje kao neka tragična i stravična simfonija, kojom dirigira nevidljivi, ali postojeći pa i poznati maestro. Sve je to zaliveno suzama onih koji ta stada uzgojiše. Oni nisu ovdje, ali njihove suze jesu, i jecaji se čuju u obliku tonova zvonaca, što su ih oko grla nosili pojedini konji, volovi, ovnovi...

„‘Narodni borci’, koji na juriš oslobodiše Boričevac, selo bez ikakve obrane, vratiše se trijumfalno u Donji Lapac.

Vodstvo ustanka - pobune imenova civilnu vlast, odbor od 30. ‘uglednih’ građana, gotovo sve osvjedočene velikosrbe, a za sekretara - zapravo polit-komesara - imenova Stevu (Dragičevića, nap. A.B), kojeg ‘ugledni građani’, članovi odbora, za desetak dana najuriše, jer nisu željeli imati komunističkog komesara. Za komandanta mjesta imenovao je Gojko Luku (Štikovca, nap. A.B.). Čovjek je visokokvalificiran, bio je žandar pravi pravcati. Dao mu pod komandu 20 narodnih milicionera. Oni će čuvati narodnu vlast i, dakako narod.

Prvi posao „narodnih boraca” - pljačka lapačkih Hrvata

Prvo što je Luka uradio na opće zadovoljstvo bilo je da je dao isprazniti staje i spremišta žita i hrane lapačkih Hrvata, ono što je ostalo nepočišćeno. Trudio se da budu pronađeni ustaše, ali je obećao i Srbima da će pričepiti svakoga tko bude skrivao Hrvata. Idućih nekoliko dana stigoše u Lapac mnogi članovi visokih foruma Partije. Dođoše Jakov Blažević (on je na neki način bio domaći jer je bio sekretar komiteta za Liku) pa Mile Počuća, Tomo Nikšić, Marko Orešković i Rade Žigić, kojega je ravno iz Beograd poslao Aleksandar Ranković. Oni su zasjenili lokalne prvake Peju Žunića, Stevu Dragičevića, a djelomično i Gojka Polovinu. Nikac je i sam pripadao antifašističkom pokretu. Bio je predsjednik kotarskog odbora Hrvatske seljačke stranke, pa je smatrao da pripada ljevici. U Gojkovoj sjeni trudi se sačuvati život sebi i još devetorici članova obitelji, kojima je iznalazio zaklonište. Gojko ga hrabri, kroz koji dan će, veli, proglasiti sovjetsku repub-

liku, uvesti red i strogoću. Pobrinut će se on da svatko postupa i radi u okrilju partijske ideološke čistoće. Tokom dana Nikac izabere vrijeme i odšulja se pogledati svoju kuću. ‘Sad su bili ovdje, traže vas i htjeli su paliti, ali mi nismo dali, jer je preblizo naših kuća’, reče susjed Tota. Kad se vratio, slušao je kako Pejo Žunić priča krugu boraca oko sebe da je u Boričevcu pozvao nekog Hrvata, koji je jedan od rijetkih tamo ostalih, da se preda, ali je on pobjegao u sjenik. Radije je izgorio nego se predao, jer je on Pejo, kaže, zapalio sjenik. Žunić je sebe smatrao najstarijim lapačkim komunistom, koji je naučio Marxovu ideologiju i sve znade o Staljinu. Valjda je mislio da je time amnestiran od zločina.

Ubojstvo Hodakâ

Kad je Nikac idućega dana, krijući se, odšetao uz kukuruzni nasad u polju, od ulice se začuje neka strka i galama. Zakloni se među kukuruzne stabljike pa kroz klasje gleda i osluškuje. Čuje u nastaloj buki prijeteće glasove i razabire da nekoga treba zaklati, pobiti. Usmjerivši sluh prema ulici, trgne se jer se čulo kako se lome kukuruzne stabljike i pred njim se stvori Vican sa stajskim vilama. On preplašen, a Vican iznenađen U prolazu Vican mu reče: ‘Ne boj se, neću ja tebe, idemo mi uvatiti one ustaše, što su bili sakriveni kod Peje Žunića’. Odtutnji zatim među gomilu koja se u polju brzo umnožavala. Trojica muškaraca, dva brata Jakova Hodaka, uglednog gospodara iz Poljica blizu rijeke Une, Ivan-Ivača i „X” te sin mu Nikola, sve ugledni ljudi, poznati pripadnici Mačekove opozicije, grabili su preko polja u smjeru šume. Sunce nemilo žeže, sve zrak treperi, ptice ševrljuge uzlijeću, izvode svoju melodiju pa slete. Dok se to ponavlja, prepelica uz obraslu među producira svoju melodiju - potpožip, potpožip... Rulja od mnogo desetaka ljudi valja se za Hodacima, koji hitaju sve bliže k šumi. Uz urnebesno urlanje svatko u rulji se nameće svojom dernjavom: ‘Sreti ih od bihačke ceste, presijeci im put, nedaj im u šumu’. Progonitelji se razredili po polju, okružuju nedužne bjegunce, uhvatiše Ivoću (Ivana). Omanja skupina se skupi oko njega, oduzmu mu život i krene za ruljom. Hodak „X” stiže do Viganjića drage, dohvati se šume i spasi se. Nikola Hodak hita u šumu na drugom mjestu, nađe se u Milešinoj dragi, uskim putićem probit će se na mali proplanak i za dvadesetak koraka u okrilje guste šume. No kraj putića, u gustoj sitnogorici, čuči ženska spodob a kroz granje prati Nikolu krvavim pogledom. Objema rukama čvrsto uhvatila držalo sjekire, a čelično sječivo usmjerila okomito na putanju Nikolinog kretanja. Zrake sunca probijaju se kroz sitno granje i zlokobno blješte na čeličnom sječivu. U grmu zaleprša kosovica. Nikole se trgne pa se prignu i ubrza korak, a kad stiže na rub gustiša, Draginja ga svom snagom udari sječivom posred lubanje. Otvori se rana krvava kao Sunce gledano kroz oblak dima nad Boričevcem. Šiknu vruća krv potisnuta golemim tlakom, rasprši se u sve manje četice i zelenom lišću podari grimiznu boju. Proplankom se razlije vonj svježje krvi. U crvenilu krvi klone Nikola. Tu je počivao do 1945. kao svjedok okrutnog umobolnog zločina.”

Napomena Nikole Vidakovića Nikca na kraju članka:

“Ona trojica Hodaka, kako se kasnije saznalo, nisu uopće bili skriveni kod Peje Žunića u Donjem Lapcu. On im nije pružio nikakvu zaštitu. Koristio ih je da mu obave žetvu, vršidbu i kosidbu. Dakle, izložio ih je pogibelji, jer ih je svatko vidio i saznao tko su i da su Hrvati. Žunić je, inače, bio čovjek bolesnih ambicija, politički analfabet, mračna i moralno srozana ličnost, umišljena veličina, od susjeda prezren, a kad je bio ‘pročitán’, napušten je i odbačen i iz političkog kruga u kojem je živio, kod prijatelja nepoželjan. Ženskaroš koji se utvarao kako može slomiti svako žensko srce. no, partizansku spomen-icu je dobio. A 1948. našao se na ulici. Tih godina radio sam u Osijeku. Ponizno je i plačljivo molio pomoć, jer sa suprugom i četvero djece nije imao od čega živjeti. Kako sam bio uspješan privrednik, zaposlio sam ga i riješio mu stambeno pitanje, i to sve odmah. A on je već u to vrijeme otišao u Gradski komitet, gdje je podastro moju ustašku prošlost. Nije mi to nanijelo štetu, valjda su ga poznavali.

U Osijeku pokušao se plasirati širenjem imforbirovskih i staljinističkih stavova i pisanih materijala. Imao je ljubavnicu, koja je to predala Udbi, pa je bio otkriven. Izvršio je samoubojstvo.

Kako je Žunić sredio Alivojvodića

Pošli su na spavanje. Žunić (Pejo, nap. A.B.) povede Radu Žigića, prisnog prijatelja Gojka Polovine, kojima se prikrpa uz Gojka i Nikac, te Mile Kosanović, omanji lokalni lider. Žunić ponudio društvo šljivovicom i medom, nakon čega se smjestiše na Žunićevu tavanu.

‘Dobar je Pejo gospodar, kakva mu je samo šljivovica i med’, konstatira Žigić. Ne mogavši to u sebi provariti, Nikac bojažljivo izgovori kako Pejo Žunić nema ni šljivovog stabla ni košnice pčela. Žigić priupita otkuda mu onda to. Osmjeli se Mile Kosanović pa, u želji da dade svoj prilog u raskrinkavanju lažnog karaktera, što ga je samohvalom vješto o sebi stvorio Žunić, ispriča Žigiću da je to i sav drugi imutak Pejo opljačkao iz Limarove kuće (Limar je bio Augustin Šimel, naturalizirani Hrvat). Žigić plane i u bijesu izbljuva ćirilicom nekoliko slogana iz srpskog folklor. Od tog dana Žunićeva politička karijera, unatoč Gojkovom pokroviteljstvu, krenula je nizbrdicom.

U štabu je došao na red razgovor o gostioničaru Milanu Alivojvodiću, Hrvatu, naravno. Njega je na svom sjeniku skrivao Srbin, gostioničar Andrija Vidurinov. Žbiri komandanta Lapca Luke Štikovca pokušavali su ga izvući iz sjenika, ali je Alivojvodić povukao lojtru k sebi i odlučio zapaliti sjenik i u njemu izgorjeti ako se netko popne k njemu. Znajući da bi planuo ne samo sjenik, nego i njegovo imanje, Andrija je čuvao svog kolegu Alivojvodića. Alivojvodićev dragi prijatelj bio je Pejo Žunić pa on dobije zadatak da ga privede svojim prijateljstvom. Žunić to prihvati očekujući da će na taj način poboljšati svoj politički rejting. Žunić je u Alivojvodićevoj gostionici mnoge čaše ispio, mnoge obroke janjetine izjeo, besplatno dakako. Pred sjenikom Žunić mu se javi, poetskim riječima zajamči život i sigurnost i tako između Alivojvodića i revolucije pade zid, ali pade i Alivojvodić. Žunić ga uvede u štab i predade prvom pravovjernom borcu,

koji je pritrčao. Pridružio se još jedan dobrovoljac pa Alivojvodića odvedoše u podnožje lapovačke Visočice. Tu pravovjerni također iskaza tko je i što je, pa nožem obavi svoj krvavi posao. Kad se vrati, hladnokrvno je opisivao krvavi ritual. Recimo još da je taj ubojica nedužnog Hrvata poslije 1945. školovan hrvatskim novcem i da je postigao reputaciju priznatog dramskog umjetnika (**Dušan Duško Tadić**). Na sličan način borci revolucije, partizani ili četnici (tada se još nisu razlikovali) oduzeli su život nedužnim Hrvatima: Augustu Šimelu, Petri (Peji) i Ivanu Šikiću (bili su braća), Dani Kneževiću, Milanu Vidakoviću, Josipu Mareniću, dječaku Kneževiću, sinu Ilije i Anđe, Paji Šikiću, a na mukama je umrla mlada Marija Šarić te Nino Knežević.

Posebna priča su stari i onemoćali: Mišo Vidaković, Jela (Jeka) Šikić i Kata Šikić. Njih je neki Stole odveo na Bijeli brijeg, blizu D. Lapca, gdje se iz zemljine utrobe vadi prirodno bijeli pijesak. Prostrijelio ih je i glave im gurnuo u grabu. Nakon zločina produžio je svoj kući u obližnjem naselju. Sutradan se vraćao na svoju dužnost u D. Lapac. kad je prolazio kraj mjesta zločina, iz grmlja što je okruživalo Bijeli brijeg prasnuše hitci i Stole se pridruži žrtvama svoga zločina. Potraga narodnih boraca za počiniteljem nije dala ploda, a časnom sucu i egzekutoru nigdje traga. Samo u grmu nađoše ležaj od suhog lišća gdje je pravedni osvetnik ležao dok je čekao da ostvari svoju presudu. Sve ubojice nedužnih Hrvata bili su vođama pobune poznati imenom i prezimenom. Zločini su se događali ispred njihovih očiju. Jedini, staloženi i razboriti Jakov Blažević, želio je Hrvatima pomoći. On nikada nije brzopleto odlučivao. Htio je sve promotriti iz distance, zbog čega mu dadoše ime 'oklijevalo'. Nikac je Jakovljeve pokušaje shvatio pa se usudio indirektno ukazati da treba nedužne zaštititi. No svaku pomisao na to presjekli bi Orešković i Žigić. Revolucija je bezobzirno brisala sve što joj je na putu i o tome nije bilo suda!

Ponešto je pomagao major Rašeta, kojega su partijski čelnici kasnije proglasili najvećim četnikom. Major Rašeta pomagao je Ili Šikiću da se spasi, Mariju Šikiću Daninu, udovu s jednim djetetom u naručju i drugim u utrobi oteo je iz ruku četničkih koljača, a Nikcu je ponudio zaklonište u svojoj kući. Videći da je svakoga dana sve više pogibelji, a i na savjet dobronamjernih Srba, Nikac se potihoo povukao iz Gojkove zaštite, jer je vidio da je i Gojkova zvijezda počela tamniti. Pridružio se svojoj obitelji koju je već ranije sklonio u šumu. U Donji Lapac dolazio je kradomice po hranu, ali jednog dana uhvati ga četnička zasjeda. Pročitali su mu smrtnu presudu, koju je izrekao četnički štab uz napomenu kako srpski heroji neće ni mačku hrvatsku ostaviti na životu. Kad su ga počeli vezati, pojavi se iznenada Mile Rašeta -Šović s još dvojicom, odgurne četnika s užetom u ruci i stane između Nikca i skupine koljača. Došlo je do oštre prepirke i objašnjavanja pa i potezanja oružja, a kad Mile Šović-Rašeta sa smrtnom ozbiljnošću uzviknu: 'Ovdje će pasti srpska krv prije nego Nikca odvedete', koljači su popustili te Mile iščupa Nikca iz četničkih ruku'."

II. ČETNIČKO PORATNO VIĐENJE POBUNE

Citati iz knjige Draža Mihajlović Memorial book, Chicago, SAD, 1981. (izdanje povodom tridesete godišnjice Dražine smrti 1946.-1976. - prijevod s engleskog jezika)

Evo što o četničkoj pobuni u Hrvatskoj kaže **Mane Ribar u članku Mile Pešuta “Histo-rijska uloga Srba iz Like, Korduna i Banije u borbi za opstanak, 1941.-1945.”**

“Za razjašnjenje (srpskog ustanka 1941.) važno je spomenuti ime Dane Stanisavljevića-Cicvare i razjasniti njegovu ulogu u ustanku. Iscrpno izvješće o tim zbivanjima u Gračacu dao je Danin prijatelj Mane Ribar koji je, u to vrijeme, bio u Gračacu i sudjelovao u ustanku.”

On piše:

“Došao sam u Gračac 1939. kao komandir u policijsku postaju i tu sam sreo Danu. Bio je poznat nama svima. Rođen je u selu Dojići kod Gračaca 1917. god. Služio je vojsku u planinarskoj diviziji u Ljubljani... Bio je veliki protivnik ustaša. Gdje bi se god on pojavio na nekoj priredbi ili plesu ustaše bi bježali od njega kao Turci od Kraljevića Marka...”

“Dana 10. travnja 1941. kod je proglašena Hrvatska država, iste večeri Dane je došao u našu policijsku postaju u Gračacu da se raspita o tome što učiniti jer se ovo zlo ne smije prihvatiti bez borbe. Zaključili smo da sačekamo do subote 12. travnja i vidimo što će se događati. Dane je bio nestrpljiv. Već 11. travnja on je zapovijedao kolonom koja je prevozila stoku napuštenu od vojnika u povlačenju raspadajuće jugoslavenske vojske koja je također imala i nešto oružja. Obavijestili smo vlasnike stoke da dođu i preuzmu svoju stoku. Poslije podne 12. travnja oko 15:00 sati (žandarmerijski poručnik) Dušan Drakulić izišao je iz bolnice i došao u našu postaju. Sazvali smo sastanak viđenijih građana s četničkom organizacijom. Sastanku su nazočili Dane Stanisavljević - Cicvara, Mile Stojisavljević - Crnić, Jovo Djekić, Milan Uzelac i Nikica Stanisavljević predsjednik kotara.

Na ovome sastanku mi smo zaključili da ni pod koju cijenu ne ćemo dozvoliti uspostavu hrvatske vlasti, da četnici trebaju preuzeti kontrolu i da se odmah treba uspostaviti četničko zapovjedništvo. Danu smo jednoglasno izabrali za zapovjednika.

Istog dana on je postavio patrole od nekoliko ljudi na željezničku stanicu u Gračacu. Kad se on pojavio ustaše i domobrani su se razbježali na sve strane.

U noći 13. na 14. u 2 sata ujutro Dane je došao meni u postaju s Jovom –ekićom. Dao sam im oružje, municiju, uniforme i ostale potrepštine koje su razdijelili ljudima. Odmah iza toga novoformirana postrojba je krenula u Gračac gdje su bili okupljeni ustaše i Talijani. Od toga momenta Dane i njegovi četnici su postali zaštitnici srpskih sela lociranih oko Velebita...

Ovim možemo s pravom reći da je Dane Stanisavljević - Cicvara prvi zapovjednik prve četničke jedinice u organizaciji Draže Mihajlovića isključujući one koji su došli s Dražom na Ravnu Goru. Znajući za ovaj događaj i druge lokalne pobune na drugim mjestima, dogodile su se mnogo ranije od 27. srpnja, pa se tako može vidjeti kako se lako može manipulirati važnim događajima i na taj način dati nekorektan pristup čitavim zbivanjima.

Istina je da je 27. srpnja bio masovni pokret dvaju ličkih kotara koji su ušli u bitku protiv hrvatske vojske s velikim uspjehom u prvome tjednu... Četnici su bili vojno uspješno vođeni i prilično dobro naoružani. Četnicima je zapovijedao Pajica Omčikus.” (str. 181 i 182.)

Svjedok četničke pobune
Hrvat Marko Ivezić

O kakvoj pobuni se radilo u Gračacu opisao je očevidad Marko Ivezić (Mrkan) rodом iz Štikade kod Gračaca u knjizi Lijepa naša Hrvatska, vlastita naklada, Zagreb, 2008.

“... već su 12/13.04.1941. u samom Gračacu (četnici) pobili desetak katolika te krenuli na pohod čišćenja katoličkog pučanstva od Gračaca do Raduča, od Metka do Bilaja i od Knina pa do Gospića kako bi imali čisto srpsko područje. bila je to i moja prva prognanička noć. Pobjegli smo od četnika i njihovog etničkog čišćenja. Taj dan neću nikad zaboraviti. Bilo je to prvi put da napuštam moju kuću i moram prespavati noć izvan nje. To tragično saznanje me šokiralo. Bio sam dijete, 14-godišnjak koji je morao postati čovjek. Mislim kao čovjek, boriti se za svoj život kao odrastao čovjek. Postao sam žrtva nekih tvrdoglavaca, buntovnika, krvnika, jednom riječju, posao sam žrtva svega, pa i samoga sebe. Prva ustanička puška pukla je na Štikačkom mostu, u selu Štikadi, općina Gračac 13.04.1941. Tijekom te večere došla je neka vojna kolona svima nama do tada nepoznata. Talijanska vojska stala je baš kod mosta u Štikadi jer su se bojali da je možda most miniran. Odlučili su da će sutra pregledati most i onda krenuti dalje. No, tijekom noći četnici su zapucali na Talijane i njihove postrojbe su se sukobile sa četnicima. Otvorila se tu žestoka vatra, čak je ispaljena jedna topovska granata. Na tom mjestu poginuo je samo jedan Talijan (a ne tri kao što piše dr. Đuro Zatezalo) i pokopan je na samom mjestu pogibije, na brdu Lončarevu pokraj jedne kamenite ploče. No, ono što je točno napisao dr. Zatezalo jest da je poginuo jedan četnik - Stevo Krivokuća i jedan mornar - Slovenac.

(str. 15.)

“...Pale su ovdje prve žrtve katolika Hrvata koje su pobili naši susjedi četnici. Drug Đuro Zatezalo nije, iz samo njemu znanih razloga, objavio točne datume pogibije tih prvih žrtava od četničke ruke i time je prešutio pokolj nad Hrvatima katolicima.

Drug Zatezalo, urednik knjige ‘Gračac’ ne iznosi točne datume za dolje navedene katoličke pogubljene od strane četnika. Njegovo pogrešno tumačenje je da su pogubljeni u selu Kokirni u augustu (kolovozu) 1941. god. i da su ih ubili pročetnički elementi (str. 974).

Točan datum koji je utvrđen putem iskaza obitelji i svjedoka je: 13.04.1941.

Dragičević, Ilije, Perica, Hrvat, rođen 1886. god. po zanimanju cestar, ubijen 13.04.1941. u Gračacu;

Dragičević, Perice, Perica, Hrvat, rođen 1922. god., po zanimanju zemljoradnik, 13.04.1941. u Gračacu;

Dragičević, Ilije, Nikola, Hrvat, rođen 1895. god., po zanimanju zemljoradnik, ubijen 13.04.1941. u Gračacu;

Dragičević, Nikole, Dane, Hrvat, rođen 1923. god., po zanimanju zemljoradnik, ubijen

13.04.1941. u Gračacu;

Dragičević, Nikole, Mile, Hrvat, rođen 1927. god. po zanimanju učenik, ubijen

13.04.1941. u Gračacu

Istog dana, u okolici Gračaca, ubijena su i četiri vojnika katolika koji su se vraćali kući iz Knina poslije raspada vojske Kraljevine Jugoslavije. Došli su nesretnici do Gračaca gdje su ih dočekali naoružani i organizirani četnici. jedan od njih četvorice je Tomičić (Jure) Joso, rođen 1898., Hrvat.

Potvrdio je to Mate Krpan (Barovin) iz Ričica koji je s njima putovao, no nije tako skončao jer ga je spasio jedan četnik koji je s njim služio vojsku.

Četvero djece Tomičića još i danas živi i kao žive svjedoci čekaju svoga oca da im dođe iz rezerve iz Knina.

Na tom terenu i u cijeloj Lici, do formalno proglašenog partizanskog Dana ustanka 27.07.1941. poginulo je stotine civila na obje strane. O tome nitko ništa ne piše, kao da se ništa nije dogodilo. Ko da se nije ubijalo. A skoro svi civili ubijeni su prije takozvanog 'partizanskog ustanka'.

Štikada je najveće krvoproliće imala 02.08.1941.

Gračac je i inače mjesto o kojemu bi se moglo i moralo više pisati i govoriti."

Žandarmerijski narednik Drakulić podijelio je 200 pušaka Srbima četnicima koji su njima počeli čistku ličke doline od Gračaca do Gospića već 12.04.1941., kada je ubijeno deset katolika u samom Gračacu.

(str. 125.)

Pravoslavci (četnici i komunisti) su se okupili na tržnici u subotu kada je i bio tržni dan, no ne zbog trgovine nego zbog planiranja i organizacije progona Hrvata.

Hrvatski katolici toga dana 12.04.1941. krenuli su u Gračac na tržnicu, ali i da vide što se događa u gradu. Je li se što promijenilo u općini, jer rodila se jedna nova država o kojoj su Hrvati sanjali stoljećima? Kad su došli do mosta, tamo je već bila grupa naoružanih civila i vojnika Jugoslavske mornarice kojima je na čelu bio kapetan bojnog broda Mirko Pleiweiss (Slovenac). Postavljen je već i puškomitraljez. Komandir žandarmerijske stanice Dušan Drakula, četnik i član partije, već je hrvatskim pravoslavcima, pobunjenicima ili jednostavnije rečeno četnicima podijelio oko 200 pušaka. Gračac je već bio na nogama. nisu pustili Hrvate da prijeđu most i dođu do žandarmerije.

Zašto su Srbi uzeli oružje? Da sebe zaštite? A od koga su se trebali štititi, pitam ja Vas?

Zar samo zato što su Hrvati dobili svoju domovinu? Pa nije u Hrvatskoj bilo ustaša kad su Srbi uzeli oružje!

Zašto su već 12.04.1941. počinili pokolj nad obitelji Dragičević? Više nije bilo dovoljno žandarima da tuku, prebijaju i šalju u zatvore poštene Hrvate katolike koji su bili željni samo malo slobode.

(str. 134.-135.)

Prvi vlak je otišao u zrak na pruzi Gračac-Knin 27.07.1941., baš na sam dan ustanka.

Ondašnji partizani su baš na tom terenu minirali prugu i digli u zrak, iako su taj dio Velebita (Crnopac), čijim dijelom prolazi ta pruga Gračac - Knin, četnici držali u svojim rukama od 10.04.1941. godine pa sve do oslobođenja Knina 1944. godine. (str. 137)

Četničko poslijeratno viđenje pobune - Dane Pešut, četnički zapovjednik (nastavak)

„Kako je vidljivo komunisti u Hrvatskoj nisu digli ustanak niti su imali svojih posebnih aktivnosti u njemu. Sve ono što su uspjeli bilo je prevarom i infiltracijom u već organizirane četničke jedinice da bi ih uništili iznutra i preuzeli njihovo zapovijedanje. U svrhu prikazivanja ovih bitaka kao neke vrste oružanog ustanka, oni su ukrali zasluge za ranije spomenute dobro organizirane četničke akcije u Donjem Lapcu i Gračacu i onu od 27. srpnja 1941. Ni jedna postrojba u ustanku Srba nije bila vođena od komunistima, niti od Srba niti Hrvata. Među pobunjenicima nije bio niti jedan Hrvat. Jasno je da su oni samo sebi pripisali zasluge od četnika. Prema tome njihovo prisvajanje ustanka u Hrvatskoj je povijesna laž. Ljeti 1971. vodile su se rasprave i zahtjevi među hrvatskim komunistima da se poništi ‘ustanak naroda Hrvatske 27. srpnja 1941.’ (kao republički blagdan op. A.B.), jer narod Hrvatske nije u njemu sudjelovao. (str. 189.)

„U kasnu jesen 1941. četnički pokret u ovim krajevima dobio je još jednog neprijatelja, komuniste u vidu partizana koji su sebe nazivali narodnooslobodilačkom vojskom! Ova nova vojska smatrala je četnike suparnicima i neprijateljima. Kao takvi željeli su uništiti četnike na sve moguće načine.” (str. 213.)

„U Medaku i Počitelju nacionalni front (četnički nap. A.B.) počeo je rasti 1942. kao rezultat povratka mnogih članova pokretu. Četničke jedinice su izranjale posvuda, a bile su oformljene od onih koji su napustili partizane. Vojnici su sami poubijali svoje zapovjednike i političke komesare i prevodili jedinice u četničke.” (str. 213.)

Medački četnici: komandir Tomica Ivančević, Jovica i Đuro Uzelac, Gojko Vitas, Nikola Došen, Đuro Njegovan, Niko Uzelac, Jovo Ljubojević, Jovo Ivančević i Bogde Vitas (Draža mem. str. 227)

„Navest ćemo imena četničkih zapovjednika iz ustanka od 27. srpnja 1941. u cilju daljnjeg pobijanja hrvatskih komunističkih povijesnih falsifikata. Ovi srpski četnici su organizirali ustanak na tromedi Like, Bosne i Dalmacije. Vojvoda Brane Bogunović napao je i zauzeo Grahovo, 27. srpnja 1941. Istog dana vojvoda Mane Rokvić napao je Drvar i zauzeo ga kao i Bosanski Petrovac i Oštrelj. Pajo Omčikus s vojnicima iz Like uništio je ustaše u Srbu i zauzeo Srb. Pop Ilija Rodić sa svojom postrojbom dočekao je ustaše u Vagnju koji su bili pošli pomoći ustašama u Drvaru i uništio ih je. Također vojvoda Mirko i njegov brat -oko sa svojom postrojbom iz Like uništili su ustaše u Tiskovcu. Medačku četničku jedinicu predvodio je nositelj Karadorđeve medalje za hrabrost zapovjednik Tomica Ivančević osvojio je Medak i uništio ustaški kamp. Dane Stanisavljević Cicvara je organizirao ustanak u Kotoru Gračac obavljajući važnu ulogu u protuustaškim borbama. Iguman manastira Krupa Savatije Mazibrada i žandarmerijski zapovjednik Obrad Bianco oslobodili su od ustaša Krupu i Ervenik. Plavno Brković i zapovjednik Obrad Bojanić oslobodili su Kosovo i Kosovsku ravnicu. Pajo Popović, Iguman Nikonor Kalik i Stevo Berić i gore navedenim četnicima protjerali su ustaše sa tromede Like, Bosne i Dalmacije. Ovo je povijesna istina” (str. 238.)

Početak međučetničkog rata - između monarhista i komunista

“U studenom 1941. dogodio se je u Lici jedan važan događaj, važan za povijest Srba u Hrvatskoj i jedan od najznačajnijih događaja toga vremena. U **noći od 18. na 19. studenog 1941. Srbi iz Počitelja i Medaka** su razoružali partizanski bataljun kojim je zapovijedao Periša Vuksan i politički komesar Vlado Cerina obojica „španjolski borci”. Te burne večeri zapovjednik Tomica Ivančević sa svojim jedinicama je razoružao partizane u Počitelju i likvidirao Vladu Cerinu. Poslije toga ova grupa hrabrih ljudi otišla je u Medak da pomogne Gavri Stanojeviću i njegovim ljudima da razoružaju ostatak bataljuna. Zapovjednik Periša Vuksan je bio tamo četnici su uspješno razoružali partizane i ubili njihova zapovjednika Vuksana..” (str. 193.)

„Tri tjedna prije četničke akcije u Počitelju i Medaku Marko Orešković prvi politički komesar Hrvatske bio je ubijen. (20. listopada 1941. op. A.B.) Orešković je bio sam odgovoran za svoju smrt. Išao je na partijski sastanak u Drvar. Na putu je svratio u selo Očijevo na Ličko-Bosanskoj granici. Čuo je da tamo djeluje četnička jedinica pod zapovjedništvom Srđana Rodića. Orešković je mislio da će se lako dogovoriti s ovim čovjekom koji je imao završenu samo osnovnu školu. Došao je u selo i naredio Srđanu da podredi sebe i svoju jedinicu pod zapovjedništvo Morače, komandira partizanskog bataljuna. Rodić to nije prihvatio. Bio je veoma ljut na Oreškovića koji nije skrivao svoje hrvatstvo kao što su to radili njegovi hrvatski prijatelji koji su predvodili Srbe u borbi protiv okupatora i ustaša.

Kada su se Rodić i Orešković razišli sve je bilo u redu. Rodić je kasnije počeo razmišljati o tome tko bi ta osoba mogla biti, možda njemački špijun ili ustaša. Poslao je svog čovjeka koji je doveo Oreškovića. Pretresli su ga i našli kod njega razne isprave s

različitim imenima od raznih Pavelićevih ustanova. Osnovan je sud koji je saslušao Oreškovića i osudio ga na smrt.” (str. 194)

„U proljeće 1942. otpočele su velike i krvave borbe između komunista i četnika. Partizani su se borili da vrate svoje pozicije, a četnici su se borili ne samo da se održe nego i da oslobode sve srpske prostore od komunista. Danju i noću vođene su neprestalne borbe. Ove borbe su iziskivale velike napore kod mladih četničkih vojnika koji su bili prepušteni sami sebi bez ičije pomoći. (str. 199.)

„Četnički lički korpus imao je pri povlačenju u Sloveniju (1944. god.) 4 brigade, tri svećenika i nacionalne predstavnike od 5. veljače 1945. do 17. ožujka 1945. u Vipovi u Sloveniji, a njihov predstavnik je bio Vojin Malešević. Povukli su se iz Like poslije izgubljenih bitaka s partizanima u prosincu 1944.”

Nastavak rata među četnicima - između monarhista i komunista

Četnički zapovjednik Duško Čurčić u svom prilogu Treći srpski ustanak u knjizi Draža Mihailović Memorial book opisuje prvi oružani sukob četnika monarhista s četnicima komunistima u Metku 19. studenog 1941., a zatim na širem području Like koncem ožujka 1942. On piše o planu Kom. partije Jugoslavije da likvidira četnike u Lici. „Grupe (komunista nap. A.B.) upotrijebivši srpska imena infiltrirale su četničke jedinice da nitko nije znao njihove namjere. Na ovaj način oni su stvorili unutarnja neslaganja u jedinicama i preuzimali ih. Ubijali su svakoga tko bi ih pokušao spriječiti, a posebno organizatore i lidere.

Grupa četnika iz Jesenica (ličkih) sa komandirom Đurom Vidakovićem

Poslije dva mjeseca tajnih aktivnosti četničke vođe su odlučile odstraniti komunističke infiltratore. Ovo su planirali i izveli Đuro Vidaković i Mane Pešut. Na inicijativu Mane Pešuta, a poslije sastanka s Đurom Vidakovićem, zapovjednikom četničke jedinice iz Pistenika s kojim su navedene akcije usuglašene. Mane je bio zapovjednik četničke

jedinice iz Plaškog. Akcije su uspješno izvedene u noći 25. ožujka 1942. Od 5 jedinica koje su planirali razoružati, razoružali su 4. Akcija je trajala dugo pa je ova peta jedinica uspjela saznati za akciju i povukla se prema Kordunu. Komunističke vođe su bili pohvaćani i suđeni. To su bili Robert Domani, Adolph Steineberger, Branko Latas, čudovište i crveni sudac Stevo Čuturilo „Cukan” koji je uvijek bio žedan srpske krvi i Nikola Cikara „Cikarica”. Zločin ovih ljudi bili su zastrašujući. Nikolu Cikaru „Cikaricu” je spasila njegova rodbina i tako je izbjegao zasluženu kaznu. Kasnije se je osvećivao nad Srbima Ličkih Jesenica kojih je osamdeset ubio.”

„Odmah poslije razoružanja ovih jedinica osnovana je četnička jedinica u Pisteniku. Ličke Jesenice su postale četnička utvrda pod zapovjedništvom Đure Vidakovića kao i Plaška dolina pod vodstvom agilnog i hrabrog Mane Pešuta.” (str. 351, 352, 353.)

Prvi oružani napad partizana (jugokomunista) na četnike

Evo kako Milan M. Cvetičanin, zapovjednik četničkog korpusa „Gavrilo Princip iz Grahova” opisuje u članku **„Prva bitka s komunistima u Zapadnoj Bosni i bitka za Grahovo” na str. 106-133. u već navedenoj knjizi Draža Mihailović Memorial Book.**

„Poslije ustanka i izгона ustaša i hrvatskih vlasti iz naših krajeva umjesto njih osnovali smo srpsku vlast za sela i kotareve. Vojska je bila organizirana u četničke jedince u svrhu obrane teritorija ... i vođenja bitaka protiv ustaša i njemačkih garnizona izvan oslobođenog teritorija. Svako selo je imalo svoju četničku jedincu koje su činile regimentu. Na taj način kotar Bosansko Grahovo s dijelovima Livanjskog i Glamočkog kotara i dijelom srpskog Drvara formirali su Gavrilo Princip Regimentu. U Bosanskom Petrovcu je formirana regimenta „Kralj Aleksandar”. Ove su regimente kasnije sa dijelom četničkog kotara Kupres formirali Bosanski Gavrilo Princip Korpus.”

„Ja sam zapovijedao ‘letećom jedinicom’, četničkom za čišćenje terena i kasnije postao zapovjednikom korpusa “Gavrilo Princip”. **Zapovjednik bataljuna je bio vojvoda Brane Bogunović, zapovjednik korpusa „Kralj Aleksandar” je bio vojvoda Mane Rokvić.**

U to vrijeme komunisti su imali na raspolaganju veliki broj intelektualaca članova partije koji su provodili veliku propagandnu kampanju sa svrhom pridobivanja naroda za svoj pokret. Oni su tada govorili narodu ono što narod želi čuti, da se bore za kralja, nosili su srpske zastave, srpske trobojnice na njihovim kapama i u rijetkim su slučajevima isticali komunističku crvenu petokraku. Oni su na taj način infiltrirali svoje članove u četničke jedince ... Kasnije su vodeći ljudi organizatori i heroji ustanka počeli nestajati na misteriozan način. Ilija Desnica je ubijen. On je bio jedan od hrabrih i omiljenih vojnika ustanka koji je svoje herojstvo posebno iskazao u bitci protiv ustaša na Oštrelju. Poslije njega ubijeni su Mile Stevandić, pop Ilija Rodić i drugi. Pošto nije bilo oružanih sukoba do tada s komunistima komunistički intelektualci su išli od sela do sela, držali govore i debate sa starijim seljanima i njihovim utjecajnim članovima.

Ožujak 31. 1942. „leteći odred” je bio smješten u Crnom Lugu, selu između Grahova i Livna. Ujutro 1. travnja oko 8 sati kurir iz Grahova je došao s porukom od zapovjednika

četničke jedinice iz Marinkovaca, Koste Trkulja da je selo napadnuto jedinicom koja broji preko 300 komunista koju vodi Ljubo Babić koji je prije pokušao osvajanje noseći srpsku zastavu i vičući „Živio kralj Petar”. Kao zapovjednik „leteće jedinice” naredio sam pokret i objasnio o čemu se radi što nitko nije rado čuo, ali je morao prihvatiti jer nam je bilo nametnuto. Rekao sam im da je ono što se događa žalosno ali istinito. Srbi su napali srpsko selo Marinkovac i žele ga uništiti. Zašto? /Imaju li oni koji su nas napali pravo sebe nazvati Srbima i nositi srpsku zastavu? Nemaju! Četnici su bili uzrujani. Svi bez rezerve su me slijedili. Krenuli smo brzo u 22 km udaljeno selo u prvu i neočekivanu borbu koju je „leteći odred” vodio s komunistima u Bosni. (str. 111 i 112.)

Velika bitka

„Tri dana kasnije osvanuo je **Uskrs 4. travnja 1942.** sve je bilo u blagdanskom raspoloženju... ali veselje je bilo pomalo narušeno: očekivao se napad na ovaj dan - **Nemoguće, Hrvati su odavno protjerani**” **Hoće li partizani napasti?** Nema ovdje hrvatskih partizana. Hoće li nas napasti naši vlastiti? Njima je također Uskrs. Bilo je nemoguće povjerovati da su oni u tako kratkom vremenu zaboravili i pogaziti što im je nekada bilo sveto? Kada su zazvonila zvona na Uskrs u isto vrijeme začuli su se i pucnji iz teških mašinskih pušaka iz pravca brda Oblajac iza sela i zvuk metaka se miješao sa zvonjavom zvona”.

„Mislili smo da Marinkovčani slave. Zauzeli smo položaje - još jedan napad! Ponovno od Srba! U to vrijeme nije bilo drugih snaga u blizini osim srpskih predvođenih doduše hrvatskim komunistima.... Zapovjednik bataljuna vojvoda Brane Bogunović otišao je u zapovjedništvo s njim je bio i vojvoda Mirko Marić, zapovjednik ličkog bataljuna „Kralj Petar II” koji je došao u Grahovo za Uskrs. Nije bilo vremena za čekanje pa sam okupio moju „leteću četu” i pošao prema bojišnici... Na putu nas je sreo kurir iz napadnutog sela s porukom od komandira čete Koste Trkulje u kojoj stoji: Cvijo Orešić komandir partizanskog bataljuna „Starac Vujadin” okružio je selo s nekih 400 partizana. U zoru mi je poslao poruku da se predam. Poruku je potpisao politički komesar Hrvat Miro Visić pored Cvijana potpisa. Odbio sam predaju - trebam hitnu pomoć. „Napali smo partizane i poslije žestokih borbi oni su se povukli preko Marinkovaca - Peulja - Crnog Luga i Sajkovića, ostavivši svoje mrtve i ranjene.

„Tog popodneva došlo je i do borbâ u okolici Peulja kada su se u borbu uključili zapovjednik Dinarske četničke divizije vojvoda Momčilo Đujić, s vojvodom Branom Bogunovićem i Mirkom Marićem. „Partizani su bili poraženi, a njihov zapovjednik Cvijo Orešić je uhvaćen, razoružan i pušten na slobodu jer četnici na uskrs ne ubijaju druge Srbe makar su im napravili toliko zla. „Partizani su ponovno počeli jaku ofanzivu u jesen 1942. kada su u području Bosanskog Petrovca povukli sve snage s područja cijele Jugoslavije oko 7000 ljudi pod zapovjedništvom Peke Dapčevića i general majora Arse Jovanića. Četnička regimento “Kralj Aleksandar” kojom je zapovijedao vojvoda Mane Rokvić bila je prisiljena napustiti Petrovac i Drvar i doći na područje Bosanskog Grahova. Četnici s područja Glamoča su učinili isto. Bosansko Grahovo je tada postala četnička utvrda na

koju su komunisti usmjerili sve svoje snage.

26.listopada 1942. oko 18 sati partizani su napali područje Grahova i poslije borba cijeloga dan 27. i 28., ujutro 29. listopada partizani su se povukli. Mjesec dana poslije ovih borbi četnici su odlučili da presele svoje obitelji u Dalmaciju, a oni su zbog zime u Bosni odlučili poći pomoći četnicima u Lici i Gračacu. Tada su bosanski četnici formirali brigade i kasnije korpuse koji nisu imali stalnog boravišta nego su išli gdje su bili potrebni za borbe. Ja sam išao od Like do Dalmacije od Dalmacije do Bosne.” (st. 117, 118.)

Granice Velike Srbije prema četničkoj brošuri "Naš put" iz 1941. godine. Te granice uglavnom se podudaraju s područjem Velike Srbije kako ga je zamislio četnički ideolog dr. Stevan Moljević. (J. Tomasevich, *Četnici u Drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1979., str. 156). Uz navednu koncepciju Stevana Moljevića, postojala je tijekom Drugog svjetskog rata također koncepcija samog Draže Mihailovića, također i zemljovidno iskazana (nažalost do danas neobjavljena i nedostupna), prema kojoj je Hrvatska trebala biti svedena na uzak pojas zemlje od Karlovca do Varaždina - "ono što se vidi sa tornjeva zagrebačke katedrale". Taj program trebao se ostvariti tako što bi četničke snage iz Srbije i Crne Gore, uz pomoć lokalnih četnika, provalile na područje BiH i Hrvatske, te bi nastupanjem zamišljenim koridorima oblikovale zamišljene granice Velike Srbije. Prvi koridor protezao se od granice Srbije i BiH, slijedeći tok rijeke Save i Kupe (južno od njih), te je završavao na području Karlovca i slovenske granice. Na tom području spajao se sa završetkom drugog zamišljenog koridora četničkog nastupanja, koji je počinjao na crnogorsko-hercegovačkoj granici, nastavljao se područjem Dinarskog masiva sve do slovenske granice. (AOS SRJ, Četnička arhiva, kut. 7., reg. br. 36/2 i 38/2)

III. PARTIZANSKO PORATNO VIĐENJE POBUNE

ĐOKO JOVANIĆ, Titov general i narodni heroj, u članku “Ustanak u donjolapačkom kotaru 1941. godine” u knjizi “Kotar Donji Lapac u NOR-u” (str. 96. do 156.) svjedoči o tadašnjim događanjima

“Prva ustaška stanica, roj. formirana je u Boričevcu već koncem aprila ili početkom maja. Brojala je desetak ljudi. Kasnije je takva stanica formirana i u Donjem Lapcu (10 do 15 ljudi). Poslije upornog insistiranja Marinkovića i velikog župana iz Bihaća Kvaternika, prve ustaške jedinice (sa strane) stižu u Lapac 9. juna, a u Srb 12. juna. U Lapac je, preko Gračaca i Mazina, stigao pomoćni ustaški odred iz Gospića, jačine 30 do 35 ljudi. Komandir mu je bio ustaški poručnik Nikola Kokotović. Ustaše su bile, uglavnom, regrutirani iz Gospića i okoline. U Srb je stigao pomoćni ustaški odred jačine 15 do 20 ljudi na čelu s ustaškim zastavnikom Antom Nagličem.

Napad fašističke Njemačke na Sovjetski Savez (22. lipnja 1941., n. A.B.) dočekan je s velikim oduševljenjem i nadama. Vjerovalo se da će moćni Sovjetski Savez za nekoliko nedjelja ili mjeseci donijeti pobjedu. Nastalo je veliko razočaranje kada su Nijemci počeli prodirati u sovjetsku zemlju, a pojačao se strah za vlastitu sudbinu. (str. 106)

Prva mjera koju je grupa komunista preduzela bila je da se formira Revolucionarni odbor, kao političko rukovodstvo u srbskoj općini i okolini. U Odbor su ušli: Đoko Jovanić, Milan Šijan, Dušan Mileusnić, Milan Tankosić i Petar Trbulin Pećan. U Odbor nisu ušli Danilo Damjanović Danić i Branko Desnica, jer bi u njemu prevladavali doseljenici iz Žednika (kod Subotice - neka imena bit će navedena u idućem nastavku), iako su radili isto što i ostali u Odboru samo što formalno nisu bili njegovi članovi. Svi članovi Odbora bili su po ubjeđenju komunisti, iako je u njemu bio svega jedan član Partije Đoko Jovanić i jedan kandidat KP Milan Šijan. Mileusnić je bio član simpatizerske komunističke grupe u Žedniku, a isto tako Damjanović i Desnica. (str. 108.)

Od ovog momenta bilo je jasno da treba ostati tu, sa svojim narodom i energično se spremati za taj posljednji odlučujući boj.

Početkom jula uhvaćena je veza s oružanom grupom iz sreza gračačkog, na čijem su čelu bili Glišo Čuk i Ilija Radaković. Grupa je bila u početku vrlo mala, ali je pred ustanak narasla na desetak ljudi. Ova grupa imala je veze sa Zrmanjom, ali ne i s KK za Grač”

(str.110)

„Dvadesetog jula održan je u šumi kod Kamenice sastanak Sreskog komiteta KPJ za Bosansko Grahovo. Na sastanku su bili Ljubo Babić, povjerenik Oblasnog komiteta za Bosansku krajinu, Milkan Bauk, Vaso Trikić, Nikola Kotle, Milan Bursać, Duško Bursać, sekretar SKOJ-a Kamenice, Milutin Morača te Đoko Jovaić i Dušan Mileusnić.”

(str. 113)

Jedna od slabosti Odbora bila je što nije ocijenio opasnost od bivših reakcionarnih političara, naročito onih koji su se sklonili u Dalmaciji u talijanskoj okupacionoj zoni. Oni se u pripremama nisu pojavljivali, ali su odmah prvih dana ustanka stupili na scenu i energično se zalagali za dolazak talijanskog okupatora, u čemu su, kao što će se vidjeti,

nastavak na str. 42

Miting u Srbu

(iz knjige Savka Dabčević-Kučar: '71 Hrvatski snovi i stvarnost, Zagreb, 1997.)

Jedan od izraza raspoloženja te skupine bio je miting u Srbu, na dan koji se slavio kao dan ustanka naroda Hrvatske, 27. srpnja 1971. U Srbu je (a vodila se rasprava je li tamo ili u Sisku počeo ustanak u Hrvatskoj) i prije bilo proslava, i sama sam im bila nazočna, i pučanstvo me dobro dočekivalo. Ali, događaj iz 1971. bio je osobit. Tu nije bilo bitno pokazati tko su Srbi u Hrvatskoj, nego i organizirano prikazati i dokazati da je tu srpska Hrvatska. Naime, razni visoki vojni funkcionari i drugi političari na službi u Beogradu, povezani s navedenom skupinom, organizirali su proslavu u Srbu kao svesrpsku proslavu.

Bez našega znanja (znali smo samo da će organizirani i pozvati i Dražu Markovića, u to vrijeme predsjednika Skupštine Srbije) nekoliko su desetaka autobusa dovezli na taj dan Srbe iz Bosne, Vojvodine, i iz uže Srbije. I to će se ponoviti 20 godina poslije! Oni su, a ne toliko domaće srpsko stanovništvo, dali velikosrpski pečat toj hrvatskoj proslavi. Mi smo bili pozvani (i odazvali smo se) u punom sastavu. Bili su nazočni Vladimir Bakarić, Jakov Blažević, Pero Pirker, Miko Tripalo i ja, i mnogi drugi. Nikada, u cijelom svom sudjelovanju na mnogobrojnim sastancima, mitinzima, proslavama, nisam doživjela nešto slično. Bio je vedar, sunčan dan. Kad smo se pojavili na improviziranoj pozornici, na otvorenom, pred golemim mnoštvom ljudi (dovezenih), osjetili smo prema sebi zid otpora i mržnje. To je bio miting velikosrpske bodlje mržnje prema hrvatstvu i Hrvatskoj. Nikako ga drukčije ne mogu shvatiti! Ovacijama su dočekali srbijanske predstavnike, posebice Dražu Markovića za kojeg se znalo da je protiv naše politike. Ovacije su priredili i –oki Jovaniću, svom ratnom zapovjedniku. Hrvatskim predstavnicima (i govornicima) nisu pljeskali, jedva uljudno, čak ni Vladimiru Bakariću ni Jakovu Blaževiću. Ta manifestacija bila je dobro organizirana sa željom da nam se pokaže njihova snaga, a poruka je bila: Velikosrpsvo je tu, iza nas! S dna provizorne pozornice pošli smo prema naprijed, prema mnoštvu. Ljudi, dovučeni autobusima iz Bosne i Vojvodine i tko zna odakle sve, bili su umorni, znojni, pripiti (rana jutarnja rakija), s prijetećim raspoloženjem. Bili smo im tu - na dohvat ruke. Mi - za koje se tvrdilo da želimo ponovno „klati” Srbe u Hrvatskoj!

Pero Pirker je, uza me, bio nekako zbunjen, osjećala sam da se i on osjeća krajnje nelagodno. Bio je napet, ozbiljan, ukočen. „Pero” - šapnula sam mu pomalo šaljivo, kad su nam rekli da se pomaknemo naprijed - „sad se čuvaj, dolaze rajčice i jaja, bit ćemo kao Indijanci”. Osjetio je da mu tim zapravo namještenim „zafrkavanjem” na vlastiti račun želim odagnati tjeskobu, pogledao me i odgovorio u istom tonu: „Ti pazi haljinu”, aludirajući na moje novo odijelo. Osjetila sam da se umirio. Još sam prišapnula, opet šaljivo: „Ja ću se skloniti iza Jakova (Blaževića), pravo je da u Lici on - kao lički medvjed - strada.” A Jakov Blažević je zaista poput medvjeda išao teškim korakom ispred nas prema samom rubu tribine. I, kad smo stigli do sama ruba, zbilja sam jednom trećinom tijela stala iza njega. Peru je, valjda od napetosti, uhvatio smijeh. Ali ukočenosti je nestalo, zahvalno me pogledao još jednom.

Kad su počeli govoriti, opet ovacije Draži Markoviću, pa –oki Jovaniću, i parole, parole, parole, Jugoslaviji, Titu, Partiji, bratstvu i jedinstvu i sl. - ali ne i Hrvatskoj. Jesam li to

u svojoj zemlji, gdje li se to nalazim? - ogorčeno sam se pitala. Jesmo li mogli (morali) to spriječiti? I odmah zatim pomisao: e, bogme, nećete više! U nogama sam osjećala kako bi najradije pobjegle. Ali kontrolna institucija u glavi radila je besprijeekorno. Sjećam se da sam si neprekidno ponavljala: Boje nas se, u tome je stvar. Uzimaju nas ozbiljno. Mi smo u pravu, oni su opasni huškači. U Zagreb smo letjeli velikim vojnim helikopterom, i samo se sjećam da smo u njemu - na povratku - svi šutjeli. Na tom sam mitingu najodređenije, odnosno najizravnije osjetila samu suštinu politike te skupine. Na povratku u Zagreb zapisala sam u svoj notes: Miting uzbuđenja. Mrze nas, i ne će se libiti za četništvo prolići krv. Strašno? Smiješno? Opasno? Prijeteće? Sve to. Stvari se kreću prema raspletu!

Mnogo godina poslije događaji su potvrdili moje slutnje i sumnje. (str. 337-339)

Prosvjeta

Mi smo (Izvršno vijeće Hrvatske) "Prosvjetu" pomagali materijalno, ali nismo mogli spriječiti njezino protuhrvatsko djelovanje. Zanimljivo je da su vrlo oštro njezin rad osuđivali i članovi Izvršnoga komiteta koji su bili Srbi, nalazeći valjda u tome neku protutežu svojim gnjevnim napadajima na Maticu hrvatsku. I mi, prolječari u SKH, često smo, kritizirajući "Prosvjetu" zbog "ekstremnoga velikosrpskog šovinizma", ravnotežu tražili u kritici pojedinačnih pojava "hrvatskog nacionalizma" u Matici Hrvatskoj. Znali smo, ipak, i to dobro, da se te dvije ustanove ne mogu uspoređivati. matica hrvatska je, naime, u svojoj osnovi djelovala u skladu s interesima hrvatskog naroda (iako su nam otežavali položaj), dakle i Hrvatske. Kad su neki njezini članovi nastupali i najekstremnije, nikad to nije bilo protiv Hrvatske, a rijetko da je bilo i protiv demokratskoga razvoja, ili mržnjom protiv drugih nacija. Kad su, međutim, nastupali ekstremni članovi "Prosvjete" (uglavnom su takvi i nastupali), oni su bili uvijek na suprotnoj strani od interesa Hrvatske i hrvatskoga naroda. Za razliku od Matice hrvatske, koju smo kao ustanovu mogli u cijelosti poduprijeti, a samo smo neke njezine članove kritizirali, "Prosvjeta" je, međutim, kao ustanova djelovala negativno, kao okupljač i poticatelj protuhrvatske politike, iako se to nije moglo reći za sve njezine članove. Pojedine afere, što su povremeno izbijale, začele su se u "Prosvjeti"; tamo su pali dogovori o stvaranju karinske afere; tamo je "skrojen slučaj" Podravske Slatine (vidi VII. dio); tamo je inicirana kampanja protiv Ivana Šibla (prozivka u Novoj Gradiški) itd. U "Prosvjetinom" Pododboru u Dalmaciji osobito su bili djelatni četnički elementi, koji su trovali odnose; i svi su tzv. slučajevi (Zadar, Šibenik, Drniš, Knin) bili u njihovoj organizaciji. U "Prosvjeti" su se isticali sveučilišni profesor Luka Marić, general Nikola Vidović (iz Vrginmosta) te gotovo svi oni o kojima je poimence riječ u ovom (i u VII.) dijelu kao o djelatnim organizatorima akcije protiv naše politike i o inicijatorima postavljanja javno (ili metodom "od uha do uha") zahtjeva za nekakvom posebnom srpskom autonomijom u Hrvatskoj. Glavni im je cilj bio oslabiti i razbiti Hrvatsku. Bili su posebno skloni "emisarima", Srbima iz Hrvatske. Iz "Prosvjete" je u srpnju 1971. potaknut prosvjed protiv tadašnjega direktora "Školske knjige" Ante Marina zbog navodne zapostavljenosti u gimnazijskim programima književnosti srpskih književnika, a istina je bila upravo suprotna: radilo se o zanemarenosti (osobito u XVII. i XVIII. stoljeću) hrvatske književnosti!"

(str. 343 i 344)

imali dosta uspjeha.

Kako pripreme nisu izvršene do kraja, to su negdje na rukovodeća mjesta došli ljudi koji nisu bili dovoljno čvrsti na liniji Revolucionarnog odbora. Oni su bili ili su potpali pod utjecaj velikosrpskih političara.”

„26. jula 1941. godine po podne grupa ustanika iz Cvrljivice, kod Drvara, napala je na svoju ruku, bez znanja Štaba gerilskih odreda za Bosansko Grahovo i okolinu, bojnika Ferninanda Konrada i teško ga ranila. Štab gerilskih odreda za Bosansko Grahovo i okolinu odlučio je da sutradan napadne Drvar, da bi preduhitrio ustašku odmazdu. Razaslao je kurire, uveče 26. jula, svojim odredima i Revolucionarnom odredu u Srbu s usmenim obavještenjem o sutrašnjem napadu na Drvar. Pismeno naređenje će uslijediti kasnije.”

(str. 115)

Napravljen je plan po točkama što tko treba napraviti pa je pod:

Treće, tri gerilska odreda, Kunovac, Podurljaj i Osrednici treba da zaposjednu Srbski klanac i ne dozvole prodor neprijatelja s tog pravca prema Srbu. Sva tri odreda su stavljena pod komandu Danića Damjanovića i Branka Desnice. Zadatak će im prenijeti Milan Šijan i sa njime se nalaziti na tom položaju.

Četvrto, dva gerilska odreda, Suvaja i Brotnja, s ustanicima iz Zaklopca i Brezovca, prekinuti veze Lapac - Srb i na Dabinoj strani spriječiti svaki prodor neprijatelja s ovog pravca prema Srbu. Đoko Jovanić je zadužen da ovo naređenje prenese odredima.

Peto, dva odreda, Otrić i Zrmanja, trebali su prekinuti veze Knin - Gračac, na prostoru od Zrmanje do Malovana, sjesti na tu komunikaciju, razrušiti je i ne dozvoliti neprijatelju da iz Gračaca i Knina prodre prema Srbu. ovaj zadatak im je trebao prenijeti Vojislav Mileusnić.

U Revolucionarnom odboru je u vrijeme donošenja ove odluke vladala krajnje ozbiljna atmosfera i potpuna vjera u uspjeh sutrašnje akcije.

Kontakti Talijana i pročetničkih elemenata uoči ustanka

(...)Velikosrpski orijentisani političari - Stevo Rađenović, Jovo Keča, Miloš Torbica, Pajica Omčikus, Iso Lukić (prva trojica su bili pristalice vladajuće JRZ dok su Pajica Omčikus i Iso Lukić pripadali opoziciji, SDS partiji.) i drugi - izbjegli su još ranije (u Dalmaciju), odmah iza Rimskih ugovora, koncem maja.

Najistaknutiji među njima bio je Stevo Rađenović, bivši narodni poslanik na listi JRZ. Još i ranije imao je kontakte s Nikom Novakovićem Longom, bivšim ministrom u Stojadinovićevoj vladi i po njegovim direktivama, naročito 1938. i 1939. godine, radio je na „okupljanju Srba” na velikosrpskom konceptu. S Novakovićem Longom i u novoj situaciji on brzo nalazi zajednički jezik. Rađenović je predstavljao jednog od važnijih saradnika. Novakovića Longe i trebao je da okupi srpski živalj svih ličkih srezova na liniji saradnje s talijanskim okupatorom.

Ustaški zločini na istrebljenju srpskog naroda, naročito oni u julu 1941. (1. i 2. srpanja 1941. u selima Suvaji, Bubnju i Osredcima - odmazda za četničke zločine; najokrutniji oblik kažnjavanja civilnog pučanstva prakticiran u Drugom svjetskom ratu, A. B.) bili su kao

poručeni za realizaciju politike Novakovića Longe, Rađenovića i drugih. Sada je zahtjev „pozvati Talijane da zaštite Srbe od istrebljenja” imao, po njihovome, puno opravdanje. Druga grupa četnički orijentisanih pripadnika nalazila se u Donjem Lapcu. Među njima nije bilo neke politički istaknute ličnosti. Najpoznatiji su bili Aleksandar Kotljarov, kotarski načelnik, Nikica Kosanović, bivši predsjednik lapačke općine i Milan Starčević, bivši vazduhoplovni major bivše vazduhoplovni narednik. Posebno mjesto zauzimao je Boško Rašeta, aktivni artiljerijski major bivše jugoslavenske vojske. On je bio politički najuzdignutiji i čvrsto opredijeljen za politiku bivše jugoslavenske vlade. Ali on je imao posebnu taktiku, a tu taktiku zastupala je jugoslavenska vlada u izgnanstvu. Suština te taktike bila je: glavno je sačuvati živu glavu, a pitanje budućnosti rješavat će se za zelenim stolom poslije pobjede saveznika. Kralj i jugoslavenska vlada u inostranstvu bit će naši predstavnici koji će diktirati buduće uređenje Jugoslavije.

Osim lapačke grupe i u drugim selima kotora bilo je četnički orijentisanih pojedinaca kao što su: Lazica Ljubojević, trgovački putnik iz Nebljusa, Luka Štikovac, žandarmerijski narednik iz Dobrosela, Sava Opačić Sako, seljak iz Dnopolja i neki drugi. Talijanski okupator nije bio zadovoljan s novom tvorevinom, NDH. U toj tvorevini on je vidio prije svega interes Njemačke. Ta tvorevina je stajala na putu njihovih imperijalističkih aspiracija. Talijanski fašisti držali su i organizirali Pavelića i ustaše da bi vjerno izvršavali njihove uloge. Sada su, međutim, trebali s njime da razgovaraju kao ravnopravni partneri. Došlo je čak i dotle da im Pavelić i ustaše oduzimaju dio mora i obale na koje su Talijani potpuno računali.

Zbog toga su predstavnici talijanske vlasti najprije dali mig, a zatim neposredno organizirali i finansirali ‘inicijativu’ srpskih političara, na čelu sa Nikolom Novakovićem Longom, za stvaranje neke srpske autonomne oblasti pod talijanskom upravom.

Četnički sastanak s Talijanima u Benkovcu

Tako je 23. jula 1941. godine došlo u Benkovac do sastanka „videnijih” srpskih političara: Momčila Đujića, Steve Rađenovića, Pajice Omčikusa, Vlade Novakovića, Ilije Zečevića, s jedne strane i predstavnike talijanskog prefekta u Zadru, s druge strane. O tome izvještava prefekt u Zadru poručnik Emillo Creoli 2.VIII.1941. godine; „Održan je sastanak prema vašim instrukcijama uglednih ličnosti srpskih emigranata, ranije zapaženih političkih figura. Sastanak je održan u duhu prijateljstva prema kraljevskoj figuri. Sastanak je održan u duhu prijateljstva prema kraljevskoj oružanoj sili i talijanskoj zastavi. Oni su u potpunosti prihvatili našu sugestiju i vратиće se u svoje krajeve, gdje će raditi onako kako ste vi, ekselencijo, zahtijevali, tj. radeći da se kninski i gračački kotar sjedine pod kraljevinom Italijom. Oni su sami isticali da je naša i njihova politika zajednička, jer nam prijeti ubistvena opasnost od komunističkih bandi. Mi smo im obećali finansijsku i materijalnu pomoć, svotu koju ćete vi odrediti. u prilogu vam šaljem letak da ga vi korigirate i povratite pukovniku Cipriju, koji će ga dostaviti gospodinu Omčikusu.” (str. 117)

Četnici sa svojim vodama Momčilom Đujićem, Stevom Rađenovićem, Vladom Novakovićem, Nikolom Uzunčevićem i komandantom talijanske divizije »Sassari« generalom Fulvinom Montellijem.

Rušenje željezničke pruge i ubojstvo hodočasnika

Đoko Jovanić dalje piše: „Kaldrmsko-zavalački odred, jačine 40 ljudi, naoružan s jednim puškomitraljezom, 16. vojničkih i 20 lovačkih pušaka, pod komandom Jove Bursaća i Vlade Zorića (u prvim borbama nije postojala jedinstvena komanda već su vodovi djelovali samostalno, a komandiri vodova su se međusobno dogovarali) dobio je od člana Revolucionarnog odbora Voje Mileusnića zadatak da zaposjedne **Šipadovu željezničku prugu** i ne dozvoli neprijatelju prodor pravcem Knin - Drvar. Prije podne, 27. jula, odred se iz Batinjologovog magazina u Kaldrmi snabdio eksplozivom i krenuo duž željezničke pruge Kaldrma - Tiškovac.

Komandant 15. pješadijskog domobranskog puka iz Knina, puk. Čordošić na vijest o ustanku u Drvaru, poslao je jednu domobransku satniju, ojačanu sa 16 žandara i nekoliko ustaša, prugom Knin - Drvar sa zadatkom da što prije izbije u Drvar i pritekne u pomoć drvarskom garnizonu. Oko 13 časova, satnija je stigla vozom u željezničku stanicu Tiškovac i produžila prema Kaldrmi. Do susreta s ustanicima došlo je između Gornjeg Tiškovca i Kaldme kod Baukove kuće. Ustanici su minirali propust na pruzi (miniranje su izvršili Mirko i Đuro Bursać, mineri iz rudnika Trepča) pa je kompozicija zaustavljena. Domobrani su iskočili iz voza i zauzeli položaje s jedne i druge strane pruge. Od 13-14 časova vođena je borba, a onda su se domobrani s manjim gubicima povukli u pravcu Knina. Na našoj strani nije bilo gubitaka. U borbi se istakao stari Milan Zorić Palasija, dobrovoljac iz I svjetskog rata i njegov sin Miloš Zorić, poznati puškomitraljezac iz prvih

dana ustanka.

Tako je na ovome pravcu spriječen pokušaj neprijatelja da priskoči u pomoć Drvaru. Ovo je bila najznačajnija borba prvog dana ustanka u srbskoj općini.

Prije podne, u toku istog dana, ustanici iz Dugopolja, pod komandom Milana Tankousića, napali su, zajedno s Trubarskim gerilskim odredom, žandarmerijsku stanicu Trubar i zauzeli je. Nakopn toga Dugopoljci su se priključili Kaldrmsko-zavaličkom odredu.

Ustanici iz Bosanskih Osredaka, poslije zauzimanja Srba, prebacili su se prema Tiškovcu. Na ovom pravcu, ujutro 28. jula, naše snage su narasle na oko 200 boraca, naoružanih s tri puškomitraljeza i stotinjak vojničkih i lovačkih pušaka.” (str. 119)

Vlak s hodočasnici i rušenje pruge

O istim događanjima piše Milan Šijan u članku „Sjećanja na ustanak u Srbu i okolici” u istoj knjizi na str. 183 - 206: „Ustanak se razvijao i u Kaldrmu - Tiškovcu.

Sekretar Sreskog komiteta Gojko Polivina, poslije završenog sastanka u Nadurljaju 26. jula oko 11 sati, s Dušanom Mileusnićem ide u Zavlaku. Putovali su skoro cijelu noć i tek pred zoru stigli u Zavlaku. Imali su zadatak da na tome sektoru podignu narod na ustanak i da, shodno naredbi Štaba gerilskih odreda za Drvar, organiziraju zatvaranje pravca koji vodi od Knina prema Drvaru. U ranim jutarnjim satima čuli su se pucnji iz pravca Drvara. To je bio znak da je ustanak počeo.

Ubrzo je u Zavlaci, Kaldrmu, Dugopolju i Tiškovcu počelo okupljanje ljudi i pripremanje za borbu. Oko 10 sati kreće grupa ustanika iz Zavlake (pod komandom Vlade Zorića) i grupa ustanika (pod komandom Jove Bursaća) u pravcu Šipadove pruge da poruše prugu i zatvore pravac prema Drvaru. Oni stižu u Tiškovac gdje im se priključuju i grupe ustanika iz toga sela. Pristupili su rušenju mosta na pruzi kod Tiškovca. Upravo u samom toku rušenja naišao je vlak od Knina s ustašama, koji su pošli prema Drvaru. Rušenje mosta je prekinuto a ustanici su se rasporedili oko pruge očekujući vlak. Kad je vlak stao kod porušenog mosta, ustanici su otvorili vatru. Vlak se vratio u Knin. (U ustaškom izvještaju pominje se napad na ovaj vlak u kojem je bila satnija vojnika i 16 žandara.” (str. 194-195.)

“U toku nekoliko dana bio je oslobođen Srb, Drvar i sva naseljena mjesta do Knina i Gračaca. (U tim mjestima bili su Talijani i nismo ih napadali). Oslobođena je velika teritorija na kojoj je prije ustanka djelovala ustaška Pavelićeva vlast. Slobodna teritorija je graničila na jugu s talijanskom okupacionom zonom u Dalmaciji. U toj zoni Talijani su zabranili dalju aktivnost ustaša pa je time opasnost od ustaša s te strane prestala. Ustaničke snage na Srbskom klanu ostaju pasivne. Talijane još nismo napadali, a južno ustaša nije bilo. Tu su bili ustanici sa sektora Tiškovca i Kaldreme, a ni oni na svom sektoru nisu imali neprijatelja. U Kninu su bili Talijani pa je prestala potreba odbrane njihovih sela. Na sektoru prema Lapcu ustaničke snage, koje su 27. jula koncentrisane na prostoru sela Brotnje, kreću slijedećeg dana u pravcu Doljana.” (str. 198-199.)

broj 9 od XII. 1941. na str. 1 donosi:

Zadatak narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda

4. U toj općoj borbi sa neprijateljima našeg naroda partizanski odredi imaju mnogo-brojne zadatke. Oni moraju rušiti sve one objekte koji služe fašističkim osvajačima: željeznice, mostove, fabrike, radionice, skladišta municije i oružja...

7. Partizanski odredi moraju neumorno razvijati otpor naroda dižući narodne ustanke i stavljati se na čelo tih ustanika kao borbena jezgro. Dosadašnja iskustva partizanskih borbi pokazalo je da se zanemarivalo pitanje općeg narodnog ustanka, zato je potrebno hitno likvidirati taj nedostatak, jer u protivnom mogu biti partizani izolovani od masa koje su spremne da se bore za svoju pravednu stvar.

10. Štabovi i komandiri moraju budno paziti da neprijatelj ne ubaci u partizanske odrede svoje provokatore i špijune. Ako se takvi pojave treba ih odmah streljati i njihova imena objaviti.

13. Svi partizanski odredi sa svojim štabovima: iz Hrvatske, Srbije, Slovenije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Vojvodine, Dalmacija, Makedonija i Sandžak spadaju pod rukovodstvo Vrhovnog Štaba narodno-oslobodilačkog partizanskog odreda Jugoslavije.

15. Sa stvaranjem širih ustanaka narodnih masa stvarat će se i potrebna komanda, zato je potrebno da se štabovi i komandiri partizanskih odreda pobrinu za provjerene i dobre komandire i komesare koji treba da stanu na čelo tih pobunjenih snaga.

Za VRHOVNI ŠTAB NARODNO-OSLOBODILAČKIH PARTIZANSKIH ODREDA

T. G.

str. 1.

U istom broju Vjesnika na str. 2 piše:

RUSKI PARTIZANI NAŠI UČITELJI

Desetog dana poslije upada fašističkih trupa u Sovjetski Savez, začuo se preko radija glas druga Staljina. slušali su ga narodi Sovjetskog Saveza, slušali su ga napregnuto narodi čitavog svijeta, jer je otpočinjala najsudbonosnija bitka historije čovječanstva.

Rušite pruge, mostove i sve saobraćajne objekte, paliti skladišta hrane i municije neprijatelja, uništavajte sve što može koristiti, uznemiravajte ga i napadajte ga na sve načine, da mu se u pozadini stvori nepodnošljivo stanje.

Ostale kolovođe srpske pobune

Milan Šijan u članku „Sjećanja na ustanak u Srbu i okolici”, na str. 183 - 206 knjige „Kotar Donji Lapac u NOR-u” o pobuni piše:

„Kada sam 26. jula ujutro krenuo za Glogovo, Đoko Jovanić je krenuo u pravu Zavlake. On je imao zadatak da se preko Zavlake poveže s Drvarom i pribavi najnovije vijesti s radija iz Zavlake. Uveče oko 9 časova (26. jula) Đoko se vratio u Nadurljaj. Pored drugih obavještenja donio je i naredbu Štaba gerilskih odreda za Drvar i okolinu za ustanak. Naredbu su Drvarčani poslali u Zavlaku. Tu je uručena Đoki. U naredbi se govorilo o početku ustanka protiv ustaša i okupatora i o neophodnoj potrebi borbe protiv neprijatelja čiji su zulumi više ne mogu podnositi. Početak ustanka određen je za slijedeći dan, 27. jul. Naredbom je pozivan narod na odlučnu borbu s neprijateljem do konačne pobjede. Naredeno je zatvaranje prolaza koji je od Knina vodio preko Tiškovca za Drvar. U momentu Đokina dolaska iz Zavlake našli smo se svi u Nadurljaju (Đoko Jovanić, Dušan Mileusnić, Gojko Polovina i ja). Održan je sastanak Štaba gerilskih odreda za Srb i okolinu i u prisustvu Gojka Polovine upoznali smo se sa sadržajem Naredbe iz Drvara. Donijeli smo odluku da sutradan 27. jula počnemo s ustankom. Poslije odluke o ustanku, sazvali smo širi sastanak naroda i upoznali ga s našom odlukom i naredbom koju smo dobili iz Drvara. Objasnili smo narodu potrebu i neophodnost borbe. Prisutne žene počele su plakati znajući da rat donosi krv i žrtve.

*Đoko
Jovanić*

*Milan
Šijan*

Poslije sastanka i dogovora u Nadurljaju, članovi Štaba gerilskih odreda za Srb i okolinu odlaze u raznim pravcima sa zadatkom da dižu narod na ustanak. Đoko Jovanić u pravcu Suvaje, Gojko Polovina i Dušan Mileusnić na sektor Zavlake, Tiškovac, ja na sektor Srb, Kupirovo, Ajderovac. Trebalo je obavijestiti narod u ustanku, prikupiti ljude s oružjem, pokrenuti ih na borbu i akcije. Nije nam sve bilo jasno kako će to ići, gdje će se i kada početi i voditi borba ali smo bez dilema i kolebanja bili odlučni u odluci da krenemo u

borbu.

Ja sam ostao u Srbu da ubrzam prikupljanje ljudi i oružja i da ih organizujem za akciju. Žureći putem prema centru, naišla je veća grupa ustanika sa suprotne strane Srba. Od centra su krenuli u pravcu žandarmerijske kasarne i šumarije, gdje se nalazila ustaška komanda. Bili su to ustanici iz sela Begluci, kojima su se priključile i druge grupe iz Neteke i Donjeg Srba. Oni su nakon dobivenih obavještenja krenuli u Srb. I mi smo s njima krenuli prema kasarni. U komandi nije bilo nikoga. Zgrada je zauzeta bez otpora. Nekoliko žandara i civilnih službenika, kada su saznali za ustanak, napustili su Srb i posakrivali se. Nešto kasnije pronađeni su žandari Ilija Trepčić i Kolak Frane. Jedan od žandara nije pronađen. Uspio je pobjeći. Ustanici su pokupili oružje i drugu opremu i podijelili između sebe. Puške su pripale onima koji ih nisu imali.

Oko 11 sati oslobođeno je općinsko mjesto Srb. Ustanici i narod počeli su pristizati sa svih strana. Nosili su crvene zastave i klicali Komunističkoj partiji, SSSR-u i Crvenoj armiji. Ubrzo se i na općinskoj zgradi pojavila crvena zastava. Osjećao se val radosti i oduševljenja.” (str. 193)

(Ovdje bi svakako bilo iznimno bitno navesti iskaze iz zapisnika svjedočenja tadašnjih oružnika Franje Kolaka i Mate Bićanića iz politcijske postaje Srb koje su oni dali 16. rujna 1941. u „kancelariji krilnog oružničkog zapovjedništva u Gospiću”. Oni su bili skriveni (s njima je bio i oružnik Ilija Trepčić) cijelo vrijeme od 27. srpnja 1941. do 14. rujna 1941. kod srpske obitelji Mile Desnice, tadašnjeg predsjednika općine Srb, u selu Ajderovac do 10. srpnja 1941. i kod obitelji Peje Vojvodića iz sela Netke koji ih je 14. rujna 1941. proveo kroz šume do Zrmanje odakle su vlakom s talijanskom propusnicom došli u Gospić. Vidjeti: Časopis za suvremenu povijest br. 23 (1-3), Zagreb, 1991., članak: Ivan Jelić - U povodu jedne obljetnice - Novi dokumenti o događajima u Srbu 27. srpnja 1941., str. 273 -283, nap. A.B.)

BAJA VOJVODIĆ BAJIĆ u članku „Sjećanje na omladinu Srba i Donjeg Lapca o ustanku i revoluciji,, na stranici 707 - 758 piše:

“U našu kuću najprije je došao brat Mićo koji je bio rezervista u Kninu, i to pješke, u uniformi i bez oružja. za nekoliko dana došla je i porodica brata Dušana iz Bačke, kao i sestra Mika koja je s porodicom živjela na salašu nedaleko od Čantavira.

U Neteku su stigle kompletne porodice iz Žednika kod Subotice i to: Stevana Bujića (žena i kćeri Mira i Jelka i sin Nikola), Milana Đuje Jovanića (žena, tri sina i tri kćeri), Petra Pilje, Petra Vojvodića i dr. U Srb se vratila porodica Dušana Mileusnića, u Komovac porodica Radice Damjanovića, Danića Damjanovića, u Suvaju - Bićkanovi i porodica Milana Jovanića (invalida koji je na radu u Americi ostao bez obje noge i sad se vratio s četiri sina: Đokom, Draganom, Brankom i Radom), u Ponorac porodica Stevana Dubajića, u Brotnju familija Save Drče iz Zagreba, na Zaklopac porodica Milana Medića, Mudrinićevi i drugi. Mnogi od pristiglih iz Žednika učili su školu u Subotici ili su studirali u Beogradu i bili organizirani u SKOJ i Pariju. Među njima su kao najistaknutiji bili: Đoko Jovanić, njegov brat Dragan, Dušan Mileusnić, Mira i Jelka Bujić, Anka Dubajić, njene mlađe sestre, dara i Milica, Branko Desnica, Dragica i Đuro Rastović, Smilja i Sava

Radeno 16. rujna 1941. godine u pisarnici krilnog oružničkog zapovjedništva u Gospiću.

ZAPISNIK izjave na prijavku

Oružnika Franje Kolaka, ranije sa službom na oružničkoj postaji Srb, ovog krila, I. Hrvatske oružničke pukovnije, povodom komunističko-četničke akcije.

I.

Franjo Kolak, oružnik, krilnog oružničkog zapovjedništva Gospić, star 33 godine, rodом iz Ličkog Lešća, kotar Otočac, Županije Gacke i Like, pristade mi danas na prijavak i izjavi sljedeće:

Dana 27. lipnja 1941. godine ja sam se nalazio na oružničkoj postaji Srb, gdje sam bio stalno udijeljen. Samnom na postaji toga dana nalazili su se vođnik: Trepčić Ilija, oružnik Tomo Crnković, a pokusni oružnik Martin Miletic nalazio se je u Donjoj Suvaji na osiguranju mosta sa ustašom Josom Šikićem.

Oko 12 sati istoga dana obavijestio me je državni lugar Nikola Mažuran, da iz pravca Trubara dolazi grupa Bosanaca četnika, te da imaju namjeru da napadnu na mjesto Srb, da zauzmu postaju, ustaški stan i poštu. Ja sam se odmah propisno naoružao, pošto sam prethodno obavijestio vođnika Trepčića Iliju i pokus. oružnika Tomu Crnković, koji su se također naoružali i izašli smo pred vojarnu i primjetili smo da se iz daljine od oko 600 m. približuje grupa od oko 300 četnika od pravca Bosne. Pošto smo videli da nema dovoljno snage za odpor, povukli smo se prema potoku Srebrenica u pravcu sela Ajderovac, te kad smo prešli potok Srebrenicu, jam sam se odvojio od vođnika Trepčića i pokus. oružnika Crnkovića i sa brda odakle se dobro vidi mjesto

Srb i oružnička postaja, posmatrao sam približavanje četnika. Odavde sam video da kad su četnici opkolili vojarnu postaje Srb, ispalili su više naboja iz raznih pravaca na vojarnu i počeli lupati ulazna vrata, vrata su razbili, ušli u vojarnu, te pošto su se k njima pridružili i mještani sela Srba, počeli su iznositi iz vojarne, iz pošte i ustaškog stana pokretne stvari koje su se tamo nalazile, tj. iz vojarne iznosili su namještaj i životne namirnice, kao i posteljину, a tako isto iz pošte, a iz ustaškog stana koji je bio smješten u bivšoj pravoslavnoj parohiji, iznosili su raznu trgovačku — manufakturnu robu, koja je tamo bila od strane ustaša spremljena kao zaplijenjena i razdavali mještanima. Ovaj rad četnika posmatrao sam sa brda oko 1 sat, poslije toga sam krenuo prema putu koji vodi u selo Ajderovac u blizini Srba, gdje sam se na putu sastao sa vođnikom Ilijom Trepčićem, njegovom suprugom i sestrom pomoćnicom iz Srba, koja je bila namještena u zdravstvenoj postaji u Srbu, te sam zajedno sa njima krenuo u selo Ajderovac kod kuće predsednika općine Srb, Mile Desnice, kod kojega sam se zadržao oko 10 dana, a koji nas je smjestio u jednu posebnu sobu u svojoj kući i to: mene, vođnika Trepčića, njegovu suprugu i dijete, kao i sestru pomoćnicu, koja je s nama bila svega 1 noć, a poslije je otišla u Srb, dok smo mi ostali u kući Mile Desnice.

Nakon što sam se ja sklonio kod Mile Desnice, došao je poslije 5 dana k meni i oružnik Mato Bićanić, gdje smo zajedno bili ukupno oko 10 dana.

Oko 10. srpnja¹ 1941. godine jednoga dana došlo je kod kuće Mile Desnice, u selo Ajderovac 6 četnika, koji su saznali da se ja i oružnik Mate Bičanić, kao i vodnik Ilija Trepčić nalazimo sakriveni u kući Mile Desnice u selu Ajderovcu, kotara D. Lapac. Ovi četnici kad su došli pred kuću Mile Desnice zahtijevali su da nas on izruči, ali je isti tj. Mile Desnica i njegova dva strica Simo i Stevan su kazali, da se u njihovoj kući ne nalazi nitko od hrvatskih oružnika, te su četnici njima povjerovali i nisu vršili pretres stana.

Pošto su četnici koji su nas tražili otišli, Mile Desnica je saopćio meni, vodniku Trepčiću i oružniku Mati Bičaniću, da nas on ne može i nesmije držati u svojoj kući, jer da prijeti i njemu opasnost od četnika ako nas oni pronađu u njegovoj kući, te pošto je oružnik Mate Bičanić poznao [poznavao] jednog dobrog čovjeka Srbina u selu Neteke, općine Srb, kotara Donji Lapac, poručio je ovome da dođe do nas u selo Ajderovac, te je jedne večeri došao iz sela Neteke Pajo Vojvodić, koji je mene i oružnika Bičanića Matu odveo u selo Neteke, kod svoje kuće i sakrio nas je u svome sjeniku, a vodnik Ilija Trepčić kako sam kasnije doznao otišao je u selo Srb, gdje je navodno i sada prikriven, ali kod koga je nisam mogao doznati.

U selu Neteke, općine Srb, kotara Donji Lapac, kod seljaka Paje Vojvodića, ja i oružnik Mato Bičanić, bili smo sakriveni u sjeniku zatrpani sve od po prilici 10. srpnja² do 14. rujna 1941. godine, koji nas je držao sakrivene i hranio nas je, te obavještavao o prilikama i akciji četnika na području općine Srb i okolici. Isti ovaj seljak Pajo Vojvodić u tri maha je išao praviti teren za naše prebacivanje iz sela Neteke za Gračac, tj. da se možemo vratiti u Gospić, ali se to nije moglo, jer su četnici držali sve prolaze kuda bi mogli da pobjegnemo.

Dana 14. rujna 1941. godine pošto je Pajo Vojvodić iz Neteke, kod koga smo bili ja i oružnik Mato Bičanić sklonjeni, prethodno provjerio u mjestu Zrmanji da li možemo pobjeći za Gospić, spremili smo se ja i oružnik Mato Bičanić, te nas je pomenuti Vojvodić proveo kroz šume do Zrmanja Vrela, gdje smo kod talijanske vojne komande dobili propustnice za Gospić, te smo 15. rujna t. g. ja i oružnik Bičanić Mato krenuli za Gračac, gdje smo stigli oko 15 sati poslije podne. U Gračacu smo sjeli na vlak i krenuli za Gospić, ali pošto smo bili pospani prevezli smo se za Perušić, odakle smo se vratili za Gospić, gdje smo stigli 16. o. mj. u 8 sati.

Drugo nemam šta da izjavim, a na izjavljeno mogu prisegu da položim. Zapisnik mi je pročitao i sve su moje riječi u njemu točno zapisane.

Nazočnici:

1./ Vodnik Stjepan³

2./ Oružnik Aleksandar Aladić⁴

Oružnik:

Franjo Kolak⁵

Arhiv. Hrvatske, Zagreb, MUP NDH, Pers. br. 13325.

¹ Datum je očito napisan omaškom. Odnosi se na 27. srpnja 1941. To potvrđuju i podaci u dokumentu 2.

² Vidi dokument 2.

³ Pogrešan datum napisan omaškom. Odnosi se na 10. kolovoza 1941. (vidi bilj. 1).

⁴ Kao u bilj. 3.

Batinica, Danić Damjanović, Momčilo i Žarko Damjanović. Žedničani će mnogo učiniti na organizovanju ustanka kod nas, na stvaranju omladinskih organizacija SKOJ-a i Saveza mlade generacije kao i Partije. Među napredne ljude koji su došli u naše mjesto spadaju i: Milan Šijan iz Nadurljaja, koji je radio kao obalski radnik u Beogradu i bio organizovan u napredni radnički pokret i odrobijao kao komunist 14 mjeseci; zatim Duško J. Vojvodić, zlatarski radnik u Beogradu, Milan Đumić, radnik u Zagrebu rodom iz Glavica.” (str. 712)

Ustaše u Srbu

Od prolaska talijanske fašističke vojske prošlo je izvjesno vrijeme. U Srbu nije bilo nikakve vojske, osim nekoliko žandara, koji su ostali u uniformi i samo zamijenili oznake na kapama te se priklonili Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. još uvijek su pristizali pojedinci i familije da u starom rodnom kraju potraže utočište i nadu neku sigurnost u teškim ratnim danima. Prestali su radovi na Unskoj pruzi. Ljudi su odlazili na njive nečujno, ponešto radili i istjerivali stoku na pašu, a sve to pod morom iščekivanja.

Ne sjećam se datuma, ali mislim da to bilo polovinom juna kada su kod nas stigle ustaše. Došle su od Zrmanje, pa ih nismo mogli vidjeti, ali priča se da ih je u Srbu raširenih ruku dočekaao nadlugar Nikola Mažuran. Mnogi ljudi su se već počeli sklanjati iz kuća plašeći se da ih ustaše ne iznenade.

Ustaša je bilo oko 20-30. Odmah po dolasku u Srb počeli su piti, bančiti i oduzimati od ljudi stvari koje bi im se dopale. U selu su poslali poruku da svi koji imaju oružje treba da ga polože, a ako to ne učine, prijetili su im strijeljanjem. Kada su prikupili podatke o ljudima, počela su i prva hapšenja. Oružje je rijetko tko vraćao jer su komunisti i stariji i iskusniji ljudi u selu, kao Jandrija Vojvodić, govorili da oružje treba što bolje sakriti i sklanjati se do daljnjeg u gajeve.” (str. 714-716)

Na slobodnoj teritoriji poslije ustanka

Milan Šijan piše: „Već drugog dana ustanka Gojko Polovina, sekretar sreskog komiteta Gračac, postaje glavna ličnost ustanka. Po povratku sa Srbskog klanca, 28. jula, dolazi u Srb, a potom prelazi na sektor prema Donjem Lapcu. Poslije oslobođenja Lapca, formiran je Štab gerilskih odreda za Lapac i okolinu čiji komandant postaje Gojko Polovina. Pored Štaba gerilskih odreda u Srbu na čelu s Đokom Jovanićem, formira se, znači, i štab u Donjem Lapcu. Nešto kasnije Štab gerilskih odreda u Lapcu prerasta u Štab svih ustaničkih snaga za Liku, dok je Štab gerilskih odreda za Srb i okolinu rasformiran.

Ustanici s južnog sektora i dalje su se nalazili na Srbskom klanecu. Čekali su na tim položajima iako nije bilo izgleda da će ponovno doći do borbe i intervencije. Slobodna teritorija koju smo imali graničila se na toj strani s talijanskom okupacionom zonom. Ustanak koji je do tada vođen protiv ustaša, kao da nije mnogo uznemiravao Talijane. Oni su od početka ustanka špekulirali i taktizirali u cilju raspirivanja bratoubilačke borbe između Srba i Hrvata. Oni su iz taktičkih razloga davali povoljne izjave o ustanku protiv ustaša, činili čak i sitnije usluge stanovnicima, a sve u cilju kako bi se prikazali prijatelji-

ma i zaštitnicima srpskog naroda.” (str. 199.)

„U nastojanju da se prikažu prijateljima srpskog naroda, talijanski okupator je imao podršku jednog dijela Srba iz ustaničkih redova, koji su se okupljali oko bivšeg poslanika Steve Rađenovića, trgovca Jove Keče, bogatog seljaka Pajice Omčikusa i bilježnika Milana Torbice. Ovi reacionari i kolaboracionisti govorili su narodu kako je talijanski okupator prijatelj srpskog naroda i da je samo on sposoban da spasi srpski narod od ustaškog pokolja jer se šaka ustanika ne može suprotstaviti tako velikoj sili. Kako ih ne bi izazvali i naveli na odmazdu da popale naša sela, prema Talijanima se moramo lijepo i učtivo odnositi - isticali su oni.

Putem propagande i svog štaba, kojeg su formirali u Srbu (monarhisti - nap. A.B.), oni su nastojali da ostvare što veći uticaj među ustanicima, da ih suprotstave onima koji zagovaraju borbu protiv Talijana i da preuzmu komandu među ustanicima.” (str. 200.)

Kasnije su ovi „borci s položaja“ vršili i po selima lapačke općine i istraživali da li negdje u nekom selu ima neko ko prikriva Hrvate i Muslimane da ga kazne i nauče redu. Mnogi su ih se počeli plašiti. Kada bi naišli u selo, govorilo se s izvjesnim strahom: „Eto, idu Srbljani“.

(Ovakve siledžije -Srbljani- još su u sjećanju ljudi u Dnopolju, Oraovcu i drugim selima oko Lapaca. oni su uspijevali da pronađu ponekog Muslimana ili Hrvata, koji su bili pod našom zaštitom, sklonjeni u selu kod neke porodice i da se nad njima svete ustašama. Kada bi se zauzelo neko neprijateljsko uporište, našli bi se i tamo da pljačkaju i prave nered, da pale i ubijaju nevine).

Politička borba između dvije linije, one koja je bila za borbu protiv okupatora i druga koja je bila za saradnju s okupatorom, bila je vrlo zaoštrena. Prijetila je opasnost da već tada dođe do oružanog sukoba.

U to vrijeme nalazio sam se među ustanicima na Srbskom klancu. Mnogo se govorilo o tome da će Talijani doći u Srb. Mi smo smatrali da ih treba napasti i spriječiti. Imao sam zadatak da organizujem prekopavanje puta na Srbskom klancu. Prikupio sam nekoliko omladinca iz Kupirova i Podurlaja. Počeli smo rušiti put. Tek što smo počeli kopati pored nas istupi grupa ustanika iz Tiškovca s komandirskom Mirkom Marićem i zaprijetili da će pucati na nas ako počnemo rušiti put.”

Pljačka i nasilje koje su vršili i jedni i drugi!? (Đoko Jovanić)

Pad Kulen Vakufa u partizanske ruke 6. rujna 1941

...“Na konferencijama, koje su inače bile na liniji oslobodilačkog pokreta, s prenamaglašenom socijalnom notom, zauzet je jedan ispravan stav, ali nisu uzeta u obzir i raspravljene i realne okolnosti i prema njima preduzete odgovarajuće mjere.

Na konferencijama su učestvovali i pročetnički elementi, koji su se na riječima saglasili za borbu protiv Talijana, a kasnije radili po svome i Talijane očekivali kao saveznike i oslobodioce.

Između štabova u Drvaru i onoga u Lapcu nije bila razgraničena nadležnost u odnosu na neke jedinice. Tako je 2. bataljon „Sloboda2 bio potčinjen Štabu Drvarske brigade, a istovremeno je Štab u Lapcu računao s ličkim borbama oko Kulen Vakufa i održavao s njima neke kontakte. Još nejasnija je bila situacija s 4. bataljonom Drvarske brigade, tj. onim na ličkoj pruzi (Gračac-Zrmanja), koji uopće nije postajao, a na jedinice koje su postojale na tom terenu imao je uticaj Štab u Lapcu.

Ozbiljna neslaganja su izbila poslije pada Kulen Vakufa. Štab bataljona u Donjem Lapcu u izvještaju tvrdi: „Zarobljenici odrasli odvedeni su u Martin-Brod pod komandom Pere Đilasa (Tada komandant Cvjetničke čete, inače početnički orijentisan, kasnije istaknuti četnik i narodni izdajnik). Pijani i razjareni ljudi postupali su sa njima na divljački način. Neki su uspjeli da pobjegnu, dok su ostali stradali. U Martin-Brodu nije bilo drugih vojnika osim onih sa Cvjetnića, Martin-Broda i Begluka. Oni su dakle odgovorni za sve što se tamo desilo (Arhiv CK KPH, dok. br. 251).

Štab Drvarske brigade nije bio zadovoljan s ovim izvještajem, pa piše: „Vaš izvještaj sa Kulen Vakufa ne zadovoljava. U izvještaju nastoji se prikriti pravo stanje stvari. Već, ne znamo ni po koji put, čujemo istu stvar: Bosanci okrivljuju Ličane, a Ličani Bosance, a u stvari radi se o pljački i nasilju koje su vršili i jedni i drugi.“ (Zb. VII, tom V, knj. 1, str. 381).

(str. 154)

Ustanak nije djelo KK KPH za Donji Lapac. I to ne samo zbog teških uslova u kojima je to rukovodstvo radio, već zbog njegova nesnalaženja i njegove malobrojnosti (Dvojica njegovih članova odstranjeni su iz Partije upravo na početku ustanka.). Ipak, ustanak su organizirali i čitavo ovo vrijeme vodili komunisti. U daljnjem toku ustanak je prerastao snage grupe komunista koja ga je organizirala i vodila, ali upravo u tom trenutku angažuje se CK KPH i posebno OK KPH za Liku.

S druge strane tu je i uska veza s Drvarom, koji je predstavljao jak radnički i komunistički centar i koji je i prije rata imao značajan utjecaj na ovaj kraj. Drvar je imao relativno dobre partijske veze i bio u kursu najnovijih direktiva CK KPJ i Tita. Čitavi period od početka priprema za oružanu borbu do ponovne okupacije, oslobodilački pokret bio je vezan uz Drvar. Ta je činjenica imala pozitivne uticaje u vremenu početka ustanka, kao i u čitavom njegovom toku, ali je zato imala negativne reprekusije u nepoznavanju konkretne ličke situacije, a najviše u teritorijalnom nepoklapanju partijske i vojne linije.

Pomoć OK KPH za Liku u ovom periodu bila je neznatna. **Tek od 11. septembra 1941. godine osjeća se pravi uticaj OK KPH za Liku.** Od tada je ta pomoć neprekidno jačala.

(str. 155)

Ustanak u donjolapačkom kotaru 1941. godine imao je i svojih ozbiljnih slabosti. On nije bio dovoljno odlučan u borbi protiv talijanskog okupatora, nije bio dovoljno oštar i radikaln prema velikosrpskim elementima i četnicima. (Svi podaci o četničkoj izdaji tada nisu bili poznati). Trebalo je dosta vremena i vrlo intenzivnog rada u podizanju

svijesti mada da one shvate četničku izdaju i u praksi upoznaju talijanski fašizam pa da se uvjere kako se protiv njega mora i može i te kako uspješno voditi borba i pobjeđivati ga.

OTRIČKI SPORAZUM - velikosrpski i fašističkotalijanski genocid nad Hrvatima

Poslije talijansko-četničkog sastanka u Benkovcu 23. srpnja 1941. god. uslijedila je srpska pobuna 27. srpnja 1941. god., a poslije pobune uslijedio je još jedan sastanak kolovođa četničke pobune i predstavnika talijanskih fašističkih okupacionih vlasi u Otriču 11. kolovoza 1941. u kojima su sudjelovali predstavnici obiju velikosrpskih frakcija -one monarhističke i one komunističke. Ova druga koju je zastupao Đoko Jovanič, Dušan Mileusnić i Boško Rašeta bila je kasnije osuđena od Centralnog odbora za nacionalno oslobođenje svih naroda Jugoslavije.

Evo što je o tom sastanku kasnije napisao sudionik Đoko Jovanič:

„Rukovodioci ustanka nisu mogli ostati po strani i prepustiti drugim da, u ime naroda i ustanka, vode razgovore s Talijanima. Drugovi iz Štaba u Drvaru su već vodili takve razgovore s osnovnim ciljem da se Talijani odvrte od slobodne teritorije i da se slobodna teritorija sačuva. uz to željelo se čuti talijanske zahtjeve, a prvenstveno dobiti u vremenu kako bi se mogli pripremiti za borbu protiv Talijana.

Na prijedlog Polovine određena je delegacija Štabova gerilskih odreda za Lapac i Srb u sastavu: Đoko Jovanič, Dušan Mileusnić i Boško Rašeta, koja će voditi razgovore s Talijanima u duhu dogovorenog stava. Polovina je objasnio uključivanje Rašete u delegaciju: ‘To je pošten čovjek koji se ne bavi politikom, nacionalistički orijentisan, pa neće vršiti nikakve smetnje razgovorima.’ Upadu naoružane grupe u Štab gerilske odreda za Srb i okolinu nije se pridavao veći značaj pa nisu preduzete nikakve mjere.

Poslije podne istoga dana delegacija se prebacila kamionom (talijanskim nap. A.B.) za Srb. Tamo je našla 50-60 okupljenih, mahom nenaoružanih, ljudi iz raznih sela srpske općine. među njima su bili Stevo Rađenović, Pajica Omčikus, Miloš Torbica i drugi, ali i neki istaknuti ustanici poznati iz priprema ustanka. Masa je tražila da se obrazuje delegacija za razgovor s Talijanima, koji su trebali da se održe 11. augusta na Otriču. Od mase su u delegaciju izabrani Stevo Rađenović, Boško Rašeta, Đoko Jovanič, Dušan Mileusnić i Miloš Torbica.” (str. 129 - 130)

“Ujutro, 11. augusta 1941. godine, Đoko Jovanič je telefonom razgovarao s Gojkom Polovinom, obavijestio ga o toku sinočnjeg razgovora i o dolasku u toku noći 10/11. augusta kurira iz Štaba gerilskih odreda iz Drvara, koji sugerira da se ne ide na razgovore s Talijanima. Ipak odlučeno je da se ide na razgovore, a u duhu ranije dogovorenog stava. Jedanaestog augusta u Otriču pred kafanom Ninčine sakupilo se stotinjak ljudi, mahom iz gračačkog kotara, ali ih je bilo i iz Dalmacije (jedan od njih je bio i Simo Dubajič zloglasni partizanski ubojica s Kočevskog Roga iz svibnja 1945. nap. A.B.), Bosne i lapačkog kotara. Dovezli su se terenskim kolima dva niža talijanska oficira, predstavili se kao predstavnici talijanske komande, koji imaju zadatak da čuju odgovore na četiri pitanja, koje će prenijeti svojoj komandi. Pošto su postavili ta pitanja, talijanski oficiri su napustili salu.

Prevodio je Veljko Budimir koji je došao s talijanskim oficirima.” (str. 130.) Trinaestog augusta Jovanič je pozvan u Drvar, gdje je najprije Ljubi Babiču, komandantu Štaba za Bosansko Grahovo i okolinu, a zatim Marku Oreškoviću, objasnio razloge za odlazak na Otrič. Babič nije imao nikakvih primjedbi. Orešković je osudio razgovor kao popuštanje pritisku fašizma i nagovijestio da će posljedice za sve aktere razgovora biti vrlo teške. Sutradan Otrički razgovori su osuđeni i svojedobno kolebanje ustaničkih redova pred talijanskim okupatorom, a i zbog potrebe da se zauzme čvrst i nepokolebljiv stav prema okupatoru kao glavnom neprijatelju. trebalo je da prođe nekoliko mjeseci ispunjenih intenzivnim političkim radom, manjim i većim borbama protiv talijanskog okupatora i na koncu trebalo je osjetiti njegove represalije u kojima je pokazao svoje pravo lice, pa da narod shvati mogućnost i opravdanost borbe protiv talijanskog okupatora. Tada su i četnički elementi otkrili svoje izdajničko lice i osuđeni od naroda kao saradnici okupatora i neprijatelji naroda.” (str. 131)

U VJESNIKU HRVATSKE JEDINSTVENE NACIONALNE OSLOBODILAČKE FRONTE broj 9., na str. 6., o Otričkom sporazumu piše:

Partizanski su odredi oslobadjali selo za selom nanoseći neprijatelju teške udarce. U takvoj situaciji talijanski okupatori počeli su hvatati pozicije među srpskim izdajicama. Našli su se tu odmah stari neprijatelji naroda, ministri, poslanici na svim protunarodnim listama, bivši oficiri i podoficiri, koji su bili spremni da se za Judine srebrnjake prodaju okupatoru. Ti bijedni izdajnici na čelu sa Nikom Novakovićem (Longom/bivšim ministrom „narodnim”/Stojadinovićevim/poslanikom Stevom Radjenovićem, majorom Rašetom i komp. započeli su svoju sramotnu rabotu. Oni se lažno predstaviše kao pretstavnici Srba i u ime nekog samozvanog „Srpskog nacionalnog odbora za Liku i zapadnu Bosnu” povedoše pregovore sa Talijanima. Došlo je do sastanka sa Talijanskim vlastima na Otriču početkom augusta o.g. Tom su prilikom ta gospoda dala Talijanima izjavu kako se Srbi bore tobože samo protiv ustaškog terora, da bi spasili glave, a da žele autonomiju Srba „pod zaštitom kraljevine Italija”. Oni su se ujedno obvezali, da će u takvom slučaju vjerno služiti talijanskim okupatorima i boriti se s njima protiv komunista i svih onih koji bi pokušali otresti okupatora. Taj je dokument/zapisnik sastavljen tom prilikom/poslužio Talijanima kao jedan od argumenata za „potrebu dalje okupacije naše domovine” uz prugu do Ogulina/u interesu „mira”. Ova se banda izdajnika uspjela ugnijezditi u Srbu i nekim mjestima lapačkog kotara i u Kninu. Zahvaljujući njihovoj sramotnoj ulozi borba je nakon proširene talijanske okupacije znatno oslabila u tim krajevima (...)

Milan Šijan o Otričkom sporazumu

„Pregovori su održani u Otriču 11. augusta 1941. godine. Na pregovorima je zaključen sporazum između ustanika i talijanskog okupatora. Ovim sporazumom bile su djelomično, i donekle formalno, ispunjene želje pristalice saradnje s okupatorom. Ali bez obzira na to, oni su i dalje radili na tome da Talijani okupiraju slobodnu teritoriju, a to bi u potpunosti

ispunilo njihove želje i obezbijedilo im mir. Za one koji su Talijane smatrali glavnim krivcem za sve što se dogodilo poslije kapitulacije stare Jugoslavije, sam sporazum nije predstavljao nikakvu vrijednost ni obavezu... nastojali (smo) da se naša borba koju smo počeli proširi i na talijanskog okupatora. Svjesni toga cilja, mi smo i dalje agitovali i govorili o potrebi borbe protiv talijanskog okupatora, iako u tom momentu nismo bili dovoljno organizirani i osposobljeni da tu borbu počnemo. To više što je uslijed neprijateljske propagande u redovima ustanika i naroda, postojao jak otpor svakom pokušaju napada na Talijane.” (str. 202.)

„Dok smo vodili borbe s neprijateljskim snagama na sektoru Lapac i Nebljusi, talijanski okupatori posmatrali su borbu s Kuka. kada smo uspjeli protjerati neprijatelja u pravcu Bihaća i oslobodili Lapac, Talijani su se spustili s Kuka i okupirali ga. Prije toga talijanski okupatori su okupirali i Srb. Tako je borba ustanika s ustašama bila završena. Ustanici su i dalje zadržali položaje prema Bihaću kao obezbjeđenje prema ustašama.

Tek sada pred nas se ozbiljno postavilo pitanje borbe protiv Talijana. Ta borba još nije počela iako smo od početka bili za to da se borba proširi i na njih. Politička situacija za to još uvijek nije bila povoljna.

Ljudi još nisu vjerovali da se može povesti uspješna borba protiv talijanskog okupatora i njegove oružane sile. Trebalo je sačekati da se narod bolje pripremi. Zbog toga naš parti-zanski odred 12. oktobra 1941. napušta Lapačku dolinu i odlazi za centralnu Liku.” (205 i 206.)

(Nastavili su ubijanje i protjerivanje Hrvata iz Udbine, Priboja, Korenice, Podlapače, okolice Gospića...)

Simo Dubajić sudionik Otričkog sastanka

Simo Dubajić, sudionik sastanka u Otriću, a kasnije Titov načelnik operativnog odjeljenja Osmog korpusa i komandant “gonećeg motorizovanog odreda” sredinom 1945. i organizator pokolja Hrvata na Kočevskom rogu 26. svibnja 1945. o tim događajima piše u svojoj knjizi **„Život, greh i kajanje - od Kistanja do Kočevskog roga, Beograd, 2006.,** na str. 123- 126..

“U svom odgovoru na moje pismo povodom objavljivanja „Svjedočenja“, Gojko Polovina piše:

„Ta takozvana autonomija, bila je najprije ideja majora Oklobdžije, koji je pokušao lansirati a Talijani je prihvatili kao svoju. Željeli su da od autonomnih srpskih sela stvore četničku koljačku bazu za izvođenje genocida nad hrvatskim i muslimanskim

stanovništvom, koji bi pod njihovom komandom izvodili četnici. “

Neću da raspravljam o tome koliko je ova misao morbidna. U nastavku, Gojko piše:

„Još u avgustu 1941. godine, priznao mi je Boško Rašeta da je Tihomir Oklobdžija, Boškov drug i prijatelj, kao major bivše kraljevske žandarmerije, bio službenik engleske obavještajne službe.“

Iako je ova Gojkova tvrdnja točna, to znači da su Englezi bili inicijatori „srpske autonomije“ na dužoj stazi. I da su radili, pre svega preko italijanskog dvora, i to onda nije bilo za odbacivanje. Samo bolesni ljudi mogli su to predvideti. Jer su sve četiri zainteresirane krune – italijanska, crnogorska, srpska i engleska – bile u prisnim rodbinskim odnosima, i veoma zabrinute za budućnost tih kraljevina.

Otrički sporazum

Prve dve nedelje ustanka, može se reći, niko nije imao vremena da spava, čak ni noću. Ne znam ni kad se jelo, ni kad se pilo, ali se sećam da smo nekako svi negde dolazili, nekom nešto važno kazivali i brzo odlazili. Nabijeni novom saznanjima i jakom potrebom da ih prenosimo što dalje i predamo što većem skupu znatiželjnih slušalaca.

Sva opštinska i sreska mesta oslobođena od ustaša, gde su se potom smestili Italijani, osetila su blagorodnost ne baš strogog policijskog časa zabrane kretanja tokom noći. Obavezno gašenje svetla i odlazak na spavanje izazivalo je gundanje, ali nas je vraćalo u mir poćinka, bez straha da bi nas neko iznenada mogao probuditi.

Jest da nas niko nikada nije privodio ili pretresao, ali taj osećaj da u ratu nismo smeli javno nositi puške, u talijanskim garnizonima izazivao je podozrenje. I tako će ostati sve do verolomnog napada na Otrički sporazum, tri meseca kasnije. Bezdušni i bezumni zasedu u Mekinjaru izveo je Miloš Čanković iz Srednje Gore, bivši podoficir, a kasnije samoubica.

Italijani su bili blagorodni što vozovi ponovo saobraćaju preko dana, sećaju se nedavne sabotaže. Obrada Dimića i survavanja jedne njihove kompozicije niz Misije. Mi smo bili zadovoljni pobedama nad ustašama, razgovarali o prošlosti i sanjari li o budućnosti. Znali smo da Kraljevina Jugoslavija nije bila sposobna da u miru odvoji Srpsku Krajinu od banovine Hrvatske, na čemu je stalno insistirao Niko Longo. Sad smo osećali da nam se ukazala idealna prilika za ostvarenje te životne potrebe srpskog naroda.

Italijani su poznavali princip strategije koja pokolj gleda kao odraz odsustva taktičkog umeća ratovanja i znali da će to izazvati oćajnički otpor Srba, izloženih genocidu. Kako nisu imali rešene odnose s Hrvatskom u pogledu svršetka rata, uspostave mira i trajnog razgraničenja, oni su stalno morali da računaju na saradnju sa Srbima u slučaju bilo kakvog nesporazuma sa trenutnim saveznicima. Napamet su znali makijevelijevu pouku da je strategija mudrosti ratovanja i sve su taktičke radnje stavili u njenu službu. Pre svega, spasavali su srpske zbegove do ustanka, a u ustanku odmah pristupili sporazumevanju s četnicima, na čemu je izdašno radila kraljica Jelena i monarhisti, svesni svojih interesa

u srpskim zemljama bližim Jadranu i poželjnim na posleratnoj granici. Prva strategija Nike Longa u trenutku ustanka uklapala se u vekovnu strategiju Italije. Traženje saradnje u borbi protiv ustaša postaje ostvarljivo ako se pruži kura Italijanima protiv komunističke diverzije i subverzije, prihvati nužna oružana intervencija i zatraži materijalna pomoć koju su oni spremni dati. To je značilo vezati svoju sudbinu za državu s kojom se treba boriti za granice, ne na svoj račun, već na račun rivala na Balkanu i Jadranu, na konto Hrvatske. A bilo je jasno da Italija neće u ratu ostati na strani Hitlera, kao što nikad ranije nije ostajala na strani onih s kojima je započela rat. Ona je mogla ostati uz Centralne sile samo dotle dok joj se ne ukaže prilika da ih napusti i pređe na stranu jačeg. Italija je dobro poznavala svog pesnika D'Anuncija, njegove principe Londonskog ugovora i obimno epsko delo „Oda Srbiji“, posvećeno novim odnosima snaga na Balkanu. Nikada niko pre ili kasnije nije tako državotvorno razumeo priliku da se oslobodimo kobne zajednice s Hrvatima i uspostavimo autonomiju pod okriljem italijanske kraljice, kao što su razumeli kninski poslanik, senator i ministar Niko Novaković Longo, srpski poslanik Stevo Rađenović i njihovi gostoljubivi zadržki prijatelji Radovani i Marusi, nasledni konti nekadašnje Mletačke Kneževine i oficiri monarhije Emanuela Trećeg. Njima su bile jasne crnogorsko-italijanske želje za širenjem zajedničkog uticaja na pripojenom području, nekad viševjekovne mletačke države, duboka ustaška mržnja prema tim težnjama, i njihov neprikriveni strah da će Italijani s četnicima zauzeti celu Srpsku Krajinu, do Karlovca na zapadu i Banja Luka na istoku. Na tim osnovama sačinjen je Otrički sporazum između italijanskih vlasti i „Srpskog narodnog oslobodilačkog pokreta za ličke srezove“.

Idejni pokretači sporazuma, senator Longo i poslanik Rađenović, bili su u nekoj posrednoj ili neposrednoj ali stalnoj vezi, preko porodica Radovani i Marusi, sa italijanskom kraljicom Jelenom, kćerkom knjaza Nikole Petrovića. Pokrovitelj, sazivač i tumač bio je komesar opštine Zrmanja Veljko Budimir, a potpisnici Đoko Jovanić, u ime Srpskom pokreta, i kapetani iz štaba Zadarskog korpusa Radovani i Marusi, u ime italijanske vlasti. Srpsku delegaciju sačinjavali su poslanik Stevo Rađenović, major Boško Rašeta, i poručnik Milan Lukić, a italijansku tri kapetana iz Štaba Šestog korpusa.

Nikad kao tada, ni pre, ni kasnije, Srbi Krajine nisu bili tako jedinstveni u pogledu izbora puteva za ostvarenje nacionalnog cilja golog opstanka i razgraničenja sa Hrvatima, baš radi tog golog opstanka. A to je značilo:

*Uz pomoć italijanske vojske proterati ustaše iz Krajine;

*Proširiti okupacionu zonu Italije na čitavu Krajinu, do linije Karlovac – Banja Luka, iz Dalmacije, a na Hercegovinu do Mostara, iz Crne Gore;

*Sačuvati glavninu srpskog naroda izvan Srbije pod protektoratom Italije, dok ona ne prođe na stranu velikih saveznika.

Posle tri nedelje uzastopnih poraza, izvršeno je prikupljanje svih ustaških snaga u Lici, oko Lovinca i Gračaca. Odatle, objedinjenom komandom, s dve divizije, general Lukić, donedavno Srbin, krenuo je da povрати Lapac i pomogne opkoljenom Kulen Vakufu. Blagodareći Otričkim sporazumom, Italijani su mu uskratili podršku i blagonaklono pratili razvoj četničkog ustaničkog otpora, a mi smo, odazivajući se zvonima crkava i

usmenom pozivu, u opštoj mobilizaciji, sa svih strana napali ustaški desni bok. Na čitavoj dužini, od Gračaca do Zuleševice.

Za tri dana uspešnih protivudara razbijeni su Zagrebački i Varaždinski pukovi, a četvrtog dana obe divizije su u rasulu odbačene u Gračac i Lovinac. Sledeće dve nedelje, sve raspoložive četničke i ustaničke jedinice, pod komandom Stojana Matića, pripremale su se za obračun sa opkoljenim ustašama u Kulen Vakufu. Snažnim udarom razbijeno je poslednje taborište ustaša i uspostavljena slobodna Srpska Krajina, između Knina i Bihaća, uključujući Grmeč i Klekovaču na severoistoku, Staretinu na jugoistoku, zapadnu polovinu Dinare na jugu i istočnu polovinu Velebita na zapadu, sa kompletnom Plješivicom između njih.

Nikada više na tom prostoru, i nigde među Srbima, neće biti uspostavljeno slično jedinstvo. Stvarna italijanska granica prišla je londonskoj, a svi srpski nacionalni ciljevi smesta su bili usuglašeni. Ali, mi smo jurili u sunovrat građanskog rata, nove jugoslovenske osimske imperije. Ona će, srećom, trajati samo pola veka. Do novog etničkog ludila pokatoličenih, poislamljenih i obezglavljenih Srba bezbožnika, koji se nisu hteli prikloniti svetu.”

ČETNICI DRAŽE MIHAILOVIĆA U DRUŠTVU ITALIJANA PRE POLASKA NA POKOLJ U PROZORU, OKTOBRA 1942.

Sede s leva na desno: Dobrosav Javđević, kapetan Salatić, italijanski komandant Mihailovićevih odreda za Istočnu Bosnu i Hercegovinu i Petar Bačević

Il capo della M.I.D.C. con il suo stato maggiore e una folla di curiosi -

Jablanica oktobra

Na poledini snimka levo, koji je nađen kod jednog ubijenog italijanskog oficira, bio je upisan gornji tekst koji u prevodu glasi: "Komandant dobrovoljačke antikomunističke milicije sa svojim štabom i grupom radoznalaca - Jablanica oktobra 42"

Iz knjige Vladimir Dedijer, Dnevnik - prvi deo, Beograd 1945. (od 6. aprila do 27. novembra 1942.) str. 128 A

IV. ČETNIČKE KOKARDE I PETOKRAKE

u izvješću OZNE za Liku od 9. siječnja 1945.

Veliki nesklad između poslijeratne partizanske literature, pogotovo one nastale poslije proglašenja 27. srpnja 1941. kao Dana ustanka u SR Hrvatskoj (proglašen 25. srpnja 1945.) o događanjima u Lapcu i Srbu u vrijeme II. svjetskog rata i partizanskih dokumenata iz tog vremena najbolje govori o velikim proturječnostima.

Ovdje prenosim dio izvješća Otsjeka zaštite naroda za Liku I., broj 2. od 9.I.1945. pod nazivom Četnička-vojno politička organizacija u Liki koje oni šalju Odjeljenju zaštite naroda za Hrvatsku I. otsjeku. Izvješće sadrži 32 stranica, a u ovom tekstu donosimo samo izvatke koji su vezani uz D. Lapac i Srb.

24 pr. mjesec

05. sr. 1945
izv.
4

OTSJEK ZASTITE NARODA
Z. L I K U I.
Br. 2 -
9. I. 1945. god.

Četnička-vojno politička
organizacija u Liki.

ODJELJENJU ZASTITE NARODA ZA H R V A T S K U
I O t s j e k

Razvitak cetnistva i njegovo djelovanje, kao vojno-političkog faktora od 1941. godine do danas, na tok NOP u Lici razumije se stalno je negativno, ali budući da u toku ovoga vremena snaga vojničkih u usporedu s njima i političkih cetničkih organizacija nije stalno jedna, već pod uticajem vojno-političkih događaja i promjena u svijetu i kod nas, podlježe naglim promjenama i to različito u raznim krajevima Like, to i cetnički uticaj na siroke narodne slojeve je različit i po mjestu i po vremenu.

Cetnički uticaj na siroke narodne mase, odnosno cvrstina cetničkih vojno-političkih organizacija, zavisila je kako od vojsničke snage okupatora i aktivnosti domaćih reakcionernih elemenata, tako isto i od snage naših vojsno-političkih organizacija i njihove aktivnosti

“Maksimum svog razvoja doživili su četnici u prvim mjesecima 1943. godine. Tad su vojnički i politički najjači, a i njihov uticaj među masama naj snažniji. ovaj svoj uspjeh četnici su postigli zahvaljujući povoljnim okolnostima u kojima su se nalazili od 1941. godine do tada. Najvažnija činjenica koja je išla u prilog četničkog razvoja je svakako jake talijanske okupatorske trupe pod čijim se okriljem oni nalaze, pa im se nije uspjelo zadati niti jedan toliko jaki vojnički udarac koji bi ih iz temelja potresao, kao što je to bilo u proljeće 43.” str. 1.

“Dolaskom Švaba u Lapački kotar, poslije u Gračački, a početkom 1944 godine i u Gacku Dolinu ostatci četničkih vojnih formacija koji su se u proljeće 1943 godine ispred udara naše vojske povukli u raznim pravcima van Like (Knin, Selce, Srpske Moravice) ponovno se vraćaju u Liku bilo kao cjeline bilo kao pojedinci, i sada pod okriljem Njemačkog okupatora četništvo se opet počinje organizirati i razvijati i četnički uticaj ponovno počinje jačati.” (str. 2.)

“Četničke rukovodeće ličnosti tokom ove tri godine stekli su mnogo više sposobnosti i iskustva nego što su imali ranije, a mnogi od njih kao Eremic, pop Vuksan i njihove kumpanije bili su i dugo vremena u partizanima, te svojim prelazom u četnike ne samo da su pojačali četničku organizaciju svojim prisustvom u istoj i obogatili je sa znanjem koje su preneli iz partizana, nego su i samim tim činom podigli ugled četničke organizacije kod narodnih masa.” (str. 2. i 3.)

“Ove trojke (četničke o.p. A.B.) najprije od Ortića, Zrmanje i Gračaca a poslije čak i iz Knina kroz šume krstare po čitavom oslobođenom teritoriju jugoistočne Like, a najviše se zadržavaju u Srbskoj općini. U ovoj i Lapačkoj općini najaktivnija je ilegalna četnička djelatnost koja se u glavnom svodi na sabotazu N.O.P. Četnički elementi ometaju mobilizaciju, vrlo vješto i lukavo šire četničku propagandu. Preko svojih agenata koje su proturili u N.O. Odbore, oni koče rad Narodnoj vlasti, izazivaju u njoj zbrku i dezorganizaciju s ciljem da izazovu neraspoloženje i mržnju narodnih masa prema Narodnoj vlasti. U vojski također stvaraju svoja uporišta, bilo preko četnički nastrojenih tipova koji se od ranije nalaze u partizanima i koji su već uspjeli da se podvuču našim rukovodionicima kao odani i da steknu povjerenje i proture se za komandni kadar, a bilo opet preko novomobilisanih četnički nastrojenih elemenata, koji svaki odlazi u vojsku sa zadatkom da vješto širi četničku i ostalu neprijateljsku propagandu koja ruši moral kod boraca, da prikuplja oko sebe nezadovoljnike a naročito četnički orijentisane elemente i da u zgodnom momentu izvrši sa njima što masovnije dezerterstvo. Upute za sav rad dobivaju tadanji četnički organizatori iz četničkih garnizona od Steve Rađenovića, a najglavniji i najaktivniji organizatori su Bilježnik Torbica iz Srba, Milan Torbica student iz Srba, Boro šofer Jove Keče iz Srba. Ova trojica su otkriveni i streljani. Ostali tajni organizatori su Nikola Rašeta blagajnik iz Lapca, Sako Opačić seljak iz Opačić Doline, član M.N.O. Odbora; Jandrov Đukić seljak iz Oravca, član Mjesnog N.O. Odbora; Bibić Božo seljak iz Oravca, kandidat K.P. i predsjednik M.N.O. Odbora; Blanuža Lazo iz Birovca šuster, predsjednik M.N.O. Odbora; Bajić Stevo seljak iz Lapca; Repac Rade seljak iz Štrbca; Opačić Milan seljak iz Mišljanovca; Rade Zobenica/Klisci član K.P. sekretar bataljonskog Biroa iz VI Divizije; Plećaš Nikola iz Bruna operativni oficir Bataljona Ognjen Price, VI. Divizije; Kantar Milan bivši državni šumar, VI. Divizija; Bajić Stevo seljak iz Lapca, VI Divizija; Bubalo Lazo, bivši jug. žandar iz Čičkih Štrbaca, VI. Divizija; Opačić Ilija iz Lapca, Intendant bataljona Stojana Matića, VI Divizija; Lukica Popović seljak iz Mutilića, komandir čete VI. Divizije; Pupovac Miloš, seljak iz Oravca, član K.P. poručnik na radio stanici u VI. Diviziji. Navedeni organizatori koji su se nalazili u vojski dezertirali su dolaskom Njemaca, a neki još i prije. Oni su uspjeli nagovoriti na dezerterstvo još oko 100 boraca koji se danas nalaze u četnicima.” (str. 5. i 6.)

Početkom zime 1943 god. četnici su već uspjeli, da formiraju u Lapcu (Dolina Opačić) svoj garnizon jačine do stotinu ljudi pod komandom Nikole Plećaša iz Bruvna, a istovremeno i u Mazinu četnički odred jačine oko 80 ljudi pod komandom Gene Kovačevića. Kad su Njemci početkom zime 1943 god., odnosno 22. studenog 1943 god., odnosno 22. studenoga 1943. god., tad su napustili Mazinj i četnici iz Mazinja sele zajedno sa Švabama prema Srbu, a neki odlaze za Gračac i Lapac. Također okupacijom Srba odlaze tamo i Srbski četnici koji su do tada bili u lapačkom garnizonu, i osnivaju u Srbu četnički garnizon koji je docnije prerastao u III četničku brigadu. Komandant četnika u Srbu je Pero Rajak iz Srba, a u Lapac dolazi iz Dalmacije za komandanta Braco Čorak iz Udbine. U toku 1944 god. rad četnika usmjeren je u glavnom na mobilizaciji, te u tom pravcu poduzimlju sve mjere...

Iz dana u dan četnici brojčana sve su jači. Na okupiranom teritoriju oni mobilišu sve što je sposobno za oružje odnosno, što može nositi pušku, a također preko napred pomenutih svojih veza u našoj vojsci, uspijevaju povući u četnike oko 100 partizana. Preko ostataka četničke organizacije iz 1941. god. u Udbinskom kotaru, a koje Braco Čorak ponovno oživljava i organizuje u selu Visuću, prodire četnička organizacija i na oslobođeni teritorij i četnici uspijevaju iz sela Visuća oko 30 ljudi povući u Lapac u četnike. Koncem 1944 god. broj četnika u Lapačkom kotaru uzdiže se do 700 ljudi, od čega polovica otpada na četnike ostalih krajeva, najviše Bosanaca, koji su oslobođenjem svojih pokrajina pobjegli ispred naše vojske i našli ovdje kod Njemaca utočište. Najjača svoja politička uporišta stvorili su četnici u selu Opačić Dolini i Birovači, općina Lapac, a u srbskoj općini u selima: Gornji Srb, Suvaja i Lički Štrbci.

Vojnički četnici Lapački su formirani u dvije brigade koje podpadaju pod I. Lički četnički Korpus sa sjedištem u Gračacu. I to je III. i IV. brigada Ličkog Korpusa.

III. brigada sa sjedištem u Srbu. Ova brigada nije podijeljena na bataljone, nego je u stvari sastavljena od jednog jedinoga četničkoga odreda „Suvajskog” i tri četničke čete, Srbske, Bosanske i Zalužško-Brotnjanske. Ukupno ova brigada broji oko 340 četnika. Komandant je brigada Rajak Pero iz Srba, a nacionalnog povjerenika nema.

Suvajski četnički odred broji oko 90 četnika. Komandant odreda je Jovanić Svetiša star 31 god. iz Suvaja, on je ujedno i zamjenik komandanta brigade;.

Srbska četnička četa broji oko 110 četnika. Komandir čete je Pajo Drča, star 26 god. iz Srba.

Bosanska četnička četa broji oko 100 ljudi. Komandir čete je Đilas Pero iz Krčkog Brda. Žalužško-Brotnjanska četnička četa broji oko 40 ljudi. Komandir čete je Pilja Nikola star 32 god. iz sela Brotinja.

IV. četnička brigada broji oko 360 ljudi, sastavljen je od I. i II. četničkog bataljona, a sjedište joj je u Dolini Opačić (Žegar). Komandant brigade je Dušan Lukić iz Popine, nacionalni povjerenik brigade je Trivo Guteša star 20 god. iz Bruvna. Oficir za vezu je Geno Kovačević iz Mazina. Zamjenik komandanta brigade je Nikola Plećaš iz Bruvna.

I. bataljon IV. brigada nalazi se u Lapcu, broji 210 četnika. Komandant bataljona je Stevo Plećaš iz Bruvna. Bataljon ima tri čete. Komandir I. čete je Miloš Pupovac iz Orovca. Komandir II. čete je Bajić Stevo iz Lapca. II. bataljon IV. brigade nalazi se u Dolini Opačić,

broji oko 150 četnika. Komandant bataljona je Milan Opačić iz Mišljenovca. Bataljon ima dvije čete, komandir I. čete je Popović Dušan iz Nebljusa, a komandir II čete je Opačić Ilija iz Birovače. Što se tiče nacionalnih povjerenika, kod Lapačkih četnika oni nisu formacijski postojali sve do nekoliko dana pred odlazak četnika sa –ujicem prema Sušaku (prosinac 1944. o.p. A.B.)... Lapački četnici primaju hranu i municiju od Njemaca, i nisu kompetentni da isto samostalno naprave izvan garnizona u kom se nalaze bez odobrenja Njemačke komande.

Ostale četničke organizacije su: Kolo Srpskih Sestara, Tajna četnička policija (špijunaža), i četnički Narodni odbori. Četnički Narodni odbori nisu formirani po svim selima, ali Kotarski i općinski za općinu Lapac je uspostavljen još tokom jeseni 1944. god. Ova četnička vlast se ni malo ne razlikuje od stare jugoslavenske upravne vlasti, pa i službeni su im nazivi sresko načelstvo Lapac i općinska uprava Lapac. Preko ovih ustanova četnici ne samo da nastoje politički djelovati među narodom, nego vrše pritisak na mobilizaciji, sređuju odnose Njemaca prema narodu i ujedno se pripremaju za preuzimanje vlasti u budućoj po planu četničkoj Jugoslaviji.

Sresko načelstvo u Lapcu:

Načelnik je Braco Čorak iz Udbine.

Zamjenik načelnika Milan Kantar iz Dobrosela.

Ostalo osoblje nije uspostavljeno.

Općinska uprava u Lapcu:

Načelnik općine je Sako Opačić iz Doline Opačić.

Zamjenik načelnika je Opačić Jovo star 45 god. iz Opačić Doline

Općinski blagajnik je Nikola Rašeta iz Lapca.

Općinski vijećnici su: Bajić Stevo iz Lapca i Đukić Jandrov iz Orovca. str. 24

U općinama is selima gdje četnici nisu uspostavili svojih vlasti, općinskih i seoskih upravnih organa, tamo za sada djeluju preko tako zv. nacionalnih povjerenika, koji su u tom pogledu također neka vrsta upravnih organa. Nacionalni povjerenik za mjesto Lapac je Zobenica Rade (Kliscic) iz Kestenovih Korita; za selo Orovac Bibic Božo iz Orovca; za selo Lički Štrbci Bubalo Rade iz istoga sela, za selo Birovacu Mrdja Ugrića, u ostalim mjestima nema još postavljenih nacionalnih povjerenika. Svaki od navedenih četničkih nacionalnih povjerenika je član četničke tajne policije ili njezin bliski suradnik, te se po tome vidi da nacionalni povjerenici pored navedenih dužnosti kao politički i upravni organi su također opunomoćeni kao i špijuni i da je njihova funkcija vrlo značajna i njihova vlast dominirajuća.”

Poslije povlačenja četnika popa Đujića i ostalih prema Sloveniji (prosinca 1944.) i Italiji (veljača 1945.) većinu ovih imena naći ćemo ponovno u partizanskim jedinicama u tzv. završnim operacijama Jugoslavenske armije u prvoj polovici 1945. i kao sprovednike i likvidatore razoružane i izručene hrvatske vojske i civilnog pučanstva (križni putovi) poslije Bleiburga (14. svibnja 1945.). Ista prezimena i slična imena srećemo ponovno u formacijama tzv. Republike srpske krajine od 1990-95. samo iz jedne druge generacije.

U tim međusrpskim previranjima i sukobima Hrvati se nalaze jedino na listama njihovih žrtava. Sama pobuna iz 1941. i sve ono što se događalo vezano uz taj prostor i sudi-onike sukoba na njemu imalo je isključivo velikosrpsko-četnički karakter bez obzira na monarhističko ili komunističko obilježje. (nap. A.B.)

V. OBNOVA SPOMENIKA U SRBU REHABILITIRA ČETNIŠTVO

Ako se nekada u komunističkoj Jugoslaviji moglo manipulirati u političke svrhe raznim događajima i datumima ili brojem žrtava rata danas je i sam takav pokušaj nedopustiv, a oni koji žele preko tekovina tzv. antifašističke borbe u NOB-u danas u Hrvatskoj re-habilitirati četništvo, po uzoru na ono što je napravljeno u Srbiji i tzv. republici srpskoj, možemo im poručiti da to proći ne će

Toliko o razvikanom partizanskom ustanku od 27. srpnja 1941. u Hrvatskoj i BiH. Partizani su u tim krajevima imali nešto reći tek polovicom 1942. Glavne borbe u II. svjetskom ratu na području jugoistočne Europe vođene su na području NDH. Na tom području su se na najokrutniji način sukobljavali nositelji ideologija zla 20. stoljeća - fašizma, nacizma i komunizma, surovih borbâ za Jugoslaviju - onu kraljevsku ili onu staljinističku - borbâ za manje ili više samostalnu Hrvatsku pod okriljem jednog ili drugog ili trećeg zla - borbe za saveznike u ratu koji su često bili najokrutniji i najnemilosrdniji neprijatelji. Borba za prelazak uz zapadne saveznike koji su zagovarali Jugoslaviju, ali nisu bili za komunističku državu. Nikakva samostalna Hrvatska im nije bila po volji, ili uz Staljina i SSSR koji nisu isključivali ni mogućnost samostalne Hrvatske iako su njihovi ideološki saveznici (Tito) bili isključivo za komunističku Jugoslaviju. Sva ova zla s najgorim mogućim kombinacijama iz povijesti ratova su se prelamala preko leđa Hrvata i drugih stanovnika tadašnje NDH. Svaka regija u toj državi kao i na području Istre i južne Hrvatske koja su bila anektirana imala su svoje posebne uvjete koji su ponekad bili do te mjere suprotstavljeni da su saveznici iz jednih predjela bili najžešći neprijatelji u drugim. Komunisti su na svaki način poslije neuspjeha u Španjolskom ratu željeli stvoriti komunističku Jugoslaviju po uzoru na Staljinov SSSR - istim metodama - tako da su krajem rata zapovjednici svih četiriju Titovih armija bili „Španci” čija osnovna zadaća je bila do kraja uništiti klasnog i narodnog neprijatelja. (I. Peko Dapčević, II. Koča Popović, III. Kosta Nađ i IV. Petar Drapšin). Kao posljedica tih krvavih sučeljavanja „do istrage naše ili vaše”, kako je pisao zagrebački „Srbobran” iz 1906., nizala su se bezbrojna zla već u samom početku od onih iz travnja 1941, preko Boričevca, Udbine, Zrina, Španovice, Drvara, Grahova, Priboja i bezbroj drugih mjesta pa nastavile preko Jasenovca, Bleiburga, križnih putova i bezbrojnih masovnih grobnica. U Drugom svjetskom ratu i neposredno nakon rata Hrvati i Katolička crkva u Lici teško su stradali kao i područja susjedne Dalmacije i jugozapadne Bosne gdje su Hrvati gotovo u potpunosti uništeni. Na tim tzv. oslobođenim područjima broj Hrvata iz popisa od 1931. i onoga od 1948. smanjen je za 70,58%, a Srba za 7,3%. Tako su Udbinski dekanat (područje današnjih općina Gračac, Donji Lapac i dio Korenice) 1939. činile župe Rudopolje, Udbina, Bunić, Boričevac, Palanka i Podlapac, koje su imale svaka preko tisuću vjernika zatim Udbina 1575, Boričevac 1905, Gračac 1108 i dr. Ukupno je u njima živjelo 16.000 katolika. Do 1942. dekanat su morali napustiti svi svećenici, a potpuno su uništene župe: Boričevac, Bunić, Udbina, Palanka, Rudopolje i Gračac (Hrvati potjerani, a crkve srušene).

Gospički dekanat obuhvaćao je župe: Gospić, Baške Oštarije, Bilaj, Brušane, Bužim, Lički Novi, Lički Osik, Ribnik, Smiljan, Široka Kula i Trnovac. Srušene su crkve u Oštarijama, Brušanima i Bilaju, a u Širokoj Kuli katolička i pravoslavna crkva su srušene 1948., a od materijala je izgrađen zadržni dom. Spaljeno je šest župnih stanova i ubijena tri svećenika.

Peruški dekanat sastojao se od župa: Donje Pazarište, Aleksinica, Donji Kosinj, Kaluderovac, Perušić i Klanac. Crkva u Kaluderovcu je spaljena, a u Gornjem Kosinju je ubijen svećenik.

Otočki dekanat činile su župe: Otočac, Prozor, Ramljane, Sinac, Švica, Brlog, Čanak, Kompolje, Kuterevo, Ličko Lešće i Krasno. Spaljena je jedna crkva i dva župna stana, a tri svećenika ubijena. Crkve i župni stanovi spaljeni su i u Brinju, Jezeranima i Križpolju, a u Stajnici je uništen župni stan. Na području današnje općine Korenica, koje je djelomice pripadalo rakovičkom dekanatu, srušene su dvije crkve, a na njihovim mjestima su izgrađene šumarije). U Vagancu (crkva je minirana 1945.), dok je crkva u Prijeboju uništilo vrijeme. Spaljena su i tri župna stana tako da je župa Korenica potpuno nestala. Drugi svjetski rat poharao je i većinu pravoslavnih crkava, koje su porušili uglavnom Srbi komunisti. U vrijeme Drugog svjetskog rata i jugoslavensko-komunističkog razdoblja u Lici su potpuno nestali Hrvati u općini Donji Lapac te općini Gračac (osim bivše općine Lovinac). Udbina koja je u prošlosti bila središte katoličkih biskupa i jedno od žarišta hrvatske kulture ostala je bez Hrvata. U srpskoj agresiji od 1991 do 1995. proces istrjebljenja Hrvata je nastavljen. I na kraju kome podići spomenike? Jedino ljudskoj patnji i bezbrojnim nemoćnim i nevinim žrtvama koje su ni krive ni dužne podnijeli najveći teret i najstrašnije posljedice najkrvavijeg stoljeća u povijesti čovječanstva - dvadesetog. Jedino tim žrtvama trebamo dizati spomenike i nastojati ispraviti nepravde koje su im nanesene. U isto vrijeme treba učiniti sve da potpuna povijesna istina dođe na vidjelo imajući uvijek u vidu kronologiju zbivanja i uspostavljeni red uzroka i posljedica s njihovim tragičnim rezultatima sa svrhom da nam se prošlost ne bi vratila u najgorem mogućem obliku. To se obično dogodi ako nam povijest, iz bilo kojih razloga, nije učiteljica, ili ako nam drugi priječe da ju spoznamo, ili zbog našeg nemara, lijenosti ili komocije. Za hrvatsku historiografiju ostalo je mnogo toga bez odgovora, a potrebno je odgovoriti zbog dostojanstva žrtve i respekta prema žrtvi. Crno-bijela tehnika koja je u posljednjih 70 godina bila jedina u optjecaju i koja je mnogima odgovarala, a koju bi mnogi željeli i nadalje zadržati u optjecaju - prečesto zbog zadržavanja svojih povlaštenih društvenih i političkih pozicija zadržavajući monopol na istinu, u današnjem vremenu civilizacijskog i informatičkog razvoja je neodržava. I žrtve su konačno dobile mogućnost da kažu svoje i da sudjeluju u kreiranju istine. Njihova najveća istina je njihov proživljeni život a nju su dužni zapisati za povijest, a ne odnijeti sa sobom na drugi svijet, zbog onih s kojima su živjeli, i kojih je živote netko nasilno ugasio, zbog budućih naraštaja da im se isto zlo ne dogodi.

Amnestije četnika i hrvatske smrti

Kao što je već navedeno do međučetničkih sukoba - onih između monarhista i komunista dolazi krajem 1941. i početkom 1942., ali izmjene i zamjene kokardi i petokraka na istim uniformama su se događale više puta tijekom II. svjetskog rata pa sve do dana današnjega bez većih posljedica za njihove nositelje osim za one s vrha piramide koji su u pojedinim kriznim situacijama bili sklonjeni ili žrtvovani. Hrvati su u svim promjenama bili konstantno prinošeni kao žrtveni janjci na „oltar Jugoslavije”. Sponzorstvo Velike Britanije i sila Antante iz I. svjetskog rata, koje su stvorile Jugoslaviju, bilo je ključno u svim ratnim zbivanjima na ovom području.

Najprije su bezuvjetno pomagali jugoslavensku izbjegličku vladu i Dražine četnike do **lipnja 1943.**, od tada do polovice **prosinca 1943.** podjednako Tita i Dražu, a od tada do konca rata isključivo Tita i partizane, ali uvijek uz uvjet davanja amnestije za četnike i njihovo uključivanje u partizanske redove. Posebno je taj uvjet postajao sastavnim dijelom u svim pregovorima s Titom poslije sastanka Tito-Churchill u Napulju **12. kolovoza 1944.** i prilikom formiranja prve jugoslavenske vlade Tito-Subašić u Beogradu **7. ožujka 1945.**, u vrijeme početka tzv. završnih operacija Jugoslavenske armije. To je nastavljeno i u **mnogim poslijeratnim amnestijama** pod koje jedino nije potpadao Draža Mihailović i mali broj njegovih najbližih suradnika (*vidjeti: Fitzroy Maclean, Rat na Balkanu, Zagreb, 1964., i Jozo Tomasevich, Četnici u II. svjetskom ratu, Zagreb, 1979.*).

nastavak na str. 79 i 80 →

SPOMENIK USTANKU NARODA HRVATSKE U SRBU
iz knjige Donji Lapac u NOR - u

VI. DODATAK

Laž

Mržnja

i

njihovi plodovi; prijevare,
 ucjene, teror, smrt - genocid

VAŽNE REZOLUCIJE I DEKLARACIJE

ili spomenik ustanku naroda Like kako
 ga navodi Min. Kult. RH u natječaju za
 obnovu,

a zapravo

SPOMENIK ČETNIČKOM GENOCIDU
 NAD HRVATIMA.

MONSTRUM ILI MUČENIK

(U povodu romana Vuka Draškovića *Molitva prva*, Beograd 1985.)

Vuk Drašković nije nepoznato ime u jugoslavenskoj književnoj i društvenoj životu. Njegov *Nož* britko je sjevnuo i izazvao oštre reakcije s više strana i, uglavnom, zbog jednog razloga: Ako se i ne smiju zaboraviti stravična zlodjela iz vremena drugoga svjetskog rata, ona se jednako tako ne bi smjela falsificirati tretirati, da se rane produbljuju i zloćudno inficiraju.

Što je zapravo *Molitva prva* Vuka Draškovića? On ju je nazvao romanom. Je li to doista roman ili neka kronika? Očito mu bolje odgovara „roman“, jer mu „umjetnička sloboda“ daje više mogućnosti „stvarati“ na svoj način i u svojem stilu.

Roman – zovimo ga zasad tako – *Molitva prva* ima nakanu opisati stravična stradanja srpskog svijeta u lipnju i srpnju 1941. u istočnoj Hercegovini, posebno u okolini Ljubinja i Čapljine. Monstruozi organizator i istodobno izvršitelj zločina koji se opisuju i protagonist romana jest katolički svećenik don Ilija Tombas. On je „kolovođa svih zala“ koja se tu zbivaju (128).

Optužnica i istina

Molitva prva Vuka Draškovića nije ni njegov san, ni kakva apstrakcija, ni priča iz davnine. Ona je građena posve konkretnim instrumentarijem povijesnog, geografskog i osobnog uokvirenja. Tko nije upoznat sa životom, djelovanjem i smrću don Ilije Tomasa, a uz to je „punjen“ raznim predrasudama i odbojnošću prema katolicizmu, njemu je nemoguće a da ne pođe niz stravične valove Draškovićeve „storije“, romana, kronike – već prema tome kako je tko bude prihvatio.

Kad je već jasno da je u „romanu“ riječ o katoličkom svećeniku don Iliji Tomasu, onda se jednako tako *jasno* mora postaviti pitanje: Što je istina iz te jezive drame jednog svećenika koji je počinio tolike zločine da ga nikakav sud ne može adekvatno kazniti? Što je doista istina? NIŠTA! Da ipak nešto priznamo: Istina je samo to da je u vrijeme opisanih strahota živio svećenik don Ilija Tomas i da je završio onakom smrću kako je opisa Vuk Drašković. Nije samo ubijen, nego je grozno mučen. Sjekirom mu je napravljen križ na čelu. Izboden nožem u oči, u nos, po tijelu. Na njemu je bila naložena vatra. Čak mu je i spolni organ bio odrezan. Ima još živih osoba koje su ga takvog vidjele. A drugo? Sve je ostalo što je napisano u velikoj knjizi od 400 stranica o don Iliji naopaka i beskrajno zloćudna laž. Da je don Ilija Tomas počinio išta od onih imputiranih mu zločina, on bi zaista bio zločinac-

-monstrum. I da je ujediniti najmonstruoznije zločine crnih svjetskih kronika i mafija kroz desetljeća i stoljeća, sve bi to ostalo u sjeni don Ilijinih strahota koje mu pripisa Vuk Drašković. No ako je sve to jeziva izmišljotina najotrovnijih nakana i

učinaka, što se onda može i mora reći o čovjeku koji te duhovne napitke daje tolikima neobaviještenim i dobronamjernim ljudima, da ih otruje neizlječivom mržnjom? Svim su krvoprolićima uvijek prethodile laži i mržnja!

Kako provjeriti i ustanoviti koliko je Draškovićeva optužnica katoličkog svećenika don Ilije Tomasa istinita? Don Ilija je mrtav. Zločine koje mu Drašković imputira on niti može priznati niti opovrgavati. Pa ipak je do istine — barem u bitnome — moguće doći. Vuk je pravnik, čuje se da je jedno vrijeme obavljao i službu suca. Ako je uvjeren da je njegova optužnica istinita, njemu je i danas moguće organizirati javno suđenje u nekom od mjesta gdje je, po njegovu „romanu“, djelovao don Ilija i počinio svoje monstruozne zločine. Sam Vuk Drašković ne može biti svjedok nijednog don Ilijina zlodjela, jer je rođen 1946. Ali bi mogli postojati neki ljudi od kojih je on svoje podatke primio. Vrlo je važno, iz *sudbonosno teških razloga*, dobiti odgovore na slijedeća pitanja:

(u tekstu autor navodi 8 pitanja)

A, evo, stvarne povijesti katoličkog svećenika i klepačkog župnika don Ilije Tomasa: Rođen u Drinovcima, Hercegovina, 19. VII. 1901. Gimnaziju je završio u Travniku, bogosloviju u Sarajevu. Za svećenika je zaređen 1925., župničku službu započeo je u Trebinju, gdje je radio godinu dana, zatim premješten u Klepece gdje je ostao do svoje smrti 30. travnja 1942. Po svoj Hercegovini bio je poznat kao veseljak, dobroćudan čovjek, revan svećenik i odličan propovjednik.

Smrt don Ilije Tomasa

Vuk Drašković smrt don Ilije Tomasa stavlja u ljetne dane 1941., a ne na posljednji dan mjeseca travnja 1942. Je li to slučajno? Možda Drašković i ne zna kada je stradao don Ilija Tomas? Ni govora! On smrt don Ilije stavlja u dane početka ustaške agresije, kojoj se odupro urođeni bunt nevesinjskog Srbina. I upravo u kontekstu te borbe za glavu i za dušu Drašković stavlja don Iliju kao jednoga od najhrabrijih nasilnika i zlikovaca. Dakako, zato da njegovu strašnom portretu doda još jedan crni premaz. No Drašković se vjerojatno i boji kazati kada je don Ilija doista stradao, onako jezivo i mučenički. To je bilo u danima jedne druge agresije, u kojoj je do krajnjih mogućnosti ostvarivan plan Dobrosava Jevđevića, četničkog vojvode, kako ga je u jesen 1941. najavio u Mostaru: „Ni hrvatsko pile s lijeve obale Neretve neće ostati živo“, uz pjesmu: „Oj, Hrvati, što ćemo vas klati, kad se Pero iz Londona vrati!“ (vidi zagrebački *Danas* od 13. V. 1986. i akademik Ljubo Boban, *Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade u Londonu 1941–1943*).

Možda će Drašković izići s tvrdnjom da je tada don Ilija stradao u valu narodno-oslobodilačke ofenzive na sve neprijatelje. I da je poginuo kao neprijateljski borac. U redu! Ali neka poglada samo fotografiju mrtvoga don Ilije (imamo je na

raspolaganju), na kojoj se i ne vide najstrašnije rane, i neka kaže koja ga je jedinica Narodnooslobodilačke vojske onako iskasapila! Da su NOV i pokreti otpora tako radili sa svojim protivnicima, sigurno ne bi uspjeli privući u svoje redove onoliko ljudi iz svih krajeva i nacija. Zna se tko je onako masakrirao! To je bio produženi krak jazivih četničkih klanja na Drini početkom 1942. Tih dana zaista se ostvarilo Jevđevićovo planiranje: „Ni hrvatsko pile s lijeve obale Neretve neće ostati živo!“ I zaista: Što god su četnici u to vrijeme uhvatili hrvatsko, ostalo je bez glave, i čovjek i pile. A kuće, dakako, u zgarištima.

Još jednu stvar ovdje treba istaknuti: Kao što su Talijani u prvim mjesecima svoje okupacije surađivali samo s ustašama pustivši srpski živalj njihovoj samovolji, tako su u svoj 1942. u ovim krajevima jedino stvarno surađivali s četnicima, pa je hrvatski živalj bio u „milostivim rukama“ raznih Jevđevića, Dangića, Đujića i njima sličnih. Njihove su vojnike u svojim kamionima i autobusima vozili Talijani. Dobro je poznato da su se četnici „borili u to vrijeme protiv partizana“, a zapravo su pod zaštitom Talijana upadali u goloruka hrvatska sela, i kao u Drežnici, u Rami, u Prozoru, u Gatima jednostavno klali sve što su uhvatili. Ako je i don Ilija Tomas pokušao organizirati otpor u svojoj župi tom četničkom orkanu klanja i požara, zar bi mu se moglo zamjeriti?!

Draškovićeva presuda

Što misli Vuk Drašković, za koju će od devet formuliranih optužbi naći svjedoke? Ubi li don Ilija Tomas onih 180 Srba u klepačkoj crkvi? Da li don Ilija jahaše na pravoslavnom proti Risti Šarencu? Ubi li on Radmilu Vukotić, ženu Jovanovu, i to už onaj bestidni „šarm“ kakva je teško naći i u svjetskoj pornografiji? Poginu li don Ilija u lipnju, odnosno srpnju 1941. kao najhrabriji ustaški borac protiv srpskih ustanika u Nevesinju? Itd.

Ako od svega toga ništa, *ama baš ništa nije istina*, nego je Ilija ranjene duše spavao koliko je mogao i koga je mogao – povijest svih revolucija kaže da u takvim situacijama jedva itko išta može – onda s punim pravom postavljamo pitanje Vuku Draškoviću: Čovječe, što si htio s tim bezočnim izmišljanjima i klevetanjima? Da li se doista nakon ovog romana osjećaš čovjekom koji bi želio liječiti rane ili pak zakuhavati nove požare?

Ako bi Vuk Drašković na sve ovo odgovorio: Ja sam pisao roman u kojem sam se poslužio umjetničkom slobodom, ni na koga konkretno iz povijesne stvarnosti nisam ciljao, onda je njegov grijeh još veći. Vuk je Drašković i previše inteligentan da bi mislio kako će njegov čitatelj ostati u sferi nekih „neutralnih“ apstrakcija! Vuk nema pravo blatiti ni srpsko pravoslavlje ni hrvatski katolicizam. Kao Srbinu ovo će mu se drugo upisati u veći grijeh.

LAŽ, MRŽNJA I ZLOČIN

“Lažemo, da bismo obmanuli sebe da utešimo drugog; lažemo iz samilosti, lažemo da nas nije strah, da ohrabrimo, da sakrijemo svoju i tuđu bedu. Lažemo iz ljubavi i čovečnosti, lažemo zbog poštenja. Lažemo zbog slobode. Laž je vid našeg patriotizma i potvrda naše urođene inteligencije. Lažemo stvaralački, maštovito i inventivno.”

DOBRICA ĆOSIĆ, srpski književnik, član SANU i bivši predsjednik “Savezne Republike Jugoslavije” opisao je u romanu “DEOBE” srpsku laž kao vrlinu

Jedino mjerilo veličine ljubavi za narod jesete danas dubina mržnje prema neprijatelju. Svaka sentimentalnost i kolebanje prema okupatorima i njihovim slugama - uvijek su se ljuto svetili. Tražiti u ovim zvjerovima ma šta ljudskog, znači - dati im onog čega nemaju niti po svom društvenom biću mogu imati; to znači - zaboraviti da si ti čovjek, plemeniti veliki, pozvan da oslobodi ljude, svoj narod, od zvjerova u ljudskom obliku. Mrzjeti okupatora, mrzjeti njihove sluge, tu nakaznu izraslinu na divnom tijelu naroda, mrzjeti ih iz dna duše, svakom mišlju svojom, svakom kapi krvi svoje - to znači biti zadojen plemenitim i velikim osjećajem osvetnika naroda, to znači ostati vjeran svomu noarodu, njegovoj istoriji i njegovoj budućnosti.

Imati milosti i sažaljenja prema tim krvoločnim zvjerima - zar to ne znači iznevjeriti ono za šta se dižeš u borbi? Mržnja bez milosi prema njima to je tvoj program i tvoja zakletva, to je plemeniti žar ideala za koje se boriš. To jača svakog prijatelja naroda, to oruža svakog borca najjačim oružjem, oružjem pobjede, to čeliči ubojne redove. Sjetite se da je veliki vođ naprednog čovječanstva drug Stanjin rekao: neprijatelj se ne može objediti dok se ne nauči - mrzjeti ga...

MILOVAN ĐILAS; *Članci, Kultura Beograd, 1947. str. 32, 33*
iz ‘Borbe’, oktobar 1942., Mliništa, Bosanska Krajina

Mržnja kod naših boraca postoji dosta slaba naročito kod novih boraca koji su u zadnje vrijeme ušli u naše jedinice, naročito Mađara i drugih novaka. To se očitovalo prilikom prapnje zarobljenika (*u kolonama smrti na križnim putevima*) iz Maribora prema Slavoniji. Mi smo s naše strane poduzeli preko partije da se ta mržnja poveća održavajući sastanke kratke sa rukovodiocima i ukazujući da su to najveći krvnici našega naroda i da treba prema njima postupati oštro i oprezno da ne bi koji utekao. Uspjeli smo podići mržnju prema toj bandi i u zadnje vrijeme borci ih ubijaju kada koji ostane iza kolone tj. koji ne može da ide, ali još uvijek postoji pomirljivaca koji ih vole davajući im vode, kruha itd....

Iz izvješća sekretara KPH IV udrane brigade, STANKA OBRADOVIĆA, od 31. svibnja 1945.
Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj, str. 145.

Da se postigne red i mir u Europi, neophodno je razoriti ne samo imperijalizan Njemačke, nego također imperijalistički šovinizam male Srbije.

Izjava britanskog premijera WINSTON CHURCHILL-A na konferenciji u Jalti

VAŽNE REZOLUCIJE I DEKLARACIJE

1. *Rezolucija Europskog parlamenta od 2. travnja 2009.*
2. *Rezolucija vijeća europske zajednice o osudi komunističkih zločina od 25. siječnja 2006.*
3. *Deklaracija Hrvatskog Sabora br. 1786 od 30. lipnja 2006.*

IZVADCI IZ REZOLUCIJE EUROPSKOG PARLAMENTA OD 02. travnja 2009.

1. dio

B. Budući da nijedno političko tijelo ili politička stranka nema monopol na tumačenje povijesti, takva tijela ili stranke ne mogu tvrditi da su objektivne;

C. Budući da politička tumačenja povijesnih činjenica ne bi smjela biti nametnuta od strane većinskih odluka parlamenata; budući da parlament ne može donositi sudove o prošlosti;

F. Budući da se uspomene na tragičnu europsku prošlost moraju držati u sjećanjima kako bi se odala počast žrtvama, osudili počinitelji zločina te postavili temelji za pomirbu na osnovi istine i sjećanja na žrtve;

G. Budući da su totalitarni i autoritarni režimi u Europi u 20. stoljeću deportirali, zatočili, mučili i ubijali milijune ljudi; budući da se pri tome mora poštivati posebnost Holokausta;

H. Budući da je dominantno povijesno iskustvo Zapada nacizam, i budući da zemlje Srednje i Istočne Europe su iskusile i komunizam i nacizam; budući da se razumijevanje mora promicati u odnosu na dvojno nasljedstvo diktatura koje su ove zemlje pretrpjele;

K. Budući da Europa neće biti ujedinjena ukoliko ne uspije stvoriti zajedničko stajalište o svojoj povijesti, ako ne prepozna nacizam, staljinizam te fašističke i komunističke režime kao zajedničku zlu ostavštinu, te ako ne pokrene iskrenu i temeljitu raspravu o njihovim zločinima u prošlom stoljeću.

L. Budući da će ponovno ujedinjena Europa u 2009. slaviti 20. godišnjicu od pada komunističkih diktatura u Srednjoj i Istočnoj Europi, te pad berlinskog zida, što bi trebalo pružiti i priliku za jačanje svijesti o prošlosti i o priznanju uloge demokratskih inicijativa građana, te na taj način poticati jačanje osjećaja zajedništva i povezanosti;

M. Budući da je važno sjećanje na one koji su se aktivno suprotstavljali totalitarizmu, i dati im zaslužno mjesto u svijesti Europljana kao herojima u borbi za odanost idealima, čast i hrabrost u doba totalitarizma;

N. Budući da je iz perspektive žrtve svejedno koji ih je režim i iz kojih razloga lišio slobode, ili ih mučio i ubijao;

**IZVADCI IZ REZOLUCIJE EUROPSKOG PARLAMENTA O EUROPSKOJ
SAVJESTI I TOTALITARIZMU OD 02. TRAVNJA 2009.
EUROPEAN PARLIAMENT RESOLUTION ON EUROPEAN CONSCIENCE
AND TOTALITARIANISM www.europarl.europa.eu
Europski parlament; 2. dio**

1. *Odaje počast svim žrtvama totalitarnih ili nedemokratskih režima u Europi, te odaje priznanje onima koji su se borili protiv tiranije i terora;*

3. *Naglašava važnost održavanja sjećanja na prošlost jer bez istine o prošlosti i sjećanja na žrtve ne može doći do pomirbe; Europski parlament ponovno potvrđuje svoju jedinstvenu osudu totalitarne vladavine, koja se temelji na bilo kojoj ideologiji;*

4. *Podsjeća da su se najnoviji zločini protiv čovječnosti i djela genocida događali još u srpnju 1995 (Srebrenica, napomena prevoditelja) te da je potreban stalni oprez u borbi protiv nedemokratskih, ksenofobičnih, autoritarnih i totalitarnih ideja i tendencija;*

5. *Naglašava potrebu da se dokumentacija i svjedočenja o zločinima u turbulentnoj europskoj prošlosti moraju podržavati, kako bi se pojačala europska svijest o zločinima koje su počinili totalitarni i nedemokratski režimi, jer ne može doći do pomirbe bez sjećanja na žrtve;*

7. *Snažno i nedvosmisleno osuđuje sve zločine protiv čovječnosti te ozbiljne povrede ljudskih prava koje su počinili svi totalitarni i autoritarni režimi; pruža žrtvama ovih zločina i članovima njihovih obitelji suosjećanje, razumijevanje i priznanje za njihova stradanja;*

8. *Izjavljuje da europska integracija kao model mira i pomirbe predstavlja slobodan izbor naroda Europe u njihovoj odluci o zajedničkoj budućnosti, i da Europska unija ima posebnu odgovornost promicati i štititi demokraciju, poštivati ljudska prava i vladavinu prava, unutar i izvan Europske unije;*

13. *Poziva za uspostavu Platforme europske memorije i savjesti da time osigura podršku u uspostavi mreže i suradnje među nacionalnim istraživačkim institutima koji su specijalizirani za područja povijesti totalitarizma, i za stvaranje jednog pan-europskog dokumentacijskog centra - memorijala za žrtve svih totalitarnih režima;*

15. *Poziva na proglašenje 23. kolovoza kao Sveeuropskog dana sjećanje na žrtve svih totalitarnih i autoritativnih režima, koji treba biti komemoriran s dostojanstvom i nepristranošću;*

16. *Europski parlament je uvjeren da je krajnji cilj otkrivanje i osuda svih zločina koje su počinili komunistički totalitarni režimi pomirba, što može biti postignuto na način da se prizna odgovornost za počinjene zločine, da se zatraži oprost, imajući pri tome u vidu potrebu moralnog preporoda;*

17. *Nalaže predsjedniku da proslijedi ovu rezoluciju Vijeću, Komisiji, parlamentima država članica, vladama i parlamentima zemalje kandidata, vladama i parlamentima država povezanih s Europskom unijom, te vladama i parlamentima članica Vijeća Europe.*

OVA REZOLUCIJA OBVEZUJE I REPUBLIKU HRVATSKU

REZOLUCIJA VIJEĆA EUROPE O OSUDI KOMUNISTIČKIH ZLOČINA

Strasbourg, 25. I. 2006.

SKUPŠTINA EUROPSKOG PARLAMENTA

Potreba za međunarodnom osudom zločina totalitarističkih komunističkih režima Rezolucija 1481 (2006)

1. Skupština Europskog parlamenta poziva se na svoju Rezoluciju 1096 (1996) o mjerama za razbijanje ostavštine bivših komunističkih totalitarnih sustava.
2. Totalitarni komunistički režimi koji su vladali u Srednjoj i Istočnoj Europi u prošlom stoljeću, a koji su još na vlasti u nekoliko zemalja svijeta, bili su, bez iznimke, označeni masovnim povredama ljudskih prava. Povrede (ljudskih prava op.p.) su se razlikovale ovisno o kulturi, zemlji i povijesnom periodu i uključivale su pojedinačna i kolektivna ubojstva i smaknuća, smrti u koncentracijskim logorima, izgladnjivanja, deportacije, mučenja, prisilni rad i druge oblike masovnog fizičkog terora; progone na etničkoj i vjerskoj bazi, povredu slobode savjesti, misli i izražavanja, slobode tiska i također nedostatak političkog pluralizma.
3. Zločini su opravdavani u ime teorije klasne borbe i principa diktature poretarijata. Interpretacija oba principa ozakonila je „eliminaciju“ ljudi koji su smatrani opasnim za izgradnju novog društva i, kao takvih, neprijateljima totalitarnog komunističkog režima. Velik broj žrtava u svakoj zemlji su bili državljani te zemlje. To je posebno bio slučaj sa ljudima iz bivšeg SSSR-a koji su u smislu broja žrtava daleko nadmašili ljude ostalih zemalja.
4. Skupština priznaje da su, unatoč zločinima totalitarnih komunističkih režima, neke Europske komunističke partije pridonijele postignuću demokracije.
5. Pad totalitarističkih komunističkih režima u Srednjoj i Istočnoj Europi nije bio u svim slučajevima popraćen međunarodnom istragom zločina koje su ti režimi počinili. Dapače, počinitelji tih zločina nisu izvedeni pred sud međunarodne zajednice, kao što je bio slučaj sa stravičnim zločinima koje je počinio Nationalsocijalizam (nacizam).
6. Kao posljedica toga vrlo je niska svjesnost javnosti o zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima. Komunističke partije su legalne i aktivne u nekim zemljama, iako se u nekim slučajevima nisu distancirale od zločina koje su počinili totalitarni komunistički režimi u prošlosti.
7. Skupština je uvjerena da je svjesnost o povijesnim zbivanjima jedan od preduvjeta da se izbjegnu slični zločini u budućnosti. Dapače, moralna procjena i osuda počinjenih

zločina igraju važnu ulogu u edukaciji mladih naraštaja. Jasan stav međunarodne zajednice prema prošlosti može biti smjernica za njihove buduće akcije.

8. Također, Skupština vjeruje da žrtve zločina totalitarnih komunističkih režima koje su još žive ili njihove obitelji, zaslužuju sućut, razumijevanje i priznanje za svoje patnje.

9. Totalitarni komunistički režimi su još uvijek aktivni u nekim zemljama svijeta i zločini se i dalje događaju. Percepcija nacionalnih interesa ne bi smjela spriječiti zemlje u adekvatnom kritiziranju postojećih totalitarnih komunističkih režima. Skupština snažno osuđuje sve te povrede ljudskih prava.

10. Rasprave i osude koje su se dosad izvršile na nacionalnom nivou nekih država članica Vijeća Europe ne mogu osloboditi međunarodnu zajednicu od zauzimanja jasne pozicije prema zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima. Ona ima moralnu obavezu da to učini bez daljnjeg odgađanja.

11. Vijeće Europe je dobro pozicionirano za takvu raspravu na međunarodnom nivou. Sve bivše Europske komunističke zemlje, sa iznimkom Bjelorusije, su sada njene članice i zaštita ljudskih prava i vladavina prava su osnovne vrijednosti za koje se zauzimaju.

12. Zbog toga, Parlamentarna Skupština snažno osuđuje masovno kršenje ljudskih prava od strane totalitarnih komunističkih režima i izražava sućut, razumijevanje i priznanje žrtvama tih zločina.

13. Također, poziva sve komunističke ili post-komunističke partije da u svojim zemljama, ako to dosad nisu učinile, ponovo procjene povijest komunizma i svoju vlastitu prošlost, jasno se distanciraju od zločina počinjenih od strane totalitarnih komunističkih režima i da ih osude bez ikakvih nejasnoća.

14. Skupština vjeruje da će ova jasna pozicija međunarodne zajednice omogućiti daljnje pomirenje. Dapače, da će moguće ohrabriti povjesničare širom svijeta da nastave svoja istraživanja usmjerena prema određivanju i objektivnoj provjeri toga što se dogodilo.

Rasprava skupštine 25. siječnja 2006. (5. zasjedanje) (vidi Doc.10765, izvještaj Povjerenstva za politička pitanja, report of the Political Affairs Committee, rapporteur: Mr Lindblad). Tekst usvojen od strane Skupštine 25. siječnja 2006. (5. zasjedanje).

DEKLARACIJA HRVATSKOG SABORA

1786

- Privrženi najvišim vrijednostima ustavnog poretka Republike Hrvatske i međunarodnog pravnog poretka;
- Potvrđujući i osnažujući smisao i sadržaj Rezolucije 1481 o međunarodnoj osudi zločina totalitarnih komunističkih poredaka (režima) koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila 25. siječnja 2006. godine;
- Podsjećajući hrvatsku javnost - s osjećajem iskrenoga žaljenja, pijeteta i sućuti prema svakoj i svim nevinim i nemoćnim žrtvama jugoslavenoskoga i hrvatskoga komunizma
- na brojne zločine koji su u ime komunizma, klasne brobe i diktature proletarijata, počinjeni nad građanima današnje Republike Hrvatske i Hrvatima izvan Hrvatske,
- Zabrinuti zbog činjenice što se u hrvatskoj javnoj upravi i u nevladinim udrugama, nalaze pojedinci koji su izravno sudjelovali u ugrožavanju ljudskih prava tijekom vladavine totalitarnog komunizma u Hrvatskoj;
- Odlučni u nakani da učinimo sve kako se tragična prošlost zločina i povreda teških ljudskih prava u vrijeme totalitarnih poredaka ne bi nikad više ponovila;
- Jedinstveni u osudi svakog pojedinačnog i svih zločina koji su se doista dogodili u vrijeme totalitarnog komunizma u današnjoj Republici Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji;
- Potvrđujući smisao i sadržaj Rezolucije 1096 o uklanjanju naslijeđa bivših komunističkih totalitarnih susatava, koju je Parlamenarna skupština Vijeća Europe usvojila 27. lipnja 1996. godine;

Mi, zastupnice i zastupnici Hrvatskog sabora, na sjednici 30. lipnja 2006.,
donosimo

DEKLARACIJU

O OSUDI ZLOČINA POČINJENIH TIJEKOM TOTALITARNOGA KOMUNISTIČKOG PORETKA U HRVATSKOJ 1945. - 1990. GODINE

1. Totalitarni komunistički režimi koji su vladali u Srednjoj i Istočnoj Europi u prošlom stoljeću, a koji su još na vlasti u nekoliko zemalja svijeta, bili su, bez iznimke, označeni masovnim povredama ljudskih prava.
2. Povrede ljudskih prava razlikovale su se ovisno o kulturi, zemlji i povijesnom razdoblju i uključivale su pojedinačna i skupna ubojstva i smaknuća, smrti u koncentracijskim logorima, izgladnjivanja, deportacije, mučenja, prisilni rad i druge oblike masovnoga fizičkog i psihičkog terora; progone na etničkoj i vjerskoj osnovi, povrede slobode savjesti, misli i izražavanja, slobode tiska i, također, nedostatak političkog pluralizma.
3. Zločini komunizma su opravdavani u ime »teorije« o klasnoj borni i načela o diktaturi radništva (proletarijata). Interpretacija oba načela ozakonila je »eliminaciju« ljudi koji su smatrani opasnim za izgradnju novog društva i, kao takvih, neprijateljima totalitarnoga komunističkog režima. Veliki broj žrtava u svakoj zemlji bili su državaljani te zemlje.
4. Pad totalitarnih komunističkih poredaka (režima) u Srednjoj i Istočnoj Europi nije

bio u svim slučajevima, pa ni u slučaju Republike Hrvatske, popraćen nacionalnim i / ili međunarodnim istragama zločina koje su ti režimi počinili. Dapače, počinitelji tih zločina nisu izvedeni pred sud međunarodne zajednice, kao što je bio slučaj sa stravičnim zločinima koje je počinio nacionalsocijalizam (nacizam).

5. Kao posljedica toga vrlo je niska svijest javnosti bivših komunističkih zemalja, pa i hrvatske javnosti, o zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima. Komunističke partije su legalne i aktivne u nekim zemljama, iako se u nekim slučajevima nisu distancirale od zločina koje su počinili totalitarni komunistički režimi u prošlosti.

6. Hrvatski sabor je uvjeren da su znanje i svijest ljudi o povijesnim zbivanjima jedan od preduvjeta da se izbjegnu slični zločini u budućnosti. Dapače, moralna procjena i osuda počinjenih zločina igraju važnu ulogu u edukaciji mladih naraštaja. Jasan stav međunarodne i nacionalnih zajednica prema prošlosti može i mora biti smjernica za naše buduće akcije.

7. Hrvatski sabor vjeruje da žrtve zločina totalitarnih komunističkih režima koje su još žive ili njihove obitelji, zaslužuju sućut, razumijevanje i priznanje za svoje patnje.

8. Totalitarni komunistički režimi još su uvijek aktivni u nekim zemljama svijeta i zločini se i dalje događaju. Percepcija nacionalnih interesa ne bi smjela spriječiti zemlje u adekvatnom kritiziranju postojećih totalitarnih komunističkih režima. Hrvatski sabor snažno osuđuje sve te povrede ljudskih prava.

9. Rasprave i osude koje su se dosad izvršile na nacionalnoj razini nekih država članica Vijeća Europe, kao i osude zločina totalitarnog komunizma koje sadrži Rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o međunarodnoj osudi zločina totalitarnih komunističkih poredaka (režima), obvezuje i Hrvatski sabor na osudu svakog i svih zločina koji su ime totalitarnog komunizma počinjeni nad građanima Hrvatske i Hrvatima u zemlji i svijetu.

10. Hrvatski sabor podržava odluke Vijeća Europe da upravo ta institucija (Vijeće Europe) bude forum za raspravu i osudu zločina komunizma na međunarodnoj razini. Skoro sve bivše europske komunističke zemlje su sada njezine članice i zaštita ljudskih prava i vladavina prava osnovne su vrijednosti za koje se zauzima Vijeće Europe. Istodobno, Hrvatski sabor smatra da on sam treba postati ključna nacionalna institucija za osudu zločina jugoslavenskog i hrvatskog totalitarnog komunizma te da se sustavnim istraživanjem povijesti tih zločina trebaju baviti znanstvene i pravosudne institucije.

11. Zbog toga se Hrvatski sabor pridružuje Parlamentarnoj Skupštini Vijeća Europe u snažnoj osudi masovnog kršenja ljudskih prava od strane totalitarnih komunističkih režima i istodobno izražava sućut, razumijevanje i priznanje žrtvama tih zločina u Republici Hrvatskoj, Europi i svijetu.

12. Hrvatski sabor se pridružuje pozivu koji je Parlamentarna skupština Vijeća Europe uputila svim komunističkim ili post-komunističkim strankama da u svojim zemljama, ako to dosad nisu učinile, ponovo procijene povijest komunizma i svoju vlastitu prošlost, jasno se distanciraju od zločina počinjenih od strane totalitarnih komunističkih režima i da ih osude bez ikakvih nejasnoća.

13. Hrvatski sabor dijeli uvjerenje Parlamentarne skupštine Vijeća Europe da će ova jasna

pozicija međunarodne zajednice omogućiti daljnje pomirenje. Dapače, da će moguće ohrabriti povjesničare širom svijeta da nastave svoja istraživanja usmjerena prema određivanju i objektivnoj provjeri toga što se dogodilo.

Klasa: 018-05/06-01/03
Zagreb, 30. lipnja 2006.

Predsjednik Hrvatskog sabora
Vladimir Šeks, v.r.

UNATOČ ČINJENICA, DEKLARACIJA I REZOLUCIJA VLADA RH PROTUZAKONITO DODJELJUJE SREDSTVA

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO KULTURE

Klasa: 008-01/09-01/0014
Urbroj: 532-02-01/1-09-02
Zagreb, 17. studeni 2009.

Poštovani,

Temeljem Vašeg zahtjeva za ostvarivanje prava na pristup informacijama, i postavljenih pitanja dajemo slijedeći odgovor.

Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj 19. prosinca 2008. godine donijela rješenje o odobrenju sredstava na teret Proračunske zalihe Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2008. godinu.

Na teret Posebnog dijela Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2008. godinu (Narodne novine, broj 28/2008 i 82/2008), Razdjela 025 – Ministarstvo financija, Glave 02506 Ministarstvo financija – ostali izdaci države, Aktivnosti 539019 – Proračunska zaliha, računa 3851 Nepredviđeni rashodi do visine proračunske pričuve, odobrava se Hrvatskom restauratorskom zavodu u Zagrebu, iznos od 1.000.000,00 kuna, za obnovu spomenika u Srbu.

S poštovanjem

Dostaviti:

1. Vlada Republike Hrvatske, Ured za odnose s javnošću
2. Kabinet ministra, ovdje
3. Tajništvo, ovdje
4. Pismohrana, ovdje

VII. REHABILITACIJA ČETNIŠTVA I U SAMOSTALNOJ HRVATSKOJ

Povijest bivše Jugoslavije je prepuna amnestija i rehabilitacija u raznim oblicima. U Soc. Rep. Hrvatskoj je to bilo više uočljivo jer se smatralo manje 'normalnim', kako je to opisala i Savka Dapčević Kučar (vidi str. 40 i 41)

U samostalnoj Hrvatskoj taj je trend je išao toliko daleko da je 'amnestija za sudionike srpske pobune u RH od 1991. - 1995.' u praksi prenesena i na počinitelje i sudionike najtežih zločina u vrijeme agresije na RH, pa i zločina protiv čovječnosti, koji ne zastarijevaju. S vremenom su ove garniture postajale i 'predstavnicima Srba u Hrvatskoj' te su u potpunosti potisnuli iz političkog i javnog života one lojalne Srbe koji su sudjelovali u obrani RH.

Od 2000. godine trend je nastavljen kroz proces dvojnih dobitnih kombinacija; one predstavnika srpske nacionalne manjine (većinom uz podršku onih u opoziciji u RH i 'prijatelja iz svijeta') i one poželjnih partnera u vlasti. Ovo je jedinstven primjer jedne takve simbioze u svijetu, što rezultira i velikim izdvajanjima iz hrvatskog državnog proračuna, a i u nedavnom prijedlogu obnove bivše 'SAO istočne Slavonije' prilikom ustavnih promjena u RH 2010.g.

Prema izvješću Hrvatskog sabora iz 2010. godine izdvajanja za srpsku nacionalnu manjinu iznosila su u 2008. godini preko četiri milijarde i sedamsto milijuna kuna, a u 2009. godini preko četiri milijarde. Ove brojke se ne odnose na ostale nacionalne manjine u Hrvatskoj - oni očito nisu koalicijski partneri.

Na prošlogodišnjoj (2009.) proslavi „dana ustanka” u Srbu 27. srpnja - iako je u današnjoj Hrvatskoj za „Dan antifašističke borbe” proglašen 22. lipnja 1941. - bili su nazočni potpredsjednik hrvatske Vlade Slobodan Uzelac, Milorad Pupovac, potpredsjednik Samostalne demokratske srpske stranke i zastupnik u Hrvatskom saboru te Vesna Pusić, također zastupnica u Hrvatskom saboru. Potpredsjednik Slobodan Uzelac je tražio od Hrvatske vlade, još 2008. g. da se odmah pokrene obnova „spomenika u Srbu” na što je Vlada Republike Hrvatske preko Ministarstva kulture iz državnih rezervi odobrila milijun kuna iz proračunskih rezervi i raspisala natječaj za obnovu spomenika preko Hrvatskog restauratorskog zavoda. Radovi na obnovi spomenika tijekom 2009. godine tekli su sukladno odobrenim sredstvima koja su se pokazala manjkavim, a udio koji je obećala Republika Srbija u dobavi, obradi i ugradnji kamena je zaostajao. Naknadnom intervencijom Vlade Republike Hrvatske na zatvorenoj sjednici od 13. svibnja 2010. godine odobreno je dodatnih 2.163.267 kn iz državnih rezervi. Dogodilo se to bez znanja Hrvatskog sabora i javnosti, baš kao i 2008. god, samo dva dana poslije položenih vijenaca na Bleiburgu od predsjednice Vlade Jadranke Kosor (10. svibnja) i dva dana prije nego što je potpredsjednik Sabora i tajnik HDZ-a gosp. Ivan Jarnjak održao 'dobar' (bio bi dobar da je g. Jarnjak imao funkciju opozicije u Saboru, a ne vladajućih) govor na Bleiburškom polju u subotu, 15. svibnja 2010. g.

Jasna poruka: žrtvama vijence - počiniteljima zločina - spomenike i novce! Radovi na spomeniku se obavljaju užurbano i biti će dovršeni do 27. srpnja 2010.

U TIJEKU SU VELIKE PRIPREME ZA OTVORENJE

I na kraju poslije tolikih velikih i tragičnih srpsko - hrvatskih iskustava iz prošlosti počevši od 1. prosinca 1918. pa onih 1941. - 1945., onih od 1945. - 1990. te onih od 1990. -95. - 80. pa od 2000. - 10.

U UTORAK 27. SRPNJA 2010.

će uslijediti nova srpsko - hrvatska poveznica u Srbu na otkrivanju obnovljenog spomenika pod pokroviteljstvom dviju vlada, dviju država i dva predsjednika; Josipovića i Tadića.

Draža Mihajlović je i u prošlosti uvezivao hrvatsku Orjunu i jugo - Srbe iz Srbije pa zašto ne bi i danas?

Ostatak Hrvatske će prethodni dan, blagdan Sv. Ane i taj dan provesti u sjećanju i molitvi za svoje pobijene i za bar i malo sretnije dane koji dolaze.

Ovom prigodom pobjednik je nesumnjivo Draža Mihajlović, ali sada s većinskim ulogom hrvatskih poreznih obveznika u samostalnoj i demokratskoj državi - Republici Hrvatskoj!

Dok se u drugim tranzicijskim državama koje su bile žrtve europskih totalitarizama 20. stoljeća, fašizma, nacizma i komunizma spomenici sa javnih mjesta prenose u zatvorene muzejske prostore kao podsjetnici na zla koja se budućim naraštajima ne smiju ponoviti, Hrvatska koja je najteže stradala od sva tri navedena zla obnavlja im spomenike - valjda kao demonstraciju njihove moguće suradnje na štetu Hrvatske i hrvatskog naroda.

Možda će ipak hrvatski porezni obveznici koji sve plaćaju i žrtve četničkih i jugokomunističkih zločina na dolazećim izborima dati adekvatne odgovore obnoviteljima četništva!?